

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Maliye Anabilim Dalı

**KAMU HARCAMALARI VE GELİR DAĞILIMI İLİŞKİSİ:
AMPİRİK BİR ANALİZ**

Sevgi AKÇAER CENGİZ

Yüksek Lisans

Ankara, 2026

KAMU HARCAMALARI VE GELİR DAĞILIMI İLİŞKİSİ: AMPİRİK BİR ANALİZ

Sevgi AKÇAER CENGİZ

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Maliye Anabilim Dalı

Yüksek Lisans

Ankara, 2026

KABUL VE ONAY

Sevgi AKÇAER CENGİZ tarafından hazırlanan “Kamu Harcamaları Ve Gelir Dağılımı İlişkisi: Ampirik Bir Analiz” başlıklı bu çalışma, 26.03.2026 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

[Prof. DR. Pelin VAROL İYİDOĞAN] (Başkan)

[Doc.DR. Serkan ERKAM] (Danışman)

[Doc.DR. Gökhan Çobanoğulları] (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*” kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ... ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

...../...../.....

Sevgi Akçaeer Cengiz

“*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*”

- (1) *Madde 6. 1. Lisansüstü tezle ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.*
- (2) *Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.*
- (3) *Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.*
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir

* Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında zgn olduğunu, **Doç Dr. Serkan Erkam** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Sevgi AKÇAER CENGİZ

ADAMA

Tüm zorluklara karşı dimdik durmayı ve inatla gülümsemeyi bana öğreten annem Sultan AKÇAER'e ve yaşama dair inancımı her gün tazeleyen oğlum Eren Ali CENGİZ'e.

TEŞEKKÜR

Bu yüksek lisans çalışması, başladığı andaki hedefleri ile nihayete erdiği noktadaki kazanımları bakımından benim için yalnızca akademik bir süreç değil, aynı zamanda derin bir kişisel dönüşüm yolculuğu olmuştur. Sürecin başındaki ben ile bugünkü ben arasındaki farklar, bu tezin her satırına sinen bir olgunlaşmanın yansımasıdır; ancak değişmeyen tek şey, içimdeki öğrenme ve keşfetme tutkusudur.

Akademik merakımı bir azme dönüştüren, ders döneminde zihin açıcı sohbetleri ve engin birikimleriyle ufkumu genişleten tüm kıymetli hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim. Onlardan aldığım ilham, bu çalışmanın temel taşlarını oluşturmuştur.

Tez yazım sürecinin zorlu ve yorucu aşamalarında, akademik rehberliğiyle yolumu aydınlatan, beni her zaman daha iyisini yapabilmem için yüreklendiren ve motive eden değerli danışmanım **Doç. Dr. Serkan Erkam**'a en içten minnetlerimi sunarım. Sabrı, yapıcı eleştirileri ve emeği sayesinde bu süreci çok daha nitelikli ve kararlı bir şekilde tamamlayabildim.

Hayatımın en umutsuz anlarında elimden tutan, “af” süreciyle akademik hayata yeniden dönmem için beni cesaretlendiren ve bu yolculuğun her aşamasında desteğini bir an bile esirgemeyen canım eşim **Sercan Cengiz**'e, paylaştığımız bu kıymetli ömür ve bana kattığı tüm güç için minnettarım. Onun varlığı, en büyük dayanağım olmuştur.

Son olarak, bu yolculuğun son yılında hayatımıza giren ve dünyamızı değiştiren oğlumuz **Eren Ali**'ye... Bize yaşama şevki verdiği ve bu tezi tamamlama motivasyonumu perçinlediği için ona teşekkür ederim. En büyük temennim, bu çalışmanın harcında bulunan okuma aşkını ve bilgiye duyulan saygıyı ona aktarabilmektir. İyi ki varsın.

ÖZET

AKÇAER Cengiz Sevgi, *Kamu Harcamaları Ve Gelir Dağılımı İlişkisi: Ampirik Bir Analiz*,
Yüksek Lisans, Ankara,2026

Bu çalışma, gelir eşitsizliğini ekonomik ve kurumsal bir çerçevede ele alarak, kamu maliyesi politikalarının gelir dağılımı üzerindeki rolüne özellikle odaklanmaktadır. Son dönemde küreselleşme, teknolojik değişim ve piyasa odaklı reformlar, kalıcı gelir eşitsizliklerine yol açmış ve ekonomik büyüme ile adil gelir dağılımı arasındaki bağı giderek zayıflatmıştır. Bu bağlamda çalışma, piyasa kaynaklı eşitsizliklerin kamu müdahaleleriyle ne ölçüde giderilebileceğini araştırmaktadır.

Gelir eşitsizliği Gini katsayısıyla temsil edilirken, kamu harcamaları, vergi gelirleri, enflasyon, işsizlik ve yolsuzluk açıklayıcı değişkenler olarak analize dahil edilmektedir. Ampirik analiz, uluslararası karşılaştırmaya elverişli kaynaklardan derlenen ve 2003–2022 dönemini kapsayan 21 ülkeye ait panel veriye dayanmaktadır. Mali ve makroekonomik faktörlerin gelir dağılımı üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla, yatay kesit bağımlılığı ve karma bütünleşme derecesi dikkate alınarak Panel ARDL yaklaşımı çerçevesinde Havuzlanmış Ortalama Grup (PMG) tahmincisi uygulanmıştır.

Bulgular, kamu harcamalarındaki artışın gelir eşitsizliğini azaltıcı bir etkiye sahip olduğuna işaret ederken, enflasyon ve işsizliğin eşitsizliği derinleştirdiğini ortaya koymaktadır. Vergi gelirlerinin etkisinin ise vergi sisteminin yapısına göre farklılaştığı görülmekte, kurumsal kalitenin bölüşümsel sonuçlar üzerinde belirleyici bir rol oynadığı anlaşılmaktadır. Genel itibarıyla bulgular, gelir dağılımında adaletin sağlanması, toplumsal uyumun güçlendirilmesi ve uzun vadeli ekonomik büyümenin sürdürülebilir kılınması açısından iyi tasarlanmış ve etkin biçimde hedeflenmiş kamu politikalarının önemini vurgulamaktadır.

Anahtar Sözcükler

Gelir Dağılımı Eşitsizliği; Kamu Harcamaları; Maliye Politikası; Gelir Dağılımı; Panel Veri Analizi

ABSTRACT

AKÇAER CENGİZ Sevgi, *Public Expenditures And Income Distribution Nexus: An Empirical Analysis*, MSc, Ankara, 2026

This study examines income inequality within an economic and institutional framework, with particular emphasis on the role of public finance policies in shaping distributional outcomes. Over recent decades, globalization, technological change, and market-oriented reforms have contributed to persistent income disparities, progressively weakening the nexus between economic growth and distributive justice. Against this backdrop, the study investigates whether and to what extent public interventions can offset market-generated inequalities.

Income inequality is proxied by the Gini coefficient, with public expenditures, tax revenues, inflation, unemployment, and corruption serving as explanatory variables. The empirical analysis draws on panel data for 21 countries over the period 2003–2022, constructed from internationally comparable sources. To identify the impact of fiscal and macroeconomic factors on income distribution, the Pooled Mean Group (PMG) estimator within a Panel ARDL framework is employed, accounting for cross-sectional dependence and mixed orders of integration.

The findings indicate that higher public expenditures are associated with reduced income inequality, while inflation and unemployment tend to exacerbate distributional disparities. The effect of tax revenues proves sensitive to the structure of the tax system, and institutional quality emerges as a significant determinant of distributive outcomes. Taken together, the results underscore the importance of well-designed, effectively targeted public policies in advancing distributional equity, strengthening social cohesion, and sustaining long-run economic growth.

Keywords

Income Inequality; Public Expenditures; Fiscal Policy; Income Distribution; Panel Data Analysis

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	İ
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	İİ
ETİK BEYAN.....	İİİ
ADAMA SAYFASI	İV
TEŞEKKÜR	V
ÖZET.....	VI
ABSTRACT	VII
İÇİNDEKİLER	VIII
KISALTMALAR DİZİNİ	XII
TABLOLAR DİZİNİ	XIII
GİRİŞ	1
1.BÖLÜM:GELİR DAĞILIMI VE MALİYE POLİTİKASI KURAMSAL ÇERÇEVE.....	4
1.1.GELİR VE BÖLÜŞÜM KAVRAMLARI.....	4
1.2.GELİR DAĞILIMININ EKONOMİK VE SOSYAL ÖNEMİ.....	6
1.3.GELİR DAĞILIMI TÜRLERİ	7
1.3.1.Kişisel Gelir Dağılımı.....	8
1.3.2.Fonksiyonel Gelir Dağılımı.....	8
1.3.3.Mekânsal (Bölgesel) Gelir Dağılımı.....	9
1.3.4.Sektörel Gelir Dağılımı.....	10
1.3.5.Nesiller Arası Gelir Dağılımı ve Gelir Hareketliliği.....	11
1.4.GELİR EŞİTSİZLİĞİNİN ÖLÇÜM YÖNTEMLERİ	11
1.4.1.Grafiksel Ölçüm Yöntemleri.....	12
1.4.1.1.Lorenz Eğrisi.....	12
1.4.2.Sayısal Ölçüm Göstergeler.....	13
1.4.2.1.Gini Katsayısı.....	13
1.4.2.2. Kuznets Oranı.....	14

1.4.2.3. Atkinson Endeksi.....	15
1.4.2.4. Theil Endeksi.....	15
1.5.GELİR DAĞILIMINA İLİŞKİN TEORİK YAKLAŞIMLAR.....	16
1.5.1. Klasik ve Neoklasik Görüşler.....	17
1.5.1.1.Klasik Politik İktisatta Bölüşüm ve Sınıf İlişkileri.....	17
1.5.1.2.Neoklasik Marjinal Verimlilik Yaklaşımı.....	17
1.5.2 Keynesyen Yaklaşım.....	18
1.5.2.1.Toplam Talep, Gelir Dağılımı ve Büyüme.....	18
1.5.2.2.Maliye Politikası, Kamu Harcamaları ve Yeniden Dağıtım.....	19
1.5.3.Kalkınma Sürecinde Gelir Dağılımı: Kuznets Hipotezi ve Eleştiriler.....	20
1.5.4. Beşeri Sermaye Teorisi ve Gelir Eşitsizliği.....	21
2.BÖLÜM:GELİRDAĞILIMINI BELİRLEYEN KURAMSAL DİNAMİKLER.23	
2.1. MAKROEKONOMİK FAKTÖRLER.....	24
2.1.1. Ekonomik Büyüme ve Gelir Dağılımı.....	25
2.1.2. Enflasyon ve Satın Alma Gücü.....	27
2.1.3. İşsizlik ve İstihdam Yapısı.....	28
2.1.4. Ücret Politikaları ve Reel Gelirler.....	29
2.2. SOSYO-DEMOGRAFİK FAKTÖRLER.....	31
2.2.1. Yaş Yapısı, Demografik Dönüşüm ve Gelir Dağılımı.....	32
2.2.2. Eğitim Düzeyi ve Kuşaklar Arası Eşitsizlik.....	33
2.2.3. Toplumsal Cinsiyet ve Gelir Eşitsizliği.....	34
2.2.4. Bölgesel Farklılıklar ve Mekânsal Eşitsizlik.....	36
2.3. KURUMSAL YAPI, YÖNETİŞİM VE YOLSUZLUK.....	37
2.3.1. Kurumsal Kalite ve Gelir Dağılımı.....	38
2.3.2. Yolsuzluk Kavramı ve Türleri.....	39
2.3.3. Yolsuzluğun Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri.....	40
2.3.4. Yönetişim, Güç İlişkileri ve Gelir Dağılımı.....	41
2.4. MALİYE POLİTİKASI ARAÇLARI VE GELİR DAĞILIMI.....	42

2.4.1. Vergi Politikası ve Gelir Dağılımı.....	43
2.4.1.1. Doğrudan ve Dolaylı Vergiler: Yeniden Dağıtım Kapasitesi.....	43
2.4.1.2. Vergi İstisna ve Muafiyetleri: Güç İlişkileri ve Kaynak Kaybı.....	44
2.4.1.3. Kayıt Dışı Ekonomi ve Vergi Uyumunu.....	45
2.4.2. Kamu Harcamaları ve Sosyal Transferler.....	46
2.4.2.1. Eğitim ve Sağlık Harcamaları: Beşeri Sermaye ve Fırsat Eşitliği.....	46
2.4.2.2. Sosyal Transferler: Doğrudan Gelir Desteği.....	47
2.4.2.3. Altyapı Yatırımları ve Bölgesel Denge.....	48
2.4.3. Bütçe Politikası ve Yeniden Dağıtım Mekanizmaları.....	49
2.4.3.1. Yeniden Dağıtım Araçları.....	49
2.4.3.2. Bütçe Açıkları ve Finansman.....	50
2.4.3.3. Bütçe Şeffaflığı ve Katılımcılık.....	50
2.5. MALİYE POLİTİKASININ GELİR DAĞILIMINDAKİ BELİRLEYİCİ ROLÜ.....	51
3. BÖLÜM: AMPİRİK LİTERATÜR VE EKONOMETRİK ANALİZ.....	54
3.1.AMPİRİK LİTERATÜR DEĞERLENDİRMESİ.....	54
3.1.1. Türkiye Odaklı Çalışmalar: Vergi Yapısı, Makro İstikrar ve İşgücü Piyasası.....	55
3.1.2. Türkiye'nin Dahil Olmadığı / Çok Ülkeli Çalışmalar: Kurumlar, Vergi-Transfer Tasarımı, Küreselleşme ve Yeni Belirleyiciler.....	56
3.1.3. Yöntemsel Değerlendirme: Panel Veri Yaklaşımları ve Bulguların Yorumu.....	57
3.1.4. Ortak Bulgular ve Literatürde Yer Alan Boşluklar.....	57
3.2. EKONOMETRİK YÖNTEM	64
3.2.1.Panel Veri Analizi.....	64
3.2.2.Durağanlık Analizi ve Panel Birim Kök Testi.....	66
3.2.3.Panel EşBütünleşme Analizi.....	68
3.2.4.Panel ARDL Yaklaşımı.....	69

3.2.4.1. MG(Ortalama Grup) Tahmincisi.....	72
3.2.4.2.PMG (Havuzlanmış Ortalama Grup) Tahmincisi.....	73
3.2.4.3.Hausman Testi ve Model Seçimi.....	73
3.3. VERİ SETİ VE EKONOMETRİK MODEL.....	74
3.3.1. Veri Seti.....	74
3.3.2. Analiz Sonuçları.....	77
3.3.2.1. Yatay Kesit Bağımlılık Analizi	78
3.3.2.2. Panel Birim Kök Analizi.....	80
3.3.2.3. Panel Eşbütünleşme Analizi.....	83
3.3.2.4. Hausman Testi	89
3.3.2.5 Panel ARDL Analizi.....	90
SONUÇ.....	93
KAYNAKÇA	96
EK1 ORJİNALLİK FORMU	108
EK 2 ETİK KURUL MUAFİYET FORMU (YA DA İZİNİ).....	110

KISALTMALAR DİZİNİ

Gini	Gini Katsayısı
Taxrev	Vergi Gelirleri
Unemp	İşsizlik Oranı
Govex	Kamu Harcamaları
Corr	Yolsuzluk Göstergesi
İnf	Enflasyon

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1- Literatür Tablosu.....	59
Tablo 2: Veri Setine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler.....	77
Tablo 3: Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları.....	79
Tablo 4: Birim Kök Test Sonuçları.....	81
Tablo 5: Pedroni Panel Eşbütünleşme Test Sonuçları.....	84
Tablo 6: Kao Panel Eşbütünleşme Test Sonuçları.....	85
Tablo 7: Johansen-Fisher Panel Eşbütünleşme Test Sonuçları.....	86
Tablo 8: Westerlund Panel Eşbütünleşme Test Sonuçları	87
Tablo 9: Hausman Testi Sonuçları.....	89
Tablo 10: Panel ARDL Sonuçları.....	90

GİRİŞ

Gelir dağılımı eşitsizliği, son kırk yılda yalnızca gelişmekte olan ekonomilerin değil, köklü refah devleti kurumlarına sahip sanayileşmiş ülkelerin de kronik biçimde yüzleştiği yapısal bir sorun hâline gelmiştir. Dünya Bankası'nın (2022) ve Dünya Eşitsizlik Laboratuvarı'nın (Chancel et al, 2022) bulguları, küresel ölçekte en üst gelir gruplarının büyümeden aldığı payın giderek arttığını ortaya koymaktadır. OECD (2018) ise üye ülkelerde ortalama Gini katsayısının 1980'lerden bu yana belirgin bir artış sergilediğini belgelemektedir. Küreselleşme ve teknolojik dönüşüm bu süreçte belirleyici bir rol üstlenmiş; sermaye gelirleri ücret gelirlerinin önüne geçerken emek piyasalarındaki beceri temelli ayrışma da derinleşmiştir (Autor, 2019).

Piyasa mekanizması, büyümeyi üretmekte başarılı olduğu dönemlerde dahi bu büyümenin adil biçimde paylaşılmasını kendiliğinden sağlayamamaktadır. Kuznets'in (1955) öngörüsünün aksine, kalkınmanın belirli bir eşiğini aşmak eşitsizliğin azalmasını otomatik olarak beraberinde getirmemiştir. Berg ve Ostry (2011) yüksek eşitsizliğin büyüme dönemlerini kısalttığını ve büyümenin istikrarını bozduğunu gösterirken; Stiglitz (2012) eşitsizliğin talep baskısı ve finansal kırılmalık üzerinden makroekonomik istikrarı tehdit ettiğini savunmaktadır. OECD'nin (2015) kapsamlı analizi de aşırı gelir eşitsizliğinin beşerî sermaye yatırımlarını baskılayarak uzun dönem büyüme potansiyelini zayıflattığını ortaya koymaktadır. Bu bulgular, eşitsizliği büyümenin bir yan ürünü olarak değil, büyümenin önündeki yapısal bir engel olarak konumlandırmaktadır.

Eşitsizliğin ekonomik boyutunun yanı sıra toplumsal yansımaları da göz ardı edilemez. Yüksek gelir eşitsizliği, bireylerin eğitim ve sağlık gibi temel hizmetlere erişimini gelir düzeyine bağımlı hâle getirmekte; bu da beşerî sermaye birikimini olumsuz etkileyerek kuşaklar arası yoksulluğun kalıcılılaşmasına zemin hazırlamaktadır. Wilkinson ve Pickett (2010), daha eşit toplumların sağlık göstergeleri, toplumsal güven ve sosyal hareketlilik gibi pek çok boyutta daha iyi performans sergilediğini ampirik olarak ortaya koymuştur. Bu çerçevede gelir dağılımı adaleti, etik bir hedefin ötesinde sosyal uyumun ve demokratik istikrarın da temel bir koşulu olarak değerlendirilmektedir.

Piyasa süreçlerinin ürettiği eşitsizliklerin sınırlandırılması büyük ölçüde kamu müdahalelerine bağlıdır. Musgrave'e (1959) göre devletin temel işlevlerinden biri, vergi ve harcama araçlarıyla birincil gelir dağılımını düzeltmektir. Esping-Andersen (1990) ve Barr (2012) ise farklı refah devleti rejimlerinin bu işlevi farklı düzeylerde ve biçimlerde yerine getirdiğini göstermektedir. Sosyal transferler kısa vadede doğrudan gelir desteği sağlarken, eğitim ve sağlık harcamaları uzun vadede fırsat eşitliğini pekiştirmektedir (Lustig, 2015; Martinez-Vazquez vd., 2012). Bununla birlikte bu araçların etkinliği; harcamaların bileşimine, vergi sisteminin yapısına ve kurumsal kalitenin düzeyine göre önemli ölçüde farklılaşmaktadır. Kamu harcamalarının düzeyi tek başına belirleyici olmayıp nereye, nasıl ve ne kadar etkin biçimde harcandığı da eşit ölçüde belirleyicidir.

Yakın dönemde küresel ekonomiyi sarsan COVID-19 pandemisi, kamu maliyesi politikalarının gelir dağılımı üzerindeki kritik rolünü bir kez daha hatırlatmıştır. Literatürde pandeminin düşük gelirli gruplar üzerindeki orantısız etkileri ve sosyal koruma mekanizmalarının yetersizliği sıkça vurgulansa da (World Bank, 2023); bu çalışmanın odak noktası pandeminin kısa dönemli etkilerinden ziyade, gelir eşitsizliğini besleyen uzun dönemli yapısal dinamikleri analiz etmektir. Pandemi süreci, bu çalışmada ele alınan kamu harcamaları ve kurumsal kalite gibi temel değişkenlerin önemini teyit eden uç bir dönem örneği olarak değerlendirilmektedir.

Gelir dağılımı adaletsizliğinin kronikleştiği Türkiye ekonomisi de bu tartışmaların odağında yer alan önemli bir örnektir. TÜİK (2022) verilerine göre Türkiye'deki yüksek Gini katsayısı ve en üst gelir grubunun aldığı pay, maliye politikası araçlarının etkinliğinin sorgulanmasına neden olmaktadır. Bu çalışma doğrudan Türkiye özelinde bir ampirik analiz sunmamakla birlikte; Türkiye ile benzer kurumsal ve ekonomik özellikler taşıyan, benzer maliye politikası araçlarını kullanan ülkelerden elde edilen bulgular, Türkiye için de önemli politika çıkarımları sunma potansiyeline sahiptir. Dolayısıyla, seçilen ülke örneklemini üzerinden ulaşılan sonuçlar, Türkiye gibi gelişmekte olan ekonomilerdeki bölüşüm sorunlarına ışık tutacak niteliktedir.

Bu çalışma, söz konusu teorik ve pratik gerekliliklerden yola çıkarak, 2003–2022 dönemini ve 21 ülkeyi kapsayan bir panel veri analiziyle; kamu harcamaları, vergi gelirle-

ri, enflasyon, işsizlik ve yolsuzluk değişkenlerinin gelir eşitsizliği üzerindeki etkilerini sınamaktadır. Çalışmanın temel özgünlüğü, kurumsal kalite göstergesini maliye politikası araçlarıyla birlikte aynı çerçevede ele almasında yatmaktadır. Kurumsal yapının göz ardı edildiği analizlerde mali değişkenlere atfedilen etkinin bir bölümü aslında kurumsal kalitedeki farklılıklardan kaynaklanmakta; bu da politika çıkarımlarını yanıltıcı hâle getirebilmektedir. Bu çalışma, söz konusu etkileşimi ampirik düzeyde test ederek gelir dağılımı politikalarına ilişkin daha güvenilir bulgular sunmayı hedeflemektedir.

1. BÖLÜM

GELİR DAĞILIMI VE MALİYE POLİTİKASI KURAMSAL ÇERÇEVE

Gelir dağılımının nasıl ölçüleceği, hangi teorik çerçeveler içinde açıklanacağı ve piyasa ile devlet arasındaki sınırın nerede çizileceği, iktisat düşüncesinin yüzyılı aşkın süredir yanıt aradığı sorular arasında yer almaktadır. Bu bölüm, söz konusu soruları ele alarak çalışmanın ampirik analizine kuramsal zemin hazırlamaktadır. Gelir ve bölüşüm kavramlarından başlayarak gelir dağılımının türlerini, ölçüm yöntemlerini ve teorik yaklaşımları bütüncül bir perspektifle incelemeyi amaçlamaktadır.

Bu çalışma, gelir ve bölüşüm kavramlarından başlayarak gelir dağılımının türlerini, ölçüm yöntemlerini, teorik yaklaşımları ve gelir dağılımını belirleyen iktisadi, kurumsal ve mali unsurları bütüncül bir çerçevede ele almaktadır.

1.1. GELİR VE BÖLÜŞÜM KAVRAMLARI

Gelir, iktisadi faaliyetlerin temel çıktılarından biridir. Bununla birlikte, yalnızca bireysel emek ya da üretkenlik düzeyinin bir sonucu olarak değerlendirilemeyecek kadar çok boyutlu bir kavramdır. Gelir, en geniş anlamıyla, belirli bir dönem içinde üretim sürecine katılan üretim faktörlerinin bu katkıları karşılığında elde ettikleri parasal ya da aynı nitelikteki akım değeri ifade eder. Ancak bu katkıların nasıl tanımlandığı, hangi ölçütlere göre değerlendirildiği ve ne ölçüde karşılık bulduğu; ekonomik yapıların yanı sıra kurumsal düzenlemeler, toplumsal ilişkiler ve tarihsel süreçler tarafından da belirlenmektedir. Bu yönüyle gelir, üretim sürecinde yaratılan toplam katma değer ekonomik birimler arasında paylaşılmasını yansıtan bir akım büyüklük olarak ele alınmaktadır.

İktisat literatüründe gelir; ücret, faiz, rant ve kâr gibi temel bileşenlerden oluşmakta ve bu bileşenler bireylerin tüketim, tasarruf ve yatırım kararlarını belirleyen başlıca unsurlar arasında yer almaktadır. Mikro düzeyde gelir, hanehalklarının yaşam standartlarını, beşerî sermaye yatırımlarını ve ekonomik kırılganlıklarını şekillendirirken; makro düzeyde toplam talep, ekonomik büyüme, istihdam ve fiyat istikrarı üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu nedenle gelir, yalnızca bireysel

refahın değil, aynı zamanda ekonomik sistemin genel işleyişinin de merkezinde konumlanmaktadır (Keynes, 2008, s.61; Blanchard, 2017, s.420). Bu çerçevede çalışma, gelir olgusunu yalnızca bireysel kararların sonucu olarak değil, kurumsal ve tarihsel süreçlerle iç içe geçmiş çok katmanlı bir yapı olarak ele almaktadır.

Gelir kavramının analizi, cari dönemde elde edilen akım büyüklüklerle sınırlı kalmamakta; zaman içerisinde biriken servet stokuyla birlikte ele alınmayı gerektirmektedir. Gelir ve servet arasındaki bu ilişki, ekonomik eşitsizliklerin dinamik niteliğini anlamada kritik bir öneme sahiptir. Yüksek gelir düzeyleri, tasarruf ve sermaye birikimini mümkün kılarak gelecekte daha yüksek gelir elde edilmesinin önünü açarken; düşük gelir düzeyleri çoğu zaman zorunlu tüketime yönelimi artırmakta ve tasarruf kapasitesini sınırlamaktadır. Bu durum, gelir ve servet arasındaki karşılıklı etkileşim yoluyla eşitsizliklerin zaman içinde kalıcı hale gelmesine ve kuşaklar arası aktarım yoluyla yeniden üretilmesine neden olmaktadır (Piketty, 2014, s.54).

Bölüşüm kavramı ise, üretim sürecinde ortaya çıkan toplam gelirin bireyler, hanehalkları ve üretim faktörleri arasında hangi mekanizmalar aracılığıyla paylaşıldığını ifade etmektedir. Bölüşüm ilişkileri, yalnızca piyasa süreçlerinin sonucu olarak değil; aynı zamanda hukuki düzenlemeler, emek piyasası kurumları ve kamu politikaları tarafından şekillendirilen bir yapı olarak ele alınmaktadır. Bu çerçevede gelir dağılımı, ekonomik sistemin işleyişine içkin olmakla birlikte, kamusal müdahaleler yoluyla dönüştürülebilen bir niteliğe sahiptir (Atkinson, 2018, s.14).

Gelirin bölüşümünü anlamaya yönelik analizlerde, sürecin farklı aşamalarının birlikte değerlendirilmesi önem taşımaktadır. Bireylerin eğitim, sağlık, aile yapısı ve miras gibi başlangıç koşulları, emek piyasasına hangi donanımlarla katılacaklarını belirlemektedir. İstihdam yapısı, ücret oluşumu ve kâr oranları gibi piyasa içi mekanizmalar ise gelir farklılıklarını derinleştirebilmektedir. Vergi sistemi, sosyal transferler ve kamu harcamaları, piyasa sonrası aşamada gelir dağılımının yeniden şekillenmesinde belirleyici rol oynamaktadır. Bu bütüncül yaklaşım, gelir eşitsizliklerinin yalnızca bireysel tercihlerden değil, kurumsallaşmış ekonomik ve toplumsal yapılardan kaynaklandığını ortaya koymakta ve bu nedenle gelir dağılımının analizi, sosyal adalet tartışmalarıyla da kesişmektedir (OECD, 2018).

Sonuç olarak gelir ve bölüşüm kavramları, ekonomik performansın ötesinde, toplumsal refah, sosyal adalet ve ekonomik sürdürülebilirlik açısından merkezi bir öneme sahiptir. Gelirin nasıl üretildiği kadar nasıl paylaşıldığı da, ekonomik sistemin uzun vadeli istikrarını ve toplumsal bütünlüğünü belirleyen temel unsurlar arasında yer almaktadır.

1.2. GELİR DAĞILIMININ EKONOMİK VE SOSYAL ÖNEMİ

Gelir dağılımının dengeli ve görece adil bir yapıya sahip olması, ekonomik istikrarın sağlanması ve sürdürülebilir büyümenin desteklenmesi açısından temel bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Gelirin toplum kesimleri arasında aşırı derecede eşitsiz dağılması, toplam talep yapısını olumsuz etkileyerek ekonomik büyüme üzerinde baskı oluşturabilmektedir. Özellikle düşük ve orta gelir gruplarının marjinal tüketim eğilimlerinin yüksek olması nedeniyle, bu kesimlerin gelir payındaki gerileme, iç talep kaynaklı büyüme potansiyelini sınırlamaktadır. Bu durum, ekonomik büyümenin kapsayıcılığını zayıflatarak gelir artışlarının toplum geneline yayılmasını engelleyebilmektedir (Keynes, 2008, s.108; Stiglitz, 2012; s.154).

Gelir dağılımındaki bozulmanın yatırımlar üzerindeki etkisi de ekonomik yapı açısından önemli sonuçlar doğurmaktadır. Yüksek gelir eşitsizliği, tasarrufların ve sermaye birikiminin sınırlı bir kesimin elinde yoğunlaşmasına yol açmakta; bu birikimlerin üretken sektörler yerine kısa vadeli ve spekülatif alanlara yönelme olasılığını artırmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde bu durum, istihdam yaratma kapasitesi yüksek sektörlerle yeterli kaynak aktarımını sınırlayarak büyümenin niteliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Dolayısıyla gelir dağılımı, yalnızca büyümenin düzeyini değil, aynı zamanda büyümenin bileşimini ve dayanıklılığını belirleyen bir faktör olarak öne çıkmaktadır (Aghion et al., 1999.s.1616).

Beşerî sermaye birikimi açısından bakıldığında, gelir dağılımındaki eşitsizliklerin eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimde önemli farklılıklar yarattığı görülmektedir. Düşük gelirli hanehalklarının eğitim ve sağlık harcamalarına ayırabilecekleri kaynakların sınırlı olması, uzun vadede işgücünün niteliğini ve verimlilik artışlarını olumsuz etkilemektedir. Eğitim sürecinin erken yaşta terk edilmesi, çocuk işçiliği ve kayıt dışı istihdam gibi olgular, gelir eşitsizliğinin kuşaklar arası aktarımını güçlendiren mekanizmalar arasında yer almaktadır. Bu bağlamda gelir dağılımı, yalnızca mevcut

refah düzeyini değil, gelecekteki büyüme kapasitesini ve ekonomik dinamizmi de şekillendirmektedir (OECD, 2018).

Gelir dağılımının sosyal etkileri ise ekonomik sonuçların ötesine geçerek toplumsal yapıyı doğrudan etkilemektedir. Yüksek düzeyde gelir eşitsizliği; yoksulluk, toplumsal dışlanma ve fırsatlara erişimde eşitsizlik gibi sorunları derinleştirerek sosyal uyumu zayıflatmaktadır. Bu süreç, kurumlara duyulan güvenin azalmasına, sosyal sermayenin aşınmasına ve siyasal kutuplaşmanın artmasına zemin hazırlayabilmektedir. Gelir uçurumlarının derinleştiği toplumlarda siyasal istikrarsızlık riskinin yükselmesi ve kamu politikalarına yönelik meşruiyet tartışmalarının yoğunlaşması daha olası hale gelmektedir (Wilkinson & Pickett, 2010; Stiglitz, 2012, s.147).

Bu çerçevede gelir dağılımı, yalnızca teknik bir iktisadi gösterge olarak değil; sosyal adalet, fırsat eşitliği ve toplumsal refahın sürdürülebilirliği açısından stratejik bir değişken olarak ele alınmalıdır. Kamu politikalarının tasarımında, ekonomik büyüme hedefleri ile gelir dağılımı hedefleri arasındaki etkileşimin gözetilmesi gerekmektedir. Özellikle kamu harcamalarının yapısı ve bileşimi üzerinden gelir dağılımı üzerindeki etkilerin analiz edilmesi, bu ilişkinin anlaşılması açısından kritik öneme sahiptir. Eğitim, sağlık ve sosyal koruma harcamaları gibi alanlara yönlendirilen kamu kaynaklarının, gelir eşitsizliklerini azaltıcı bir rol üstlenip üstlenmediğinin ampirik olarak incelenmesi, bu çalışmanın temel motivasyonunu oluşturmaktadır.

1.3. GELİR DAĞILIMI TÜRLERİ

Gelir dağılımı, ekonomik sistem içinde üretilen gelirin bireyler, üretim faktörleri, sektörler ve mekânlar arasında nasıl paylaşıldığını ortaya koyan çok boyutlu bir analiz alanıdır. Gelir eşitsizliğinin yalnızca bireyler arasındaki farklara indirgenmesi, bu eşitsizliğin arkasında yatan yapısal ve kurumsal dinamiklerin göz ardı edilmesine yol açmaktadır. Bu nedenle gelir dağılımının farklı türler altında incelenmesi, eşitsizliğin kaynaklarını ve süreklilik mekanizmalarını daha kapsamlı biçimde anlamaya olanak tanımaktadır. Bu bölümde gelir dağılımı; kişisel, fonksiyonel, mekânsal, sektörel ve nesiller arası boyutlarıyla ele alınmaktadır.

1.3.1. Kişisel Gelir Dağılımı

Kişisel gelir dağılımı, bir ekonomide bireylerin ya da hanhalklarının elde ettikleri gelirler arasındaki farklılıkları ifade etmektedir. Bu yaklaşım, gelir eşitsizliğinin ölçülmesinde en yaygın kullanılan çerçeveyi sunmakta olup, Gini katsayısı, gelir dilimleri ve Lorenz eğrisi gibi göstergeler aracılığıyla analiz edilmektedir. Kişisel gelir dağılımına odaklanan çalışmalar, gelir yoğunlaşmasını ve gelir uçurumlarını doğrudan gözlemlemeye imkân sağladığından hem akademik literatürde hem de politika tartışmalarında geniş bir yer tutmaktadır. (Atkinson, 2018,s.14 , Cowell, 2000, s.35).

Kişisel gelir dağılımı analizlerinde hanhalkı anketlerine dayalı mikro veriler temel bir rol oynamaktadır. Bu veriler, gelir kaynaklarının çeşitliliğini ve bireyler arası farklılıkların nedenlerini ortaya koyma açısından önemli avantajlar sunmaktadır. Bununla birlikte, bu tür analizlerin, gelir elde etme süreçlerini şekillendiren kurumsal ve yapısal faktörleri ikincil plana ittiği yönünde eleştiriler de bulunmaktadır (Deaton, 2018, s.29). Özellikle emek piyasası kurumları, vergi ve transfer sistemi, eğitim ve sağlık altyapısı gibi unsurların kişisel gelir sonuçlarına nasıl yansıdığı, bu yaklaşım içinde her zaman doğrudan görünür olmayabilmektedir.

Buna rağmen kişisel gelir dağılımı göstergeleri, yoksulluk ve yaşam standartları analizleri açısından vazgeçilmezdir. Özellikle gelir eşitsizliği ile yoksulluk arasındaki ilişkinin incelenmesinde bu yaklaşım, sosyal politika tasarımlarına yön veren önemli bir analitik araç olarak değerlendirilmektedir (Houghton & Khandker, 2009,s.11). Bu nedenle, çalışmanın ampirik kısmında kullanılacak eşitsizlik göstergelerinin önemli bir bölümü, kişisel gelir dağılımına ilişkin bu çerçeveye dayanmaktadır.

1.3.2. Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Fonksiyonel gelir dağılımı, toplam gelirin üretim faktörleri arasında nasıl bölüştüğünü incelemekte; başta emek ve sermaye olmak üzere faktör paylarını analiz etmektedir. Bu yaklaşım, gelir eşitsizliğini yalnızca bireysel farklar üzerinden değil, üretim sürecinin yapısı ve üretim faktörleri arasındaki güç ilişkileri üzerinden ele alması bakımından önem taşımaktadır. Böylece gelir dağılımının, üretim ilişkileri ve kurumsal çerçeveye bağlantılı yapısal boyutları daha görünür hâle gelmektedir.

Son yıllarda birçok ülkede emeğin milli gelir içindeki payının azalması, fonksiyonel gelir dağılımını yeniden gündeme taşımıştır. Bu eğilim, teknolojik değişim, küresel rekabet, emek piyasalarının esnekleşmesi, sendikal örgütlenme düzeyindeki gerileme ve kurumsal düzenlemelerdeki dönüşümlerle ilişkilendirilmektedir (Bentolila & Saint-Paul, 2003, s.22). Özellikle sermaye yoğun ve teknoloji yoğun üretim biçimlerinin yaygınlaşması, emek gelirlerinin görece olarak gerilemesine neden olmaktadır.

Küresel ölçekte yapılan ampirik çalışmalar, emek payındaki düşüşün yalnızca gelişmekte olan ülkelerle sınırlı olmadığını; gelişmiş ekonomilerde de benzer eğilimlerin gözlemlendiğini ortaya koymaktadır (Karabarbounis & Neiman, 2013,s.9). Uluslararası kuruluşların raporları da emek payındaki bu gerilemenin işgücü piyasası kurumsallaşması, ücret belirleme mekanizmaları ve finansallaşma süreçleriyle yakından ilişkili olduğuna işaret etmektedir (ILO, 2015). Bu bulgular, fonksiyonel gelir dağılımının, gelir eşitsizliğinin yapısal boyutlarını anlamada kritik bir çerçeve sunduğunu göstermektedir.

1.3.3. Mekânsal (Bölgesel) Gelir Dağılımı

Mekânsal gelir dağılımı, ekonomik faaliyetlerin ve gelirlerin coğrafi olarak nasıl dağıldığını incelemektedir. Bölgesel eşitsizlikler, ekonomik büyümenin mekânsal olarak dengesiz gerçekleşmesi sonucu ortaya çıkmakta ve uzun vadede sosyal ve ekonomik ayrışmayı derinleştirebilmektedir. Bu bağlamda, gelir dağılımının mekânsal boyutu, ulusal ölçekteki eşitsizlik tartışmalarının ayrılmaz bir parçası olarak görülmektedir.

Ekonomik coğrafya literatürü, ölçek ekonomileri, dışsallıklar ve yığılma etkilerinin belirli bölgelerde gelir ve üretim yoğunlaşmasına yol açtığını vurgulamaktadır (Krugman, 1993,s.101). Bu süreç, merkez-çevre ayrımını güçlendirerek bölgeler arası gelir farklarının kalıcı hâle gelmesine neden olabilmektedir. Nüfus, sermaye ve bilgi akışlarının belli odaklarda toplanması, geri kalmış bölgelerin büyüme dinamiklerini zayıflatmakta ve bölgesel eşitsizliklerin kendini yeniden üretmesine yol açmaktadır.

Uluslararası kuruluşların raporları, altyapı yatırımları, kamu hizmetlerine erişim, kurumsal kapasite ve yönetim kalitesindeki farklılıkların bölgesel gelir eşitsizliklerini belirleyen temel unsurlar arasında yer aldığını göstermektedir (World Bank, 2023).

Küreselleşmenin etkisiyle birlikte, bölgesel eşitsizliklerin bazı ülkelerde daha da derinleştiği, özellikle büyük metropol alanlarının çevre bölgelere kıyasla daha hızlı büyüdüğü ampirik olarak ortaya konmuştur (Rodríguez-Pose, 2010,s.12). Bu nedenle, kamu harcamalarının bölgesel dağılımı ve bölgesel kalkınma politikaları, mekânsal gelir dağılımını şekillendiren temel politika araçları arasında değerlendirilmektedir.

1.3.4. Sektörel Gelir Dağılımı

Sektörel gelir dağılımı, ekonomik faaliyetler arasında gelir ve istihdamın nasıl paylaşıldığını incelemektedir. Tarım, sanayi ve hizmetler sektörü arasındaki gelir farklılıkları, ekonomik yapının dönüşüm sürecine bağlı olarak değişmektedir. Sektörler arası ücret, verimlilik ve sermaye yoğunluğu farkları, toplam gelir dağılımının önemli belirleyicileri arasındadır.

Klasik yapısal dönüşüm yaklaşımları, ekonomik büyüme sürecinde sektörler arası geçişlerin gelir dağılımını doğrudan etkilediğini ileri sürmektedir. Özellikle tarımdan sanayiye geçiş sürecinde gelir farklılıklarının artabildiği, daha sonraki aşamalarda ise iktisadi yapının olgunlaşmasıyla birlikte azalabildiği ifade edilmektedir (Kuznets, 1955,s.10). Bu çerçevede, sektörel gelir dağılımı, büyümenin hangi sektörler üzerinden gerçekleştiğini ve bu büyümeden kimlerin ne ölçüde pay aldığını göstermektedir.

Güncel çalışmalar ise yapısal dönüşümün, verimlilik artışı ve istihdam dinamikleriyle birlikte ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Sektörler arası işgücü hareketliliği, teknoloji kullanımı ve firmaların örgütlenme biçimi, ücret farklılıklarını belirleyen temel unsurlar arasında yer almaktadır (McMillan et al., 2014,s.24). Sanayi politikaları, teknoloji ve yenilik kapasitesi, altyapı ve eğitim yatırımları gibi kamu politikaları da sektörel gelir dağılımının yönünü ve niteliğini önemli ölçüde şekillendirmektedir (UNIDO, 2016). Bu açıdan sektörel gelir dağılımı, kamu harcamalarının sektörel bileşimi ile gelir eşitsizlikleri arasındaki ilişkiyi analiz etmede önemli bir analitik çerçeve sunmaktadır.

1.3.5. Nesiller Arası Gelir Dağılımı ve Gelir Hareketliliği

Nesiller arası gelir dağılımı, bireylerin ekonomik konumlarının ebeveynlerinden ne ölçüde bağımsız olduğunu incelemektedir. Gelir hareketliliği kavramı, bir toplumda fırsat eşitliğinin derecesini ve eşitsizliklerin kalıcılığını ölçmek açısından önemli bir gösterge olarak değerlendirilmektedir. Hareketliliğin düşük olduğu toplumlarda, doğulan gelir grubu bireyin yaşam boyu ekonomik konumunu büyük ölçüde belirlemekte ve gelir eşitsizliği kuşaklar boyunca yeniden üretilmektedir (Solon, 1992, s.405).

Ampirik çalışmalar, birçok ülkede nesiller arası gelir hareketliliğinin sınırlı olduğunu ve gelir eşitsizliğinin kuşaklar arası aktarım mekanizmaları yoluyla pekiştirildiğini ortaya koymaktadır (Corak, 2013, s.93). Özellikle eğitim imkânları, mesleki statü, yaşanılan bölge ve sosyal ağlar bu süreçte belirleyici rol oynamaktadır. Eğitim sistemine erişimdeki ve eğitimin kalitesindeki eşitsizlikler, düşük gelirli ailelerin çocuklarının nitelikli insan sermayesi birikimi elde etmelerini zorlaştırmakta; bu durum, gelir eşitsizliğinin kalıcılığını artırmaktadır (OECD, 2011).

Karşılaştırmalı analizler, yüksek gelir eşitsizliğine sahip ülkelerde nesiller arası hareketliliğin daha düşük olduğunu sistematik biçimde göstermektedir (Corak, 2013, s.80). Bu bulgu, eşitsizliğin yalnızca mevcut bireyleri değil, gelecekteki kuşakların ekonomik konumlarını da etkilediğine işaret etmektedir. Dolayısıyla nesiller arası gelir dağılımı ve gelir hareketliliği, kamu harcamalarının —özellikle eğitim, sağlık ve sosyal koruma alanlarındaki harcamaların— uzun vadeli eşitsizlik dinamikleri üzerindeki etkilerini değerlendirmek açısından kritik bir analitik boyut sunmaktadır.

1.4. GELİR EŞİTSİZLİĞİNİN ÖLÇÜM YÖNTEMLERİ

Gelir eşitsizliğinin analiz edilebilmesi, yalnızca kavramsal bir çerçevenin kurulmasıyla değil, aynı zamanda bu eşitsizliğin nasıl ölçüldüğüne ilişkin yöntemsel tercihlerle de doğrudan ilişkilidir. Ölçüm araçları, gelir dağılımının düzeyini, yapısını ve zaman içerisindeki değişimini görünür kılarak, kamu politikalarının sonuçlarının değerlendirilmesine olanak tanımaktadır. Özellikle kamu harcamalarının gelir dağılımı

üzerindeki etkisini inceleyen ampirik çalışmalarda, kullanılan eşitsizlik göstergesinin niteliği, elde edilen bulguların yorumu açısından belirleyici bir rol oynamaktadır.

Bu bağlamda gelir eşitsizliği ölçümünde kullanılan yöntemler genel olarak grafiksel ve sayısal olmak üzere iki ana grupta ele alınmaktadır. Grafiksel yöntemler, gelir dağılımının genel görünümünü sezgisel biçimde sunarken; sayısal göstergeler, ülkeler ve dönemler arası karşılaştırmalar ile ekonometrik analizler için gerekli nicel temeli sağlamaktadır. Bu nedenle kapsamlı bir analizde, her iki yaklaşımın birlikte kullanılması önem taşımaktadır.

1.4.1. Grafiksel Ölçüm Yöntemleri

Grafiksel ölçüm yöntemleri, gelir dağılımının yapısını görsel olarak temsil ederek eşitsizliğin hangi toplumsal kesimlerde yoğunlaştığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu yöntemler, gelir eşitsizliğinin yalnızca tek bir sayısal değerle özetlenmesinin ötesine geçerek, dağılımın bütününe ilişkin daha kapsamlı bir bakış sunmaktadır. Özellikle zaman içindeki değişimlerin ve ülkeler arası farklılıkların ilk aşamada değerlendirilmesinde grafiksel araçlar önemli bir işlev üstlenmektedir (Atkinson,2018, s.16).

Bununla birlikte grafiksel yöntemler, kesin ve karşılaştırılabilir sonuçlar üretme konusunda sınırlıdır. Grafiklerin yorumlanması çoğu zaman nitel bir değerlendirme gerektirdiğinden, politika etkilerinin ölçülmesi ve ekonometrik analizlerin yürütülmesi için tek başına yeterli değildir. Bu nedenle, kamu harcamalarının gelir dağılımı üzerindeki etkisini ölçmeyi amaçlayan ampirik çalışmalarda, grafiksel sunumların mutlaka sayısal eşitsizlik göstergeleriyle desteklenmesi gerekmektedir. Grafiksel yöntemler bu anlamda, analizin başlangıç noktası ve tamamlayıcı bir unsuru olarak değerlendirilmektedir.

1.4.1.1 Lorenz Eğrisi

Lorenz eğrisi, gelir dağılımının eşitsizlik derecesini görselleştiren en temel araçlardan biridir. Bu eğri, nüfusun kümülatif payı ile gelirin kümülatif payı arasındaki ilişkiyi göstermektedir. En düşük gelirli bireylerden başlanarak oluşturulan bu kümülatif yapı,

gelirin toplum içinde nasıl paylaşıldığını açık biçimde ortaya koymaktadır (Lorenz, 1905, s.213).

Gelirin tamamen eşit dağıldığı varsayımsal durumda Lorenz eğrisi, “mutlak eşitlik doğrusu” olarak adlandırılan 45 derecelik çizgiyle çakışmaktadır. Gerçek ekonomilerde gelir dağılımı hiçbir zaman tam eşit olmadığı için, Lorenz eğrisi bu doğrunun altında yer almakta ve iki çizgi arasındaki alan eşitsizliğin derecesini yansıtmaktadır. Eğrinin eşitlik doğrusundan uzaklaşması, gelir eşitsizliğinin arttığını göstermektedir.

Lorenz eğrisi, özellikle gelir dağılımındaki değişimlerin görsel olarak karşılaştırılmasında yaygın biçimde kullanılmaktadır. Farklı yıllara ait Lorenz eğrilerinin karşılaştırılması, eşitsizliğin zaman içinde artıp azaldığını sezgisel biçimde ortaya koyabilmektedir. Bununla birlikte Lorenz eğrisi tek başına sayısal bir özet sunmadığı için, genellikle Gini katsayısı gibi ölçütlerin temelini oluşturan tamamlayıcı bir araç olarak kullanılmaktadır (Cowell, 2000, s.31). Bu çalışma kapsamında da Lorenz eğrisi, elde edilen eşitsizlik göstergelerinin grafiksel olarak desteklenmesi amacıyla yardımcı bir araç niteliği taşımaktadır.

1.4.2. Sayısal Ölçüm Göstergeleri

Sayısal ölçüm göstergeleri, gelir eşitsizliğini tek bir değer veya sınırlı sayıda gösterge aracılığıyla ifade ederek, ülkeler ve dönemler arasında karşılaştırma yapılmasına imkân tanımaktadır. Bu göstergeler, ampirik analizlerde bağımlı değişken olarak sıklıkla kullanılmakta ve kamu politikalarının, özellikle de vergi ve harcama bileşenlerinin, gelir dağılımı üzerindeki etkilerini ölçmede merkezi bir rol üstlenmektedir.

Her bir eşitsizlik göstergesi, gelir dağılımının farklı bir boyutuna odaklanmakta ve belirli varsayımlar içermektedir. Bu nedenle literatürde, tek bir ölçüte bağlı kalmak yerine birden fazla göstergenin birlikte değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Atkinson & Bourguignon, 2015, s.149). Çalışmanın ampirik bölümünde de, Gini katsayısı temel gösterge olmakla birlikte, eşitsizliğin yapısını daha iyi kavrayabilmek için tamamlayıcı ölçütlerin kullanılması önem arz etmektedir.

1.4.2.1. Gini Katsayısı

Gini katsayısı, gelir eşitsizliğinin ölçümünde en yaygın kullanılan göstergedir. Lorenz eğrisi ile mutlak eşitlik doğrusu arasındaki alanın, eşitlik doğrusu altındaki toplam alana oranlanmasıyla hesaplanmaktadır. Katsayı 0 ile 1 arasında değer almakta; 0 tam eşitliği, 1 ise tam eşitsizliği ifade etmektedir

Gini katsayısının en önemli avantajı, farklı ülkeler ve dönemler arasında karşılaştırmaya elverişli olması ve yorumunun görece kolay olmasıdır. Bu özellik, Gini katsayısını uluslararası kuruluşların veri tabanlarında ve ampirik çalışmalarında en sık başvuru alan eşitsizlik göstergesi hâline getirmiştir (World Bank, 2023). Ayrıca birçok ülke için uzun dönemli Gini serilerinin bulunması, zaman serisi ve panel veri analizleri açısından önemli bir kolaylık sağlamaktadır.

Bununla birlikte Gini katsayısı, eşitsizliğin hangi gelir gruplarında yoğunlaştığına ilişkin ayrıntılı bilgi sunmamaktadır. Aynı Gini değerine sahip iki ülkenin gelir dağılımı yapıları oldukça farklı olabilmektedir. Ayrıca Gini katsayısı, gelir dağılımının orta kesimlerinde olan değişikliklere genellikle daha duyarlıyken, en alt ve en üst uçlardaki değişimleri her zaman aynı hassasiyetle yansıtmayabilmektedir. Bu nedenle Gini katsayısının, özellikle kamu harcamalarının farklı gelir grupları üzerindeki etkisini analiz eden çalışmalarda, diğer göstergelerle birlikte kullanılması önerilmektedir.

1.4.2.2. Kuznets Oranı

Kuznets oranı, gelir eşitsizliğini toplumun en üst ve en alt gelir grupları arasındaki fark üzerinden ölçen basit bir göstergedir. Genellikle en yüksek gelirli yüzde 20'lik kesimin gelir payının, en düşük gelirli yüzde 20'lik kesimin gelir payına oranlanmasıyla hesaplanmaktadır (Kuznets, 1955, s.12). Bazı çalışmalarda ise en üst yüzde 10 ve en alt yüzde 40 gibi alternatif tanımlar da kullanılmaktadır.

Bu oran, gelir dağılımındaki uçurumun boyutunu açık ve anlaşılır bir biçimde ortaya koyması bakımından önemlidir. Özellikle yoksulluk, gelir yoğunlaşması ve “üst gelir gruplarının payındaki artış” tartışmalarında açıklayıcı bir çerçeve sunmaktadır. Kamu harcamalarının, özellikle de sosyal transferler ve hedefli yardımların, en alt gelir

grubunun payını ne ölçüde artırdığı, Kuznets oranındaki değişim üzerinden izlenebilmektedir.

Bununla birlikte, orta gelir gruplarını dışarıda bırakması bu göstergenin temel sınırlılığı olarak değerlendirilmektedir. Aynı Kuznets oranına sahip iki ekonomide, orta sınıfın gelir payı ve yapısı oldukça farklı olabileceğinden, oran tek başına kapsamlı bir analiz için yeterli değildir. Bu nedenle Kuznets oranı, daha geniş kapsamlı eşitsizlik ölçütleriyle birlikte kullanıldığında analitik değer kazanmaktadır.

1.4.2.3. Atkinson Endeksi

Atkinson endeksi, gelir eşitsizliğini toplumsal refah perspektifinden ele alan bir ölçüm aracıdır. Endeks, gelirlerin yeniden dağıtılması durumunda toplumun aynı refah düzeyini koruyabilmesi için toplam gelirin ne kadarından vazgeçilmesi gerektiğini hesaplamaktadır (Atkinson, 1970, s.246). Bu açıdan Atkinson endeksi, eşitsizliği yalnızca istatistiksel bir farklılık olarak değil, toplumsal refah kaybı bağlamında değerlendirmektedir.

Endeksin ayırt edici özelliği, eşitsizliğe duyarlılığı yansıtan bir parametre içermesidir. Bu parametre aracılığıyla, düşük gelirli gruplardaki eşitsizliklere daha fazla ağırlık verilebilmekte; böylece eşitsizliğin alt gelir grupları üzerindeki etkileri daha görünür hâle getirilmektedir. Bu yönüyle Atkinson endeksi, özellikle sosyal harcamaların ve transfer mekanizmalarının yeniden dağıtıcı etkilerini analiz eden çalışmalar için önemli bir analitik araç sunmaktadır.

Bununla birlikte, duyarlılık parametresinin seçimine bağlı olarak sonuçların değişebilmesi, endeksin karşılaştırmalı analizlerde dikkatli kullanılmasını gerektirmektedir. Farklı parametre değerleriyle elde edilen sonuçların birlikte rapor edilmesi, politika çıkarımlarının daha sağlam temellere dayandırılması açısından önemlidir.

1.4.2.4. Theil Endeksi

Theil endeksi, bilgi teorisine dayanan ve entropi yaklaşımını esas alan bir gelir eşitsizliği ölçüsüdür. Endeksin en önemli avantajı, toplam eşitsizliği alt bileşenlere

ayırabilme (decomposition) özelliğine sahip olmasıdır. Bu özellik sayesinde, toplam gelir eşitsizliğinin ne kadarının bölgeler arası, sektörler arası ya da grup içi farklılıklardan kaynaklandığı ayrıntılı biçimde analiz edilebilmektedir (Shorrocks, 1980, s.614).

Theil endeksinin bu ayrıştırma özelliği, özellikle kamu harcamalarının bölgesel ve sektörel dağılımının gelir eşitsizliği üzerindeki etkilerini inceleyen ampirik çalışmalar açısından önemli bir avantaj sunmaktadır. Örneğin, bölgesel altyapı harcamalarının bölgeler arası eşitsizliği ne ölçüde azalttığı, sosyal harcamaların ise bölge içi eşitsizlikler üzerindeki etkisi, Theil endeksinin bileşenleri üzerinden ayrı ayrı değerlendirilebilmektedir.

Theil endeksi, analitik gücüne rağmen görece teknik bir yapıya sahiptir ve bu nedenle genellikle akademik ve uzman analizlerinde tercih edilmektedir. Ancak sağladığı ayrıştırma imkânı, politika tasarımı açısından son derece değerli bilgiler üretmekte; hangi düzeyde ve hangi gruplar arasında eşitsizliğin yoğunlaştığını ayrıntılı biçimde ortaya koymaktadır.

1.5. GELİR DAĞILIMINA İLİŞKİN TEORİK YAKLAŞIMLAR

Gelir dağılımı olgusu, iktisadi düşünce tarihinde farklı teorik çerçeveler içinde ele alınmış; her yaklaşım, gelir eşitsizliğini kendine özgü varsayımlar, mekanizmalar ve politika önerileri üzerinden açıklamaya çalışmıştır. Klasik politik iktisattan neoklasik iktisada, Keynesyen ve post-Keynesyen yaklaşımlardan kalkınma iktisadı perspektifine, beşeri sermaye teorisinden modern eşitsizlik literatürüne uzanan bu teorik çeşitlilik, gelir dağılımının çok boyutlu yapısını anlamak açısından zengin bir çerçeve sunmaktadır.

Bu bölümde, öncelikle klasik ve neoklasik görüşlerin gelir dağılımına bakışı ele alınacak; ardından Keynesyen yaklaşımın ve politik iktisat geleneği içindeki bazı katkıların gelir dağılımı analizine getirdiği perspektif tartışılacaktır. Daha sonra kalkınma sürecinde gelir dağılımını açıklamaya çalışan Kuznets hipotezi ve eleştirileri, son olarak da beşeri sermaye teorisinin ve modern literatürün gelir eşitsizliğiyle ilişkisi ele alınacaktır. Böylece, kamu harcamalarının gelir dağılımı üzerindeki etkisini ampirik

olarak inceleyen bu çalışmanın kuramsal arka planı çok boyutlu bir perspektifle ortaya konulmuş olacaktır.

1.5.1. Klasik ve Neoklasik Görüşler

1.5.1.1. Klasik Politik İktisatta Bölüşüm ve Sınıf İlişkileri

Klasik iktisatçılar gelir dağılımını, üretim süreci ve bölüşüm ilişkileri bağlamında ele almış ve milli gelirin temel üretim faktörleri arasında nasıl paylaşıldığına odaklanmışlardır. Smith, Ricardo ve Marx gibi düşünürlerin ortak özelliği, üretim sürecini ve gelir dağılımını toplumsal sınıflar ve üretim ilişkileri çerçevesinde değerlendirmeleridir.

Smith, ulusların zenginliğini açıklarken emek verimliliğine ve iş bölümüne vurgu yaparken, ücret, kâr ve rantın oluşumunu piyasa güçleri ve rekabet koşullarıyla ilişkilendirmiştir. Ricardo ise bölüşüm sorununu iktisadın merkezine yerleştirerek toprak rantı, kâr oranı ve ücretler arasındaki ilişkiye yoğunlaşmıştır. Ricardo'ya göre farklı verimlilikteki toprakların kullanılması, rantın artmasına ve uzun dönemde kâr oranları üzerinde baskı yaratmasına yol açmakta; bu da kapitalist büyüme sürecinin sınırlarını belirlemektedir. Bu çerçevede gelir dağılımı, yalnızca bir “sonuç değişkeni” değil, büyümenin uzun dönemli seyrini ve toplumsal sınıflar arasındaki güç dengesini belirleyen temel bir unsur olarak görülmüştür.

Marx'ın analizinde ise bölüşüm, doğrudan üretim ilişkileri ve sınıf çatışması bağlamında ele alınır. Emek gücünün ücret karşılığında satılması, artı değerın sermaye tarafından el konulması ve bu sürecin toplumsal yeniden üretimi, gelir dağılımı sorununu kapitalist üretim tarzının yapısal bir özelliği hâline getirir. Bu yaklaşımda gelir eşitsizliği, bireysel farklılıklardan çok, mülkiyet ilişkileri, sınıf konumları ve sermayenin emek üzerindeki tahakkümüyle açıklanır. Klasik politik iktisat geleneği böylece, gelir dağılımını mülkiyet, sınıf ve güç ilişkileri ekseninde kavramsallaştıran güçlü bir kuramsal miras bırakmıştır.

1.5.1.2. Neoklasik Marjinal Verimlilik Yaklaşımı

Neoklasik iktisat, 19. yüzyılın sonlarından itibaren klasik politik iktisadın sınıf ve güç odaklı analizini geride bırakarak, gelir dağılımını marjinal verimlilik teorisi çerçevesinde yeniden kurgulamıştır. Bu yaklaşıma göre her üretim faktörü —emek, sermaye ve toprak— üretime yaptığı marjinal katkı oranında gelir elde eder. Rekabetçi bir piyasada ücret oranı emeğin marjinal verimliliği tarafından, faiz oranı ise sermayenin marjinal verimliliği tarafından belirlenir.

Bu bakış açısında gelir dağılımı, faktör donanımı (emek ve sermaye miktarı) ve faktör verimliliklerindeki farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Yeterince rekabetçi ve esnek işleyen bir piyasa mekanizması varsayımı altında, gelir dağılımı sonuçları “etkin” ve “dengeye yönelen” bir süreç olarak değerlendirilir. Dolayısıyla devlet müdahalesi, çoğu zaman kaynak tahsisini bozucu, verimlilik üzerinde olumsuz etki yaratabilecek bir unsur olarak ele alınır; kamu harcamaları ve yeniden dağıtım politikaları ise ancak sınırlı ve istisnai koşullarda meşrulaştırılır.

Neoklasik yaklaşımın bu çerçevesi, gelir eşitsizliğini bireysel tercihler, yetenek ve çaba farklılıklarının doğal bir sonucu olarak görme eğilimindedir. Başlangıçtaki varlık ve fırsat eşitsizlikleri, miras ve servet birikimi, piyasa gücü, sendikal örgütlenme, monopoller ve kurumsal yapılar çoğu zaman model varsayımlarının dışında bırakılır veya tali unsurlar olarak ele alınır. Oysa reel dünyada kalıcı gelir ve servet yoğunlaşmalarını, yalnızca marjinal verimlilik farklılıklarıyla açıklamanın yetersiz olduğu hem ampirik hem de teorik olarak geniş biçimde tartışılmıştır.

1.5.2. Keynesyen Yaklaşım

1.5.2.1. Toplam Talep, Gelir Dağılımı ve Büyüme

Keynesyen iktisat, gelir dağılımını yalnızca üretim faktörlerinin marjinal verimliliğiyle açıklamanın yetersiz olduğunu savunmakta; makroekonomik düzeyde toplam talep, istihdam ve gelir düzeyi arasındaki ilişkilere odaklanmaktadır. Keynesyen yaklaşıma göre farklı gelir gruplarının marjinal tüketim eğilimleri birbirinden farklıdır: Düşük ve orta gelir grupları, gelirlerinin büyük kısmını tüketime yönlendirirken, yüksek gelir

grupları daha yüksek oranda tasarruf etme eğilimindedir. Dolayısıyla, gelir dağılımının düşük ve orta gelir grupları lehine iyileştirilmesi, toplam talebi ve dolayısıyla üretim ve istihdam düzeyini artırarak ekonomik büyümeyi destekleyebilmektedir.

Bu çerçevede gelir dağılımındaki bozulmalar, yalnızca sosyal adalet açısından değil, aynı zamanda makroekonomik istikrar ve sürdürülebilir büyüme açısından da bir sorun olarak değerlendirilir. Aşırı gelir eşitsizliği, toplam talebi baskılayarak durgunluk riskini artırabilir; bu da işsizliğin yükselmesine ve gelir eşitsizliğinin daha da derinleşmesine yol açabilir. Keynesyen bakış açısında bu süreç, bir “olumsuz geri besleme” mekanizması yaratarak, ekonomik ve sosyal istikrarsızlık üretebilir.

1.5.2.2. Maliye Politikası, Kamu Harcamaları ve Yeniden Dağıtım

Keynesyen perspektif, söz konusu kısır döngünün kırılabilmesi için devletin aktif maliye politikalarıyla devreye girmesini savunur. Vergi politikaları, kamu harcamaları ve sosyal transferler yoluyla gelir eşitsizliğinin azaltılması; istihdam dostu büyüme stratejilerinin benimsenmesi ve sosyal güvenlik sistemlerinin güçlendirilmesi önerilmektedir. Bu araçlar sayesinde hem toplam talep canlandırılmakta hem de gelir dağılımı daha dengeli bir yapıya kavuşturulmaya çalışılmaktadır.

Özellikle kamu harcamalarının bileşimi, Keynesyen ve post-Keynesyen literatürde kritik bir öneme sahiptir. Eğitim, sağlık, sosyal koruma ve altyapı gibi alanlara yönlendirilen kamu harcamaları, hem kısa dönemde talep etkisi yaratmakta hem de orta–uzun vadede verimlilik artışı, beşeri sermaye birikimi ve bölgesel dengelenme yoluyla gelir dağılımını etkilemektedir. Buna karşılık, yüksek gelir gruplarına veya sermaye kesimine ağırlıklı olarak fayda sağlayan harcama bileşenleri, eşitsizliği artırıcı yönde etkiler üretebilmektedir.

Post-Keynesyen politik iktisat literatürü (örneğin Kalecki, 1943; Kaldor, 1955, s.83-84), gelir dağılımını özellikle ücret–kâr bölüşümü üzerinden analiz ederek, ücretlerin yalnızca bir maliyet unsuru değil aynı zamanda temel bir talep bileşeni olduğunu vurgular. Bu bakış açısında, ücretlerin milli gelir içindeki payındaki gerileme hem talebi baskılayarak büyümeyi sınırlamakta hem de eşitsizliği derinleştirmektedir. Buna

karşılık, emek lehine bölüşüm ve sosyal harcamalardaki artış, daha dengeli ve talep odaklı bir büyüme patikasını mümkün kılabilmektedir.

1.5.3. Kalkınma Sürecinde Gelir Dağılımı: Kuznets Hipotezi ve Eleştiriler

Simon Kuznets, ekonomik kalkınma süreci ile gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi ters U şeklinde bir eğri ile açıklamıştır. Kuznets hipotezine göre ekonomik kalkınmanın erken aşamalarında gelir eşitsizliği artmakta; ancak belirli bir kişi başına gelir düzeyine ulaşıldıktan sonra eşitsizlik azalmaya başlamaktadır (Kuznets, 1955). Bu ilişki, kırsal–kentsel geçiş, tarımdan sanayi ve hizmetlere doğru yaşanan yapısal dönüşüm ve buna eşlik eden demografik ve kurumsal değişimlerle bağlantılı olarak açıklanmaktadır.

Kalkınmanın ilk safhalarında, sanayileşme ve kentleşme sürecinin başladığı dönemde kentsel alanlarda gelirler hızla yükselirken, kırsal alanlarda gelirler görece daha düşük ve durağan kalmaktadır. Tarım dışı sektörlerdeki verimlilik artışı ve ücret düzeylerindeki iyileşme, bu sektörlerde çalışanların gelirlerini yükseltmekte; ancak tarımda kalan geniş nüfus kitleleri bu artıştan sınırlı ölçüde faydalanabilmektedir. Bu durum bölgeler ve sektörler arası gelir farklarını artırarak toplam gelir eşitsizliğini yükseltmektedir.

Kuznets'e göre kalkınma süreci ilerledikçe, tarım dışı sektörlerde istihdam artmakta, eğitim fırsatları yaygınlaşmakta, siyasi katılım ve sendikal örgütlenme gibi süreçler güçlenmekte; yeniden dağıtım politikaları ve sosyal devlet kurumları gelişmektedir. Bu aşamada, büyümenin kazanımları daha geniş toplum kesimlerine yayılmakta ve gelir dağılımı daha dengeli bir yapıya kavuşmaktadır. Böylece gelir eşitsizliği, kalkınmanın belirli bir aşamasından sonra azalma eğilimine girmektedir.

Ancak sonraki dönem ampirik çalışmalar, Kuznets hipotezinin evrensel bir “kalkınma yasası” olarak kabul edilemeyeceğini ortaya koymuştur. Birçok ülkede ekonomik büyümenin gelir eşitsizliğini kendiliğinden azaltmadığı, hatta bazı durumlarda eşitsizliği artırdığı gözlemlenmiştir (Deininger & Squire, 1998; Piketty, 2014, s.100). Özellikle küreselleşme, finansal serbestleşme, teknolojik dönüşüm, zayıf kurumsal yapılar ve kırılğan emek piyasaları gibi etkenler, büyümenin kazanımlarının geniş toplum kesimlerine yayılmasını engelleyebilmektedir.

Politik iktisat literatürü, Kuznets hipotezinin “zamanla kendiliğinden düzelme” varsayımını sorgulayarak, gelir dağılımındaki iyileşmenin büyük ölçüde siyasal mücadeleler, sendikal örgütlenme, sosyal devletin inşası ve yeniden dağıtım politikaları gibi kurumsal ve politik süreçlerin ürünü olduğunu vurgulamaktadır (Korpi, 1983; Esping-Andersen, 1990). Bu perspektife göre, gelir eşitsizliğinin seyri, salt ekonomik büyüme düzeyinden çok, büyümenin nasıl politik ve kurumsal olarak yönetildiğine bağlıdır.

Bu bağlamda, kamu harcamalarının düzeyi ve bileşimi, kalkınma sürecinde gelir dağılımının seyrini belirleyen başlıca araçlardan biridir. Eğitim, sağlık, sosyal koruma ve bölgesel kalkınma harcamaları, Kuznets’in öngördüğü geçiş dinamiklerini hızlandırabilir veya tersine çevirebilir. Dolayısıyla bu çalışma, Kuznets hipotezini tarihsel bir referans noktası olarak kabul etmekle birlikte, gelir dağılımındaki değişimlerin açıklanmasında kurumsal ve politik faktörlere özel önem atfetmektedir.

1.5.4. Beşeri Sermaye Teorisi ve Gelir Eşitsizliği

Beşeri sermaye teorisi, gelir farklılıklarını bireylerin eğitim, beceri, deneyim ve sağlık gibi özelliklerindeki farklılıklar üzerinden açıklamaktadır. Mincer (1974) eğitimin bireyin verimliliğini artırdığını ve bu nedenle daha yüksek ücret elde etmesini mümkün kıldığını ileri sürmektedir. Bu yaklaşıma göre, eğitim ve beceri düzeyi yüksek olan bireyler, işgücü piyasasında daha yüksek getirili işlere erişebilmekte; bu da bireyler arası gelir farklılıklarının temel belirleyicilerinden biri hâline gelmektedir.

Beşeri sermaye yaklaşımı, eğitim sistemine erişimde yaşanan eşitsizliklerin, kuşaklar arası gelir eşitsizliğinin yeniden üretilmesine yol açtığını vurgular. Düşük gelirli hanehalkları, çocuklarının eğitime ve sağlıklarına yeterli kaynak ayıramadıklarında, bu çocuklar çoğu zaman düşük ücretli ve güvencesiz işlerde çalışmak zorunda kalmakta; böylece yoksulluk ve eşitsizlik kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Eğitim sürecinin erken yaşta terk edilmesi, düşük nitelikli işlere sıkışma ve kayıt dışı istihdam gibi olgular, bu mekanizmayı güçlendiren başlıca kanallar arasındadır.

Bu nedenle, kamusal eğitim harcamalarının artırılması, fırsat eşitliğini geliştiren burs ve kredi programları, erken çocukluk eğitimi, mesleki ve teknik eğitim politikaları, beşeri

sermaye teorisi çerçevesinde gelir dağılımını iyileştirme potansiyeline sahip temel araçlar olarak öne çıkmaktadır. Benzer biçimde, sağlık harcamaları ve sosyal koruma programları da işgücünün verimliliğini ve istihdam edilebilirliğini artırarak, gelir eşitsizliğinin azaltılmasına katkıda bulunabilmektedir.

Bununla birlikte, beşeri sermaye teorisi gelir eşitsizliğinin açıklanmasında her zaman yeterli değildir. İşgücü piyasalarındaki ayrımcılık, cinsiyet ve etnik temelli engeller, kurumsal yapılar, sendikalaşma düzeyi, asgari ücret politikaları, toplu pazarlık mekanizmaları ve küresel sermaye hareketleri gibi unsurlar, aynı eğitim ve beceri düzeyine sahip bireyler arasında dahi önemli gelir farkları ortaya çıkarabilmektedir. Ayrıca eğitim sisteminin kendisi de çoğu zaman sınıfsal ve bölgesel eşitsizlikleri yeniden üreten bir yapıya sahip olabilmektedir.

Bu nedenle, beşeri sermaye teorisi gelir dağılımını açıklamada önemli bir çerçeve sunmakla birlikte, kurumsal ve yapısal faktörlerle, özellikle de kamu harcamalarının hedeflemesi ve tasarımıyla birlikte ele alındığında daha bütüncül bir değerlendirme imkânı sağlamaktadır. Bu çalışmanın teorik yaklaşımı da, beşeri sermaye boyutunu kamu politikalarının şekillendirdiği daha geniş bir politik iktisat çerçevesi içinde konumlandırmaktadır.

2. BÖLÜM

GELİR DAĞILIMINI BELİRLEYEN KURAMSAL DİNAMİKLER

Gelir dağılımının neden bazı ülkelerde diğerlerine kıyasla daha adaletli bir yapıya kavuştuğu sorusu, tek bir değişkenle yanıtlanamayacak kadar karmaşık bir örüntü içermektedir. Makroekonomik koşullar, demografik yapı, kurumsal kalite ve kamu politikalarının etkileşimi, bu örüntünün birbiriyle bağlantılı katmanlarını oluşturmaktadır. Bu bölüm, söz konusu belirleyicileri hem kuramsal hem de ampirik düzeyde ele alarak çalışmanın ekonometrik modeline değişken seçimi ve hipotez kurgusu açısından temel oluşturmayı hedeflemektedir.

Gelir dağılımının düzeyi ve zaman içindeki seyri, yalnızca piyasa süreçlerinin veya makroekonomik büyüklüklerin “doğal” bir sonucu olarak ele alınamayacak kadar karmaşık ve çok boyutlu bir olgudur. Gelirlerin bireyler, hanehalkları ve toplumsal gruplar arasında nasıl paylaşıldığı; ekonomik yapının özellikleri, makroekonomik istikrarın derecesi, işgücü piyasalarının kurumsal çerçevesi, sosyo-demografik dinamikler, yönetim kalitesi ve devletin izlediği maliye politikalarının etkileşimi sonucunda şekillenmektedir. Bu bağlamda gelir dağılımı, yalnızca bir “sonuç değişkeni” değil; aynı zamanda ekonomik ve siyasal süreçlerin işleyiş biçimini yansıtan bir gösterge niteliği taşımaktadır.

Politik iktisat literatürü, gelir dağılımını piyasa öncesi koşullar (eğitim, demografi, miras, beşeri sermaye), piyasa içi mekanizmalar (ücret oluşumu, istihdam yapısı, fiyat dinamikleri) ve piyasa sonrası müdahaleler (vergi, transferler, sosyal politikalar) arasındaki karşılıklı ilişkiler çerçevesinde ele almaktadır (Piketty, 2014, s.47-48). Bu yaklaşım, gelir eşitsizliğini yalnızca bireysel üretkenlik farklılıklarının değil; kurumsal düzenlemelerin, politika tercihlerinin ve güç ilişkilerinin de bir ürünü olarak değerlendirmektedir. Dolayısıyla gelir dağılımının analizinde, ekonomik göstergelerin yanı sıra, bu göstergeleri şekillendiren kurumsal ve yönetsimsel bağlamın dikkate alınması gerekmektedir.

Bu bölümün temel amacı, gelir dağılımını ve eşitsizliği şekillendiren temel dinamikleri kurumsal ve ampirik bir perspektifle ele almaktır. Bu doğrultuda bölüm, dört ana eksen

üzerine inşa edilmiştir. İlk olarak, ekonomik büyüme, enflasyon, işsizlik ve ücret politikaları gibi makroekonomik faktörlerin bölüşüm süreçleri üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkileri incelenmektedir. İkinci aşamada, yaş yapısı, eğitim düzeyi, toplumsal cinsiyet ve bölgesel farklılıklar gibi sosyo-demografik unsurların eşitsizliği nasıl derinleştirdiği veya dengelediği tartışılmaktadır. Üçüncü olarak, yönetim kalitesi, hukukun üstünlüğü ve yolsuzluk gibi kurumsal değişkenlerin kaynak tahsisi üzerindeki rolü analiz edilerek, eşitsizliğin siyasal ve idari kökenlerine ışık tutulmaktadır. Son olarak, devletin en güçlü yeniden dağıtım aracı olan maliye politikası vergi yapısı, kamu harcamaları ve bütçe mekanizmaları çerçevesinde değerlendirilmektedir.

2.1. MAKROEKONOMİK FAKTÖRLER

Makroekonomik yapı ve konjonktürel gelişmeler, gelir dağılımını hem doğrudan hem de dolaylı kanallar aracılığıyla etkileyen temel belirleyiciler arasında yer almaktadır. Ekonomik büyümenin hızı ve bileşimi, fiyat istikrarının düzeyi, işgücü piyasasının durumu ve ücretlerin belirlenme biçimi, toplam gelirin büyüklüğü kadar bu gelirin toplumsal kesimler arasında nasıl paylaşıldığını da belirlemektedir. Politik iktisat yaklaşımı, bu değişkenlerin “tarafsız” veya “kendiliğinden” oluşan teknik göstergeler olmaktan ziyade, belirli kurumsal düzenlemeler ve politika tercihleri sonucunda ortaya çıktığını vurgulamaktadır (Kalecki, 1943, s.327; Stiglitz, 2012, s.184).

Makroekonomik istikrarsızlığın hâkim olduğu, yüksek enflasyonun, dalgalı büyüme oranlarının ve kronik işsizliğin gözlemlendiği ekonomilerde gelir dağılımının genellikle daha bozuk olduğu; buna karşılık görece istikrarlı büyüme, düşük ve öngörülebilir enflasyon ile kapsayıcı istihdam yapısına sahip ülkelerde gelir eşitsizliğinin daha sınırlı kaldığı, pek çok ampirik çalışma tarafından ortaya konulmuştur (Banerjee & Duflo, 2003, s.289; IMF, 2014; OECD, 2015). Ancak bu ilişkinin otomatik ve tek yönlü olmadığı, makroekonomik politikaların tasarımı, uygulama biçimi ve toplumsal güç dengeleriyle ilişkili olduğu da vurgulanmaktadır. Örneğin, büyüme hedefleri uğruna ücretlerin bastırılması veya enflasyonla mücadele adına işsizliğin tolere edilmesi, makroekonomik istikrar ile gelir eşitsizliği arasında bir gerilim yaratabilmektedir.

Aşağıda, gelir dağılımını etkileyen başlıca makroekonomik faktörler dört alt başlık altında ele alınmaktadır.

2.1.1. Ekonomik Büyüme ve Gelir Dağılımı

Ekonomik büyüme, kişi başına düşen gelirin artması yoluyla ortalama refah düzeyini yükseltebilme potansiyeline sahiptir. Bununla birlikte, büyümenin gelir dağılımı üzerindeki etkisi, yalnızca büyüme hızına indirgenemeyecek kadar çok boyutlu bir olgudur. Büyümenin hangi sektörler üzerinden gerçekleştiği, üretim yapısının emek-sermaye bileşimi, istihdam yaratma kapasitesi ve elde edilen gelir artışının toplumsal kesimler arasında nasıl paylaştırıldığı gibi unsurlar, büyümenin eşitsizlik üzerindeki nihai etkisini önemli ölçüde belirlemektedir. Bu nedenle, ekonomik büyümenin gelir dağılımına yansımaları değerlendirirken, salt niceliksel büyüme oranları değil, büyümenin yapısal özellikleri ve kurumsal çerçevesi birlikte ele alınmalıdır.

Büyümenin sektörel kompozisyonu, gelir dağılımının şekillenmesinde temel belirleyicilerden biridir. Sermaye yoğun teknolojilere dayalı, sınırlı sayıda istihdam yaratan ve genellikle dar bir sektör grubunda yoğunlaşan büyüme süreçleri, toplam gelir düzeyini artırsa bile bu artışın geniş toplum kesimlerine yansımaları sınırlı bırakabilmektedir. Özellikle doğal kaynak gelirlerine ve rant niteliğindeki kazançlara dayalı büyüme modellerinin, gelir eşitsizliğini artırıcı bir dinamik taşıdığı, çeşitli çalışmalarda vurgulanmaktadır (Auty, 2001). Buna karşılık, emek yoğun üretim yapısının ağırlıkta olduğu, verimlilik artışlarıyla desteklenen imalat sanayi ve belirli hizmet sektörlerinde gerçekleşen büyüme, istihdamı genişletme potansiyeli sayesinde gelir dağılımı açısından daha dengeli sonuçlar doğurabilmektedir (McMillan et al., 2014, s.24).

Büyümenin istihdam yaratma kapasitesi, dağılım açısından kritik bir diğer kanaldır. Yüksek büyüme oranlarının gözlendiği dönemlerde dahi işsizlik oranlarının kalıcı biçimde gerilememesi, büyümenin getirilerinin görece dar bir kesimde yoğunlaşmasına yol açabilmektedir. Bu tür durumlarda, büyümeden elde edilen kazançlar büyük ölçüde yüksek nitelikli işgücü ve sermaye sahipleri lehine dağılırken, düşük ve orta vasıflı işgücü için gelir imkânları sınırlı kalabilmektedir. Buna karşın, özellikle düşük ve orta vasıf düzeyindeki işgücüne yönelik istihdam artışları, hanehalkı gelir tabanını genişleterek eşitsizliği azaltıcı yönde işleyebilmektedir (ILO, 2015). Dolayısıyla,

büyümenin niteliği ve istihdamla kurduğu bağ, gelir dağılımı açısından belirleyici bir rol oynamaktadır.

Büyümenin finansman biçimi ve kamusal politikalarla etkileşimi de bölüşüm sonuçlarını önemli ölçüde şekillendirmektedir. Kısa vadede büyümeyi hızlandıran bazı uygulamalar –örneğin, vergi indirimleri veya belirli sermaye grupları lehine sağlanan ayrıcalıklı teşvikler– uzun vadede gelir dağılımını bozucu etkiler doğurabilmektedir. Buna karşılık, büyümenin eğitim, sağlık, sosyal koruma ve altyapı gibi alanlara yönelik kamusal yatırımlarla desteklenmesi, hem verimlilik artışlarını beslemekte hem de gelir dağılımında görece daha dengeli bir yapının ortaya çıkmasına katkı sunmaktadır (Ostry et al., 2014, s.8). Bu çerçevede, büyümenin yalnızca hızı değil, aynı zamanda kaynak tahsisindeki öncelikleri ve kamu politikalarıyla kurduğu bütünleşik yapı da önem kazanmaktadır.

Literatürde bu tartışmaların bir uzantısı olarak “kapsayıcı büyüme” (inclusive growth) ve “yoksul yanlısı büyüme” (pro-poor growth) kavramları geliştirilmiştir (Ravallion & Chen, 2001, s.4; Ianchovichina & Lundstrom, 2009, s.2). Bu yaklaşımlar, büyümenin başarısını değerlendirirken toplam gelir artışı kadar, düşük gelir gruplarının bu süreçten ne ölçüde fayda sağladığını da merkeze almaktadır. Ampirik bulgular, özellikle 1980 sonrası dönemde pek çok ülkede ekonomik büyüme ile gelir eşitsizliği arasında olumsuz bir ilişki gözlenebildiğini ve büyümenin kendiliğinden eşitsizliği azaltmadığını ortaya koymaktadır (World Bank, 2023; Piketty, 2014, s.115). Bu durum, büyüme sürecinin gelir dağılımı üzerindeki etkilerini analiz ederken, kurumsal yapı, vergi sistemi, sosyal transferler ve emek piyasası düzenlemeleri gibi politika bileşenlerinin birlikte değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

Sonuç olarak, ekonomik büyüme ile gelir dağılımı arasındaki ilişki doğrusal ve otomatik bir mekanizmaya indirgenememektedir. Büyümenin sektörel yapısı, istihdam etkileri, kamu politikaları ve kurumsal çerçeve birlikte ele alındığında, büyümenin eşitsizliği azaltıcı veya artırıcı yönde işlemesi mümkündür. Bu nedenle, büyüme stratejilerinin tasarımında, yalnızca makroekonomik göstergelerin düzeyi değil, aynı zamanda bu göstergelerin hangi toplumsal kesimler lehine veya aleyhine sonuçlar ürettiği de göz önünde bulundurulmalıdır.

2.1.2.Enflasyon ve Satın Alma Gücü

Enflasyon, fiyatlar genel düzeyindeki sürekli artış süreci olarak tanımlanmakta ve kısa sürede, doğrudan hanehalkı gelirlerinin satın alma gücünü etkileyen temel makroekonomik değişkenlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Fiyat düzeyindeki artış, özellikle nominal gelirleri enflasyon oranına yeterince hızlı uyarlanamayan kesimlerin reel gelirlerinde belirgin bir aşınmaya yol açmaktadır. Bu etki, ücretliler, emekliler ve diğer sabit gelirli gruplar açısından daha görünür hale gelmekte; söz konusu grupların tüketim kapasitelerinde ve yaşam standartlarında gözle görülür gerilemelere neden olabilmektedir.

Enflasyonun gelir dağılımı üzerindeki etkileri, farklı gelir ve varlık grupları arasında heterojen bir nitelik taşımaktadır. Nominal ücret ve maaş artışlarının enflasyon oranının gerisinde kaldığı dönemlerde, sabit gelirli kesimlerin satın alma gücü zayıflamakta; buna karşılık, finansal ve reel varlıklara erişimi olan, portföyünü çeşitlendirebilen ve fiyat artışlarına karşı kendini kısmen koruyabilen üst gelir grupları, enflasyon sürecini görece daha az kayıpla atlatabilmektedir. Ayrıca, beklenmeyen enflasyon oranları, özellikle sabit faizli borç ilişkilerinde borçlular lehine, alacaklılar aleyhine örtük bir gelir transferi işlevi görebilmektedir. Dolayısıyla, enflasyonun dağılımsal sonuçları, hem emek-sermaye ilişkileri hem de borç-alacak dengesi üzerinden farklı grupları asimetric biçimde etkilemektedir.

Ampirik çalışmalar, yüksek ve oynak (volatil) enflasyonun, özellikle gelişmekte olan ekonomilerde gelir eşitsizliğini artırma eğiliminde olduğunu ortaya koymaktadır (Easterly & Fischer, 2001, s.175; Bulır, 2001, s.154). Fiyat istikrarının bozulduğu ortamlarda, enflasyondan korunma imkânları sınırlı olan düşük ve orta gelirli hanehalkları, tasarruflarını reel olarak korumakta zorlanmakta; nakit tasarruflar hızla değer kaybederken, enflasyona duyarlı varlıklara erişim imkânı bulunan üst gelir grupları görece avantajlı konuma geçebilmektedir. Bu çerçevede, düşük ve öngörülebilir enflasyon oranları, sadece makroekonomik istikrar ve öngörülebilirlik açısından değil, aynı zamanda gelir dağılımının korunması bakımından da kritik önem taşımaktadır.

Bununla birlikte, enflasyonla mücadele amacıyla uygulanan para ve maliye politikalarının da dağılımsal boyutu göz ardı edilmemelidir. Örneğin, sıkı para politikaları yoluyla talep baskısının azaltılması, kısa vadede enflasyonu kontrol altına alabilirken, aynı zamanda kredi maliyetlerini yükselterek yatırımları ve istihdamı olumsuz etkileyebilmektedir. Benzer şekilde, bütçe açıklarını azaltmaya yönelik harcama kısıntıları, sosyal transferler ve kamu istihdamı kanalıyla özellikle alt gelir gruplarını daha güçlü biçimde etkileyebilmektedir. Bu nedenle, enflasyonla mücadele stratejilerinin tasarımında, fiyat istikrarı hedefi kadar, istihdam, ücretler ve sosyal koruma üzerindeki muhtemel etkilerin de bütüncül biçimde değerlendirilmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak, enflasyonun gelir dağılımı üzerindeki etkisi, hem doğrudan satın alma gücü kaybı hem de politika tepkileri üzerinden iki aşamalı bir mekanizma şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, enflasyonun düzeyi kadar, bileşimi (örneğin gıda, enerji gibi kalemlerde yoğunlaşmış ve yoğunlaşmadığı) ve izlenen politikaların niteliği de dağılım sonuçlarının belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır.

2.1.3.İşsizlik ve İstihdam Yapısı

İşsizlik oranları ve istihdamın yapısal özellikleri, gelir dağılımını belirleyen temel unsurlar arasındadır. Çalışma çağındaki nüfusun önemli bir kısmının düzenli gelir elde edememesi, hem bireysel düzeyde yoksulluk riskini artırmakta hem de toplum genelinde gelir eşitsizliğinin derinleşmesine zemin hazırlamaktadır. Özellikle gençler, kadınlar ve düşük eğitim düzeyine sahip bireyler, işsizlik karşısında daha kırılgan konumda bulunmakta; bu gruplar için işgücü piyasasına girişte yaşanan güçlükler, gelir dağılımındaki farklılıkların kalıcı hale gelmesine yol açabilmektedir. Uzun süreli işsizlik, beşeri sermayenin aşınmasına, mesleki becerilerin güncelliğini yitirmesine ve işgücü piyasasına yeniden entegrasyonun zorlaşmasına neden olarak, gelir eşitsizliğini kuşaklar arası bir nitelik kazandırabilmektedir (Nickell, 1997, s.57).

İstihdamın formel ve enformel kesimler arasındaki dağılımı da gelir eşitsizliği açısından kritik öneme sahiptir. Enformel istihdamın yaygın olduğu ekonomilerde, düşük ücret düzeyleri, iş güvencesizliği, sosyal koruma mekanizmalarına erişim eksikliği ve gelir istikrarsızlığı daha sık görülen olgular haline gelmektedir. Bu durum, hem bireysel

refahı azaltmakta hem de kamu maliyesi üzerinde baskı oluşturmakta; zira formel istihdamın sınırlı kalması, vergi tabanını daraltarak sosyal politika araçlarının finansman kapasitesini kısıtlamaktadır (Perry et al., 2007, s.12). Böylece, enformelleşmenin yüksek olduğu yapılarda, gelir eşitsizliklerinin giderilmesine yönelik kamusal müdahale imkânları da daralmaktadır.

İstihdamın sektörel kompozisyonu, gelir farklılıklarını belirleyen bir diğer boyuttur. Yüksek katma değer üreten sektörlerde istihdam edilen, genellikle daha yüksek eğitim ve beceri düzeyine sahip işgücü, daha yüksek ücret ve yan haklara erişebilmektedir. Buna karşılık, düşük verimlilik düzeyine sahip sektörlerde yoğunlaşan istihdam, daha düşük ücretler, sınırlı yükselme imkânları ve düzensiz gelir akımları ile karakterize edilmektedir. Ekonomideki yapısal dönüşüm süreçlerinde, yüksek verimli sektörlerin payının artması, gerekli becerilere sahip olanlar için önemli fırsatlar yaratırken, bu niteliklere sahip olmayan grupların görece geride kalmasına ve gelir farklarının genişlemesine yol açabilmektedir.

Ayrıca, istihdam kalitesine ilişkin göstergeler –örneğin kısmi süreli çalışma, geçici sözleşmeler, taşeron istihdamı, güvencesiz çalışma biçimleri– de gelir dağılımı açısından dikkate alınması gereken unsurlardır. İstihdamın nicel artışı, niteliksel bozulma ile birlikte gerçekleştiğinde, toplam işsizlik oranı gerilese bile çalışanların önemli bir kısmı düşük ücretli ve güvencesiz işlere sıkışabilmektedir. Bu durum, çalışan yoksulluğu olgusunun yaygınlaşmasına ve emek gelirlerinin toplam gelir içindeki payının gerilemesine katkıda bulunabilmektedir.

Dolayısıyla, işsizlik oranlarının seviyesi kadar, istihdamın hukuki statüsü, sektörel dağılımı ve niteliği de gelir dağılımı analizlerinde merkezi bir yere sahiptir. Gelir eşitsizliğinin azaltılmasına yönelik politikaların tasarımında, istihdamın hem niceliksel hem de niteliksel boyutlarını birlikte gözeten bütüncül bir yaklaşım gerekmektedir.

2.1.4. Ücret Politikaları ve Reel Gelirler

Ücret politikaları, emek gelirlerinin düzeyi ve dağılımı üzerinden gelir eşitsizliğini etkileyen temel mekanizmalardan biridir. Asgari ücret düzenlemeleri, toplu pazarlık sistemlerinin kapsamı ve etkinliği, sendikalaşma oranları, ücret belirleme süreçlerinde

tarafların pazarlık gücü ve işgücü piyasasındaki düzenlemelerin niteliği, ücret dağılımının genel yapısını doğrudan şekillendirmektedir. Asgari ücretin düşük düzeyde belirlendiği veya uygulamanın etkin biçimde denetlenmediği ekonomilerde, çalışan yoksulluğu olgusu yaygınlaşabilmekte ve emek gelirleri ile asgari yaşam maliyeti arasındaki makas açılabilir. Buna karşılık, üretkenlik ve istihdam koşullarıyla uyumlu, yeterli düzeyde belirlenen ve etkin biçimde uygulanan asgari ücret politikaları, alt gelir gruplarının gelirlerini destekleyerek gelir dağılımını iyileştirici sonuçlar doğurabilmektedir (Lee & Saez, 2012, s.739).

Reel ücretlerin seyri, enflasyon dinamikleri ve verimlilik artışlarıyla yakından ilişkilidir. Reel ücret artışlarının uzun dönemli olarak verimlilik artışlarının gerisinde kalması, emek gelirlerinin toplam gelir içerisindeki payının azalmasına ve emek-sermaye bölüşümünde sermaye lehine bir kaymaya yol açabilmektedir. Bu tür dönemlerde, şirket kârlılıkları ve sermaye gelirleri artarken, ücretlilerin gelirleri görece daha yavaş artmakta veya yer yer reel olarak gerileyebilmektedir. Uluslararası bulgular, özellikle küreselleşme süreciyle birlikte, birçok ülkede emek gelirlerinin milli gelir içindeki payında azalma eğilimi olduğunu göstermektedir (IMF, 2014; Karabarbounis & Neiman, 2013, s.31). Bu eğilim, hem verimlilik kazanımlarının dağılımındaki adalet tartışmalarını hem de uzun vadeli talep dinamiklerini gündeme getirmektedir.

Ücret politikalarının dağılımsal etkileri, yalnızca ücret düzeyleri ile sınırlı değildir; ücret yapısının yatay ve dikey farklılaşması da önem taşımaktadır. Farklı sektörler, meslek grupları, eğitim düzeyleri ve cinsiyetler arasında gözlenen ücret farkları, gelir eşitsizliğinin önemli bir bileşenini oluşturmaktadır. Örneğin, cam tavan etkileri, eşit işe eşit ücret ilkesinin hayata geçirilememesi ve kayıt dışı istihdamın cinsiyet boyutu, özellikle kadınlar açısından ücret dezavantajlarını derinleştirebilmektedir. Benzer şekilde, nitelik primi adı verilen ve eğitim düzeyi ile ücret arasındaki pozitif ilişki, eğitim olanaklarına erişimin sınıfsal ve bölgesel eşitsizliklerle iç içe geçtiği ortamlarda, gelir farklarının kuşaklar arası aktarımına katkıda bulunabilmektedir.

Son olarak, ücret politikalarının sosyal koruma ve vergi-transfer sistemi ile birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Ücretler üzerindeki vergi yükü, sosyal güvenlik primleri, aile ve çocuk destekleri gibi unsurlar, net hanehalkı gelirini belirleyen önemli

bileşenlerdir. İlerici vergi yapıları ve hedefli sosyal transfer programları, ücret dağılımındaki eşitsizlikleri kısmen telafi edebilmekte; buna karşılık, regresif vergi yükleri ve yetersiz sosyal koruma mekanizmaları, ücret gelirlerinde gözlenen farklılıkların hanehalkı düzeyinde daha da keskinleşmesine neden olabilmektedir.

Bu çerçevede, ücret politikaları ve reel gelir dinamikleri, gelir dağılımının analizinde merkezi bir konuma sahiptir. Emek piyasası düzenlemeleri, asgari ücret, sendikal yapı, toplu pazarlık mekanizmaları ve vergi-transfer sistemi birlikte ele alındığında, emek gelirlerinin hem düzeyi hem de toplum kesimleri arasındaki dağılımı konusunda daha bütüncül bir değerlendirme yapılması mümkün olmaktadır.

2.2. SOSYO-DEMOGRAFİK UNSURLAR

Gelir dağılımı, yalnızca makroekonomik göstergeler ve piyasa süreçleri aracılığıyla belirlenmemekte; aynı zamanda toplumun sosyo-demografik yapısı tarafından da derinden şekillendirilmektedir. Nüfusun yaş kompozisyonu, eğitim düzeyi, hanehalkı yapısı, toplumsal cinsiyet rolleri, kent-kır ayrımı ve bölgesel gelişmişlik farkları, bireylerin gelir elde etme olanaklarını, işgücü piyasasına katılım biçimlerini ve ekonomik yükselme kanallarına erişimlerini belirleyen temel boyutlar arasında yer almaktadır (Atkinson & Bourguignon, 2015; World Bank, 2023). Bu unsurlar hem mevcut gelir eşitsizliği düzeyini hem de eşitsizliğin zaman içerisindeki sürekliliğini ve kuşaklar arası aktarımını etkileyen çok katmanlı bir çerçeve sunmaktadır.

Sosyo-demografik özellikler, bireysel tercihlerden tamamen bağımsız olmasa da, büyük ölçüde uzun dönemli yapısal ve kurumsal süreçlerin bir ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Eğitim sisteminin örgütlenmesi, işgücü piyasasının kuralları ve fiili işleyişi, kamu hizmetlerinin mekânsal ve toplumsal dağılımı, bölgesel kalkınma stratejileri ve sosyal politika tasarımları, farklı sosyo-demografik grupların ekonomik konumlarını belirleyen başlıca mekanizmalardır. Bu çerçevede gelir eşitsizliği, yalnızca bireyler arasındaki üretkenlik veya çaba farklılıklarının değil; başlangıç koşullarında ve fırsatlara erişimde gözlenen yapısal eşitsizliklerin de bir bileşkesi olarak değerlendirilmelidir.

Dolayısıyla, sosyo-demografik yapı, bireylerin ekonomik yaşama hangi koşullarda başladığını, zaman içerisinde hangi eğitim, istihdam ve yükselme fırsatlarıyla karşılaştığını ve olumsuz şoklar karşısında hangi korunma mekanizmalarına erişebildiğini belirleyen kritik bir rol üstlenmektedir. Bu bağlamda, yaş yapısı, eğitim düzeyi, toplumsal cinsiyet ve bölgesel farklılıklar gibi unsurların gelir dağılımıyla ilişkisini incelemek, eşitsizliğin nedenleri kadar, olası politika müdahale alanlarını da görünür kılmaktadır.

2.2.1. Yaş Yapısı, Demografik Dönüşüm ve Gelir Dağılımı

Nüfusun yaş dağılımı, gelir dağılımını hem mikro düzeyde bireysel gelir profilleri üzerinden hem de makro düzeyde bağımlılık oranları ve sosyal harcama baskıları aracılığıyla etkileyen temel demografik unsurlardan biridir. Yaşam döngüsü boyunca gelir profilleri sistematik biçimde değişmekte; eğitim süreci, çalışma hayatına giriş, kariyerin olgunluk evreleri ve emeklilik dönemi, bireylerin gelir seviyelerinde belirgin dalgalanmalara yol açmaktadır (Modigliani, 2005, s.31). Bu nedenle, toplumun yaş yapısı ile gelir dağılımı arasında hem anlık hem de uzun dönemli yapısal bir ilişki söz konusudur.

Genç nüfus oranının yüksek olduğu toplumlarda, yeterli ve nitelikli istihdam olanaklarının yaratılamaması durumunda, genç işsizliği ve düşük ücretli, güvencesiz çalışma biçimleri yaygınlaşabilmektedir. Eğitimden istihdama geçiş sürecinde yaşanan kopukluklar, özellikle gençler açısından gelir eşitsizliğini artırmakta ve beşeri sermayenin atıl kalmasına yol açmaktadır. Gençlerin uzun süre işgücü piyasasına girememesi veya kayıt dışı, düşük ücretli işlerde yoğunlaşması, yalnızca mevcut dönemdeki gelir eşitsizliğini derinleştirmekle kalmamakta; aynı zamanda kariyer basamaklarında ilerlemeyi ve gelecekteki gelir artışlarını sınırlandırarak eşitsizliğin kuşaklar arası aktarımına da zemin hazırlamaktadır.

Buna karşılık, yaşlanan nüfus yapısına sahip ekonomilerde, emeklilik sistemlerinin mali sürdürülebilirliği, sağlık ve bakım hizmetleri harcamalarındaki artış ve çalışma çağındaki nüfusun görece azalması gibi dinamikler, gelir dağılımını farklı kanallar üzerinden etkilemektedir. Emeklilik gelirlerinin düzeyi, kapsayıcılığı ve endeksleme

biçimi, yaşlı nüfusun yoksulluk riskini ve gelirinin toplum ortalamasına göre konumunu belirleyen temel faktörlerdendir. Gelişmiş ve kapsayıcı sosyal güvenlik sistemlerine sahip ülkelerde yaşlı nüfusun görece gelir seviyesi korunabilirken; bu sistemlerin zayıf veya parçalı olduğu ekonomilerde yaşlı yoksulluğu, gelir eşitsizliğinin önemli bir kaynağı haline gelebilmektedir (OECD, 2015).

Demografik dönüşüm sürecinin seyrine paralel olarak, eğitim, istihdam, sosyal güvenlik ve sağlık politikalarının demografik yapı ile uyumlu biçimde tasarlanması büyük önem taşımaktadır. Örneğin, “demografik fırsat penceresi” olarak adlandırılan, çalışma çağındaki nüfusun toplam nüfus içindeki payının yüksek olduğu dönemlerde, istihdam yaratma kapasitesi güçlü, kapsayıcı eğitim ve beceri geliştirme politikaları uygulanmadığında, potansiyel büyüme ve gelir artışı olanakları büyük ölçüde atıl kalabilmektedir. Benzer şekilde, hızlı yaşlanma sürecine giren toplumlarda emeklilik reformları ve aktif yaşlanma politikalarının gecikmesi, gelir eşitsizliklerini artırıcı sonuçlar doğurabilmektedir. Bu bakımdan yaş yapısı, gelir dağılımını belirleyen dışsal ve sabit bir parametre olmaktan ziyade, uzun dönemli politika tercihleri ve kurumsal düzenlemelerle etkileşim içinde şekillenen dinamik bir unsur olarak ele alınmalıdır.

2.2.2. Eğitim Düzeyi ve Kuşaklar Arası Eşitsizlik

Eğitim düzeyi, gelir dağılımını belirleyen en kritik sosyo-demografik faktörlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Beşeri sermaye birikimi yoluyla bireylerin işgücü piyasasındaki konumlarını, üretkenliklerini ve ücret düzeylerini belirleyen eğitim, aynı zamanda kuşaklar arası gelir hareketliliğinin temel belirleyicisi olarak da görülmektedir. Mikro düzeyde yapılan analizler, eğitim süresi ve niteliği ile ücret seviyesi arasında güçlü ve genellikle pozitif yönlü bir ilişki bulunduğunu ortaya koymaktadır (Mincer, 1974; Psacharopoulos & Patrinos, 2018). Bu çerçevede, eğitimden elde edilen getiriler, gelir dağılımının hem yatay (aynı kuşak içinde) hem de dikey (kuşaklar arası) boyutlarını doğrudan etkilemektedir.

Ne var ki eğitimden sağlanan getiriler, ülkeler, bölgeler ve gelir grupları arasında önemli farklılıklar göstermektedir. Eğitim sistemine erişimde, eğitim kalitesinde ve tamamlayıcı eğitim imkânlarında ortaya çıkan eşitsizlikler, gelir eşitsizliğinin kuşaktan

kuşağa aktarılmasına zemin hazırlamaktadır. Yüksek gelirli hanelerin çocukları, genellikle daha nitelikli okullara, özel ders ve ek kaynaklara, yabancı dil ve teknolojik beceri gibi tamamlayıcı alanlara daha kolay erişebilirken; düşük gelirli hanelerin çocukları çoğu durumda daha kalabalık sınıflar, sınırlı fiziki imkânlar ve görece düşük eğitim kalitesiyle karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum, eğitim sisteminin sosyal hareketliliği artıran bir mekanizma olmaktan ziyade, mevcut eşitsizlikleri yeniden üreten bir yapıya dönüşme riskini beraberinde getirmektedir (Corak, 2013, s.92; OECD, 2018).

Eğitim sisteminin finansman modeli, bölgesel dağılımı ve örgütlenme biçimi, bu sürecin yönünü belirleyen temel unsurlardandır. Kamusal eğitim hizmetlerinin nicelik ve nitelik açısından yetersiz kaldığı; bölgesel ve sosyo-ekonomik farkların güçlü olduğu; özel eğitimin ise yüksek gelir grupları için belirleyici hale geldiği yapılarda, eğitim eşitsizlikleri daha da derinleşebilmektedir. Buna karşılık, kamusal eğitim harcamalarının bölgesel ve toplumsal olarak dengeli biçimde dağıtıldığı, erken çocukluk eğitiminden itibaren fırsat eşitliğini gözeten, nitelikli öğretmen istihdamına ve kapsayıcı müfredata önem veren eğitim sistemlerinde, eğitimin gelir dağılımını dengeleyici bir rol üstlenebildiği gözlenmektedir (World Bank, 2023).

Bu bağlamda, eğitim politikalarının yalnızca ortalama eğitim süresini artırmaya değil, aynı zamanda eğitim kalitesini iyileştirmeye, dezavantajlı grupların erişim engellerini azaltmaya ve mesleki/teknik beceri setlerini güçlendirmeye odaklanması önem taşımaktadır. Aksi halde, eğitim düzeyi genel olarak artsa bile, eğitimden elde edilen getirilerin üst gelir grupları lehine yoğunlaşması, gelir eşitsizliğini azaltmak yerine pekiştirebilmektedir. Dolayısıyla, eğitim alanındaki düzenlemeler, gelir dağılımını ve kuşaklar arası hareketliliği eş zamanlı olarak gözeten bütüncül bir perspektifle tasarlanmalıdır.

2.2.3. Toplumsal Cinsiyet ve Gelir Eşitsizliği

Toplumsal cinsiyet temelli farklılıklar, gelir dağılımının hem bireysel hem de hanehalkı düzeyinde önemli belirleyicilerinden biridir. Kadınların işgücü piyasasına katılım oranlarının erkeklere göre genellikle daha düşük olması, ücret seviyelerinde gözlenen cinsiyet temelli farklar, kadınların kayıt dışı ve güvencesiz istihdamda yoğunlaşması ve

karşılıksız bakım emeğinin ağırlıklı olarak kadınlar tarafından üstlenilmesi, gelir eşitsizliğini artıran başlıca faktörler arasında yer almaktadır (Gornick, 1999, s. 5–7, 10–14, 19–21; ILO, 2015). Bu unsurlar, kadınların bireysel gelir düzeyleri kadar, kadınların katkıda bulunduğu hanehalklarının toplam gelirini ve yoksulluk riskini de doğrudan etkilemektedir.

Kadınların işgücü piyasasına katılımını sınırlayan etkenler, kurumsal ve kültürel boyutları içeren çok katmanlı bir yapıya sahiptir. Çocuk bakım hizmetlerinin yetersizliği, bakım sorumluluklarının cinsiyetçi bir biçimde hane içinde kadınlara yüklenmesi, esnek fakat güvenceli çalışma düzenlemelerinin sınırlı olması, işverenlerin ayrımcı tutumları ve cam tavan etkileri, kadınların ücretli istihdama erişimini, çalışma sürelerini ve kariyer ilerlemesini doğrudan etkilemektedir. Bu bağlamda, kadınların yüksek ücretli mesleklere, yönetim ve karar alma pozisyonlarına erişimindeki kısıtlar, cinsiyetler arasındaki gelir farklarını ve hanehalkı içi güç asimetrisini derinleştirebilmektedir.

Toplumsal cinsiyet temelli gelir eşitsizlikleri, çoğu zaman kayıt dışı ve karşılıksız emek boyutunu da içermektedir. Hane içi bakım, yaşlı ve çocuk bakımı, ev içi ücretsiz emek gibi karşılığı ödenmeyen faaliyetler, resmi istatistiklere ve gelir hesaplamalarına tam olarak yansımamakta; bu da kadınların ekonomik katkısının görünmezleşmesine yol açmaktadır. Bu görünmezlik, politika tasarımında kadınların ihtiyaç ve önceliklerinin yeterince dikkate alınmaması riskini de beraberinde getirmektedir.

Sosyal politika tasarımları ve işgücü piyasası düzenlemeleri, toplumsal cinsiyet temelli gelir farklılıklarının seyrinde belirleyici rol oynamaktadır. Bakım hizmetlerinin kamu eliyle veya destekli modellerle yaygınlaştırılması, ebeveyn izinlerinin cinsiyetler arası dengeli kullanımını teşvik eden düzenlemeler, işe alım ve ücretlendirmede ayrımcılığın sıkı biçimde denetlenmesi, ücret şeffaflığının artırılması ve cam tavanı kırmaya yönelik pozitif ayrımcılık araçları, cinsiyet temelli gelir farklarını azaltma potansiyeline sahiptir (OECD, 2011). Bu tür uygulamalar, yalnızca kadınların gelir düzeylerini ve ekonomik bağımsızlıklarını artırmakla kalmamakta; aynı zamanda toplam işgücü arzını, verimliliği ve dolayısıyla büyüme performansını da olumlu yönde etkileyebilmektedir.

Sonuç olarak, toplumsal cinsiyet boyutunun gelir dağılımı analizlerine dâhil edilmesi, eşitsizliğin nedenlerini ve olası politika alanlarını daha açık biçimde ortaya koymaktadır. Cinsiyete duyarlı istihdam, sosyal koruma ve vergi-transfer politikaları, gelir eşitsizliklerinin azaltılmasında tamamlayıcı bir araç seti sunmaktadır.

2.2.4. Bölgesel Farklılıklar ve Mekânsal Eşitsizlik

Bölgesel gelişmişlik farkları, gelir dağılımının mekânsal boyutunu oluşturmakta ve ulusal düzeyde gözlenen eşitsizliğin önemli bir bileşenini teşkil etmektedir. Kamu yatırımlarının, ulaştırma ve iletişim altyapısının, yüksek verimlilikli ekonomik faaliyetlerin ve nitelikli kamu hizmetlerinin belirli bölgelerde yoğunlaşması, kişi başına gelir, istihdam olanakları ve ücret düzeyleri açısından bölgeler arası farklılıkların derinleşmesine yol açabilmektedir (Krugman, 1993, s.101; World Bank, 2023). Bu durum, kent-kır ayrımı ve kıyı-iç bölge farklılıkları gibi mekânsal eşitsizlik örüntülerini güçlendirerek, ulusal gelir dağılımının bozulmasına katkıda bulunmaktadır.

Mekânsal eşitsizlikler, yalnızca gelir düzeylerindeki farklarla sınırlı kalmamakta; eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim, altyapı kalitesi, finansal hizmetlere erişim, istihdam çeşitliliği ve yenilik kapasitesi bakımından da kendini göstermektedir. Kırsal alanlarda ve geri kalmış bölgelerde ekonomik faaliyetlerin çoğu zaman düşük verimlilikli sektörlerde yoğunlaşması, istihdamın tarım ve enformel faaliyetlere bağımlı kalması, bireylerin gelir potansiyelini sınırlamaktadır. Buna ek olarak, nitelikli eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimde yaşanan coğrafi eşitsizlikler, uzun vadede beşeri sermaye birikiminde bölgesel farkların kalıcı hale gelmesine yol açmakta; bu da bölgesel yoksulluğun ve gelir eşitsizliğinin nesiller boyunca devam etmesine neden olabilmektedir (UNDP, 2013).

Bölgesel eşitsizliklerin ortaya çıkışı ve derinleşmesi, piyasa dinamikleri kadar, kamu yatırım tercihleri, ulaşım koridorlarının yönü, sanayi ve tarım politikalarının bölgesel etkileri ve bölgesel kalkınma stratejileriyle yakından ilişkilidir. Örneğin, ana ulaşım ağlarının ve lojistik merkezlerinin belirli koridorlarda yoğunlaşması, bu güzergâhlara yakın bölgelerin görece avantajını artırırken, diğer bölgelerin ekonomik cazibesini azaltabilmektedir. Benzer şekilde, bölgesel teşvik politikalarının tasarımı ve uygulanma

biçimi, sermaye birikiminin ve istihdam artışının coğrafi dağılımını önemli ölçüde etkilemektedir (Rodríguez-Pose, 2010, s.12).

Bu çerçevede, bölgesel teşvikler, kamu transferleri, hedefli altyapı ve insan sermayesi yatırımları, mekânsal eşitsizliklerin azaltılmasında önemli politika araçları olarak öne çıkmaktadır. Ancak bu araçların tasarımında, yalnızca kısa vadeli istihdam artışı veya yatırım çekme hedeflerinin değil; uzun vadeli bölgesel kapasite inşası, kurumsal güçlenme, toplumsal bütünleşme ve dengeli kalkınma amaçlarının da gözetilmesi gerekmektedir. Aksi halde, bölgesel müdahaleler kısa vadeli kazanımlar sağlasa dahi, yapısal farkları kalıcı biçimde azaltmakta yetersiz kalabilmektedir.

Sonuç olarak, bölgesel farklılıklar ve mekânsal eşitsizlikler, ulusal gelir dağılımını anlamak ve eşitsizliği azaltmaya yönelik politika setlerini tasarlamak açısından göz ardı edilemeyecek bir boyut sunmaktadır. Gelir dağılımına ilişkin analizlerin, mekânsal boyutu içerecek şekilde genişletilmesi, hem yoksulluğun coğrafi yoğunlaşma eğilimlerini görünür kılmakta hem de politika yapıcılar için daha hedefli ve etkili müdahale imkânları sağlamaktadır.

2.3. KURUMSAL YAPI, YÖNETİŞİM VE YOLSUZLUK

Kurumsal yapı ve yönetim kalitesi, gelir dağılımının oluşumunda belirleyici bir rol üstlenmektedir. Hukukun üstünlüğü, mülkiyet haklarının güvence altına alınması, şeffaflık, hesap verebilirlik ve kamu yönetiminin etkinliği gibi unsurlar, ekonomik kaynakların üretim, bölüşüm ve yeniden dağıtım süreçlerini doğrudan etkilemektedir. Bu çerçevede gelir eşitsizliği, yalnızca piyasa mekanizmalarının kendiliğinden ortaya çıkan bir sonucu olarak değil; siyasal ve kurumsal düzenlemelerin bir ürünü olarak da değerlendirilmektedir. Kurumların niteliği, ekonomik aktörlerin beklentilerini ve davranışlarını şekillendirmekte; böylece gelir dağılımının hem belirleyicisi hem de yeniden üreticisi konumuna gelmektedir (North, 1990, s.95; Acemoglu & Robinson, 2012, s.74).

Kurumsal yapıların kapsayıcı (fırsatlara erişimi genişleten) ya da dışlayıcı (belirli gruplar lehine ayrıcalık üreten) özellikler taşıması, ekonomik fırsatların toplumsal kesimler arasında nasıl dağıldığını büyük ölçüde belirlemektedir. Bu nedenle yönetim

kalitesi, yalnızca büyüme performansı açısından değil; gelir ve servet dağılımının adaleti, sosyal hareketlilik ve toplumsal bütünleşme açısından da merkezi bir analiz alanı sunmaktadır.

2.3.1. Kurumsal Kalite ve Gelir Dağılımı

Kurumsal kalitenin yüksek olduğu ekonomilerde, ekonomik fırsatların daha geniş toplumsal kesimlere yayılması, sözleşmelerin öngörülebilir ve tarafsız biçimde uygulanması ve kamu politikalarının hukuka dayalı, tutarlı ve şeffaf bir çerçevede yürütülmesi mümkün olmaktadır. Bağımsız ve etkin işleyen bir yargı sistemi, rekabetçi piyasa yapıları, liyakat esasına dayalı kamu personel rejimi ve kapsayıcı siyasal kurumlar, rant arayışını ve ayrıcalıklı düzenlemeleri sınırlandırarak gelir ve servet yoğunlaşmasını azaltıcı bir işlev görebilmektedir. Bu tür kurumsal düzenlemeler, ekonomik kazançların üretken faaliyetler, yenilikçilik ve verimlilik artışları üzerinden elde edilmesini teşvik ederek daha dengeli bir bölüşüm yapısının oluşmasına katkı sağlamaktadır (Rodrik, 2009, s.180).

Buna karşılık, kurumsal zafiyetlerin belirgin olduğu ülkelerde gelir dağılımı çoğu zaman belirli gruplar lehine bozulmaktadır. Hukukun seçici biçimde uygulanması, keyfi idari kararlar, şeffaf olmayan kamu harcamaları ve denetim mekanizmalarının zayıflığı, ekonomik kaynakların dar bir çevrede yoğunlaşmasına zemin hazırlamaktadır. Kamu ihalelerinde rekabetin sınırlandırılması, düzenleyici ve denetleyici kurumların siyasallaşması, bilgi asimetrilerinin derinleşmesi ve liyakat ilkesinden sapmalar, ekonomik rantların belirli aktörlere aktarılmasını kolaylaştırmaktadır. Bu durumda kurumlar, eşitsizliği azaltan mekanizmalar olmaktan çıkarak, onu yeniden üreten yapılar hâline gelebilmektedir.

Ampirik çalışmalar, kurumsal kalite ile gelir eşitsizliği arasında güçlü bir ilişki bulunduğunu ortaya koymaktadır. Hukukun üstünlüğü, yolsuzluk kontrolü, devlet etkinliği ve demokratik hesap verebilirlik gibi kurumsal göstergelerin yüksek olduğu ülkelerde, görece daha düşük gelir eşitsizliği, daha kapsayıcı sosyal koruma sistemleri ve daha ilerici vergi yapıları gözlemlenmektedir (Gupta et al., 1998, s.17; Chong & Gradstein, 2004, s.21). Buna karşılık, kurumsal göstergelerin zayıf olduğu ekonomilerde hem vergi sisteminin yeniden dağıtıcı işlevi sınırlanmakta hem de kamu harcamalarının bileşimi, çoğu zaman geniş toplum kesimleri yerine belirli çıkar grupları lehine şekillenmektedir.

Bu bulgular, gelir dağılımına ilişkin analizlerde kurumsal boyutun ihmal edilmemesi gerektiğini ve kurumsal reformların yalnızca verimlilik ve büyüme açısından değil, aynı zamanda dağılımın iyileştirilmesi bakımından da kritik öneme sahip olduğunu göstermektedir.

2.3.2. Yolsuzluk Kavramı ve Türleri

Yolsuzluk, genel olarak kamu gücünün kişisel veya grupsal çıkarlar doğrultusunda kötüye kullanılması olarak tanımlanmakta; rüşvet, zimmet, kayırmacılık, çıkar çatışması, kamu kaynaklarının usulsüz tahsisi ve görev suiistimali gibi çeşitli biçimlerde ortaya çıkabilmektedir (Transparency International, 2022). Bu anlamda yolsuzluk, yalnızca hukuki veya etik bir sorun değil; aynı zamanda kaynak tahsisini bozan, yatırım ortamını zayıflatan, kamu hizmetlerinin etkinliğini azaltan ve gelir dağılımını olumsuz etkileyen yapısal bir ekonomik sorundur.

Yolsuzluk farklı ölçütlere göre sınıflandırılabilmeyle birlikte, yaygın bir ayırım büyük ölçekli (yüksek düzey) yolsuzluk, gündelik (küçük ölçekli) yolsuzluk ve kurumsallaşmış kayırmacılık biçiminde yapılmaktadır. Büyük ölçekli yolsuzluk, kamu ihaleleri, büyük altyapı projeleri, özelleştirmeler, doğal kaynak ruhsatları ve savunma harcamaları gibi yüksek meblağlı işlemlerde ortaya çıkarak, kamu kaynaklarının belirli şirket veya gruplara aktarılmasına yol açmakta ve servet yoğunlaşmasını artırmaktadır. Gündelik yolsuzluk ise bireylerin kamu hizmetlerine erişiminde karşılaştığı rüşvet talepleri, keyfi uygulamalar ve idari süreçlerdeki usulsüzlükleri kapsamaktadır. Bu tür yolsuzluk, özellikle düşük gelirli grupların temel kamu hizmetlerinden (sağlık, eğitim, sosyal yardım vb.) yararlanma imkânlarını sınırlayarak eşitsizliği derinleştirmektedir.

Kurumsallaşmış kayırmacılık ve çıkar ağları ise atama, terfi, ruhsat ve teşvik süreçlerinde liyakat yerine siyasal, etnik veya kişisel ilişkilerin belirleyici olmasıyla ortaya çıkmakta; fırsat eşitliğini zedeleyerek rekabetçi olmayan bir ekonomik yapı oluşturmaktadır. Bu tür yapılar, hem kamu kurumlarına duyulan güveni aşındırmakta hem de uzun vadede beşeri sermaye birikimini ve verimlilik artışını olumsuz etkilemektedir.

Yolsuzluğun yaygın olduğu toplumlarda, vergiye uyumun azalması, kayıt dışı ekonominin büyümesi, hukuka ve kurumlara olan güvenin zayıflaması gibi ikincil etkiler de gözlemlenmektedir. Bu süreçler, uzun vadede hem ekonomik performansı hem de toplumsal uyumu olumsuz etkileyerek, gelir dağılımındaki bozulmanın kalıcı hâle gelmesine katkıda bulunabilmektedir.

2.3.3. Yolsuzluğun Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri

Yolsuzluk, gelir dağılımını hem doğrudan hem de dolaylı mekanizmalar aracılığıyla olumsuz etkilemektedir. Kamu harcamalarının bileşimi açısından bakıldığında, yolsuzluğun yaygın olduğu ülkelerde kamu kaynaklarının genellikle denetimi zor, şeffaflığı sınırlı ve rant yaratma potansiyeli yüksek alanlara –büyük altyapı projeleri, savunma harcamaları veya belirli yatırım teşvikleri gibi– yöneldiği; buna karşılık, eğitim, sağlık, sosyal koruma ve bölgesel kalkınma gibi geniş toplum kesimlerine doğrudan fayda sağlayan alanların görece ihmal edildiği gösterilmiştir (Tanzi & Davoodi, 1997, s.7). Bu durum, özellikle düşük ve orta gelirli grupların kamu hizmetlerinden yararlanma düzeyini düşürerek gelir eşitsizliğini artırmaktadır.

Vergi sistemi ve yeniden dağıtım mekanizmaları açısından yolsuzluk, vergi adaletini zedeleyen bir etki yaratmaktadır. Vergi kaçakçılığına göz yumulması, belirli gruplara tanınan ayrıcalıklı muafiyetler, istisnalar ve borç silmeleri, vergi yükünün büyük ölçüde kayıtlı kesimler ve özellikle ücretliler üzerinde yoğunlaşmasına neden olabilmektedir. Bu süreçte, sermaye gruplarının siyasal karar alma süreçleri üzerindeki etkisiyle şekillenen vergi politikaları, dolaylı vergilerin payını artırarak vergi sisteminin yeniden dağıtıcı işlevini zayıflatabilmektedir (Gupta et al., 1998, s.29). Sonuç olarak, vergi-sonrası gelir dağılımı, vergi-öncesi dağılımdan daha adil hâle gelmek yerine, çoğu zaman eşitsizliği pekiştiren bir yapıya bürünebilmektedir.

Yatırım ortamı ve istihdam kanalı üzerinden ise yolsuzluk, belirsizliği artırarak uzun vadeli ve üretken yatırımları caydırmakta; yatırım kararlarını ranta erişim imkânlarına ve siyasal bağlantılara bağımlı hâle getirebilmektedir (Mauro, 1995, s.683). Rant arayışına dayalı faaliyetlerin yaygınlaşması, kaynakların üretken olmayan alanlara

yönelmesine, verimlilik artışlarının sınırlanmasına ve potansiyel büyümenin baskılanmasına yol açmaktadır. Bu süreç, özellikle düşük ve orta gelirli grupların gelir artışı olanaklarını kısıtlayarak eşitsizliği kalıcı hâle getirmektedir.

Yolsuzluk ile gelir dağılımı arasındaki ilişki bu anlamda çift yönlü bir nitelik taşımaktadır. Bir yandan yolsuzluk, kamu kaynaklarının belirli gruplara yönelmesini kolaylaştırarak gelir ve servet yoğunlaşmasını artırmakta; diğer yandan yüksek gelir eşitsizliği, siyasal iktidarın dar çıkar grupları tarafından etkilenmesini kolaylaştırarak yolsuzluk için elverişli bir zemin hazırlamaktadır. Bu kısır döngünün kırılması, yalnızca teknik denetim mekanizmalarının güçlendirilmesiyle değil; aynı zamanda kurumsal şeffaflığın, demokratik hesap verebilirliğin ve toplumsal katılımın artırılmasıyla mümkün olabilmektedir.

2.3.4. Yönetişim, Güç İlişkileri ve Gelir Dağılımı

Yönetişim, gelir dağılımı analizinde yalnızca teknik bir idari kapasite meselesi olarak değil, aynı zamanda güç ilişkileri, çıkar çatışmaları ve temsil sorunu çerçevesinde ele alınması gereken bir olgudur. Gelir dağılımını iyileştirmeyi hedefleyen vergi, sosyal harcama, emek piyasası ve sosyal koruma politikalarının tasarımı ve uygulanması, bu politikaların hangi toplumsal grupların etkisi altında şekillendiğiyle yakından ilişkilidir. Siyasal karar alma süreçlerinde belirli çıkar gruplarının ağırlığının artması, yeniden dağıtım politikalarının kapsamını, hedeflemesini ve etkinliğini sınırlayabilmektedir (Stiglitz, 2012, s.320; Acemoglu & Robinson, 2012, s.357).

Örneğin, işveren örgütlerinin güçlü, sendikal yapıların zayıf olduğu bir kurumsal ortamda, vergi ve sosyal güvenlik reformlarının üst gelir gruplarının çıkarlarını gözetten bir çerçevede şekillenmesi daha olasıdır. Dolaylı vergilerin payının artması, yüksek gelir ve servet gruplarına tanınan vergi istisnaları ve sosyal harcamalarda kısıtlamaya gidilmesi, bu tür güç asimetrisinin sonucunda ortaya çıkabilmektedir. Benzer biçimde, seçim kampanyalarının finansmanı, lobi faaliyetleri ve medya sahipliği yoluyla siyasal süreçler üzerinde etkili olan aktörler, kamu harcamalarının bileşimini kendi lehlerine

yönlendirebilmekte; sosyal transferlerin kapsamı ve hedef kitlesi üzerinde belirleyici olabilmektedir.

Bu açıdan bakıldığında, yönetişimin niteliği, gelir dağılımını dolaylı ve kademeli mekanizmalarla belirleyen merkezi bir faktör hâline gelmektedir. Şeffaflık ve hesap verebilirlik mekanizmalarının güçlendirilmesi, bilgiye erişim hakkının güvence altına alınması, katılımcı bütçeleme uygulamalarının yaygınlaştırılması, bağımsız denetim kurumlarının etkinliğinin artırılması ve yerel düzeyde karar alma süreçlerine yurttaş katılımının teşvik edilmesi, yalnızca “iyi yönetim”in unsurları olarak değil; aynı zamanda daha adil bir gelir dağılımının kurumsal altyapısını oluşturan temel bileşenler olarak değerlendirilmelidir.

Sonuç olarak, kurumsal yapı, yönetim kalitesi ve yolsuzluk, gelir dağılımının analizinde ihmal edildiğinde, eşitsizliğin önemli belirleyicileri görünmez kalabilmektedir. Bu nedenle, gelir dağılımına ilişkin bütüncül bir çerçeve, makroekonomik göstergelerle birlikte sosyo-demografik unsurları, kurumsal kaliteyi, yönetim mekanizmalarını ve yolsuzluk dinamiklerini eş zamanlı olarak dikkate almayı gerektirmektedir.

2.4. MALİYE POLİTİKASI ARAÇLARI VE GELİR DAĞILIMI

Maliye politikası, piyasada oluşan birincil gelir dağılımının yeniden şekillendirilmesinde devletin sahip olduğu en temel ve en doğrudan araç setini oluşturmaktadır. Vergi politikası, kamu harcamaları ve bütçe politikası aracılığıyla işleyen bu araçlar, yalnızca kamu gelir ve giderlerinin düzeyini belirlemekle kalmamakta; aynı zamanda gelirlerin ve kamu hizmetlerinin toplumsal kesimler arasında nasıl paylaşıldığını da doğrudan etkilemektedir. Bu yönüyle maliye politikası, piyasa mekanizmaları sonucunda ortaya çıkan eşitsizliklerin ne ölçüde giderileceğini belirleyen “piyasa sonrası” süreçlerin merkezinde yer almakta; devletin yeniden dağıtım işlevinin somutlaştığı temel alanlardan birini oluşturmaktadır. (Atkinson & Stiglitz, 2015, s.3).

Maliye politikasının gelir dağılımı üzerindeki etkileri, yalnızca teknik bir kamu maliyesi sorunu olarak ele alınamaz. Vergi yükünün hangi gelir ve servet dilimlerinde yoğunlaştığı, kamu harcamalarının hangi alanlara ve toplumsal kesimlere yöneltildiği, sosyal transferlerin kapsamı ve hedef kitlesi, bütçe açıklarının nasıl finanse edildiği gibi kararlar, iktisadi olduğu kadar siyasal nitelik de taşımaktadır. Bu kararlar, kurumsal yapıların işleyişi, toplumsal güç dengeleri ve siyasal karar alma süreçlerinin bir yansıması olarak, gelir ve servet dağılımının yönünü belirlemektedir (Alesina & Rodrik, 1994, s. 484). Dolayısıyla maliye politikasının gelir dağılımı üzerindeki etkileri, yalnızca vergi ve harcama oranları üzerinden değil; bu politikaların kurumsal çerçevesi, hedefleme kapasitesi, uygulama etkinliği ve toplumsal meşruiyeti ile birlikte değerlendirilmelidir.

Bu bölümde maliye politikasının gelir dağılımı üzerindeki etkileri üç temel başlık altında ele alınmaktadır: vergi politikası (2.4.1), kamu harcamaları ve sosyal transferler (2.4.2) ile bütçe politikası çerçevesinde işleyen yeniden dağıtım mekanizmaları (2.4.3).

2.4.1. Vergi Politikası ve Gelir Dağılımı

Vergi politikası, kamu gelirlerinin hangi kaynaklardan, hangi araçlarla ve hangi toplumsal gruplardan toplanacağını belirleyerek gelir dağılımı üzerinde doğrudan etkide bulunan temel maliye politikası bileşenlerinden biridir. Vergi sisteminin yapısı; doğrudan ve dolaylı vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı, gelir ve servet vergilerinin artan oranlılık derecesi, vergi istisna ve muafiyetlerinin kapsamı ve vergi idaresinin kurumsal kapasitesi aracılığıyla gelir eşitsizliğini azaltıcı ya da artırıcı yönde sonuçlar doğurabilmektedir (OECD, 2011). Bu nedenle vergi politikası, bir yandan kamu gelirlerinin sürdürülebilirliğini sağlarken, diğer yandan yeniden dağıtım işlevi üzerinden toplumsal adalet tartışmalarının odağında yer almaktadır.

2.4.1.1. Doğrudan ve Dolaylı Vergiler: Yeniden Dağıtım Kapasitesi

Gelir ve servet üzerinden alınan doğrudan vergiler, özellikle artan oranlı bir yapı içinde uygulandığında, yüksek gelir gruplarının ortalamaya göre daha yüksek oranda

vergileştirilmesini sağlayarak yeniden dağıtım işlevi görebilmektedir. Gelir vergisi, kurumlar vergisi, servet ve emlak vergileri, ödeme gücü ilkesini esas almaları nedeniyle dikey adalet ilkesine görece daha uygun araçlar sunmaktadır. Ampirik literatür, artan oranlı gelir vergisinin etkin biçimde uygulandığı ülkelerde, vergi sonrası gelir dağılımının piyasa gelirlerine kıyasla belirgin biçimde iyileştiğini ve Gini katsayısında anlamlı düşüşler sağlandığını ortaya koymaktadır (Wang et al., 2013, s.5).

Buna karşılık, tüketim üzerinden alınan dolaylı vergiler (Katma Değer Vergisi, Özel Tüketim Vergisi vb.), harcamalar üzerinden tahsil edildiği için gelir düzeyinden bağımsız bir yapıya sahiptir ve düşük gelirli hanelerin gelirlerinin daha büyük bir bölümünü tüketime ayırması nedeniyle, bu kesimler üzerinde orantısız bir yük oluşturabilmektedir. Düşük gelirli hanehalklarının tasarruf imkânlarının sınırlı olması, dolaylı vergilerin bu gruplar üzerindeki fiilî vergi oranını görece olarak artırmakta; böylece vergi sisteminin toplamda geriletici (regresif) bir etki üretmesine yol açabilmektedir (IMF, 2014).

Bu dinamikler, ülke örnekleri üzerinden daha somut biçimde gözlenmektedir. Özellikle Latin Amerika ülkelerinde dolaylı vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki yüksek payı ve gelir vergisinin sınırlı yeniden dağıtım kapasitesi, vergi sistemlerinin gelir eşitsizliğini azaltıcı etkisini zayıflatmaktadır. Buna karşılık, İskandinav ülkelerinde doğrudan vergilerin görece yüksek payı, artan oranlılık derecesi ve kapsamlı sosyal transferlerle birlikte tasarlanan vergi-harcama paketi, vergi-sonrası gelir dağılımının önemli ölçüde iyileşmesine katkı sağlamaktadır (Goñi et al., 2011, s.1563).

Bu bağlamda, vergi kompozisyonu tartışmaları, yalnızca vergi gelirlerinin büyüklüğüne değil, aynı zamanda vergi yapısının yeniden dağıtım kapasitesine ve vergi-sonrası gelir eşitsizliği üzerindeki net etkisine odaklanmalıdır. Vergi sisteminin tasarımında verimlilik ve büyüme hedefleri ile adalet ve eşitlik hedefleri arasındaki denge, temel bir politika gerilimi olarak ortaya çıkmaktadır.

2.4.1.2. Vergi İstisna ve Muafiyetleri: Güç İlişkileri ve Kaynak Kaybı

Vergi istisna ve muafiyetleri (vergi harcamaları), vergi sisteminin yeniden dağıtım kapasitesini belirleyen kritik unsurlar arasında yer almaktadır. Nominal vergi oranları

artan oranlı bir yapıya sahip olsa dahi, geniş kapsamlı istisna, indirim ve muafiyetler, fiilî vergi yükünün yüksek gelir ve servet grupları lehine hafiflemesine yol açabilmektedir. Bu düzenlemeler çoğu zaman saf teknik gerekçelerle değil, belirli çıkar gruplarının siyasal süreçler üzerindeki etkisiyle şekillenmekte; vergi yükünün, müzakere gücü zayıf, örgütsüz ve çoğunlukla ücretli kesimler üzerinde yoğunlaşmasına neden olabilmektedir (Tanzi, 2011, s.15).

Sermaye gelirlerinin emek gelirlerine kıyasla daha düşük oranda vergilendirilmesi, finansal varlık kazançlarına yönelik muafiyetler, büyük ölçekli şirketlere tanınan uzun süreli vergi teşvikleri ve belirli sektörlerle yönelik ayrıcalıklı düzenlemeler, vergi tabanını daraltarak vergi sisteminin yeniden dağıtım işlevini zayıflatmaktadır. Ayrıca, çok uluslu şirketlerin kâr aktarımı (profit shifting) ve vergi planlaması pratikleri ile vergi cennetleri üzerinden yürütülen uluslararası vergi kaçakçılığı, yüksek gelir ve servet sahiplerinin vergi yükünden kaçınmasını kolaylaştırmakta; bu durum ulusal vergi sistemlerinin etkinliğini ve adalet algısını ciddi biçimde aşındırmaktadır (Zucman, 2015, s.118-120).

Vergi istisna ve muafiyetlerinin büyüklüğü, pek çok ülkede “gizli harcama” niteliği taşımasına rağmen, bütçe süreçlerinde çoğu zaman sınırlı denetime tabidir. Bu nedenle vergi harcamalarının dağılımsal etkilerinin şeffaf biçimde raporlanması, hangi gelir gruplarının bu düzenlemelerden ne ölçüde yararlandığının ortaya konulması ve periyodik gözden geçirme süreçlerinin işletilmesi, maliye politikasının yeniden dağıtım kapasitesini artırmak bakımından önem taşımaktadır.

2.4.1.3. Kayıt Dışı Ekonomi ve Vergi Uyumu

Kayıt dışı ekonominin yaygın olduğu ülkelerde vergi uyumunun düşük seviyelerde seyretmesi, vergi yükünün dağılımını bozucu bir etki yaratmaktadır. Yüksek gelirli serbest meslek sahiplerinin, küçük ve orta ölçekli işletmelerin ya da belirli sektörlerin kayıt dışı faaliyetler yoluyla vergi yükünden kısmen veya tamamen kaçınabilmesi, vergi yükünün daha çok ücretli ve bordrolu çalışanlar ile kayıtlı işletmeler üzerinde yoğunlaşmasına neden olabilmektedir (Schneider & Enste, 2000, s.102). Bu durum, hem vergi sisteminin yeniden dağıtım potansiyelini sınırlamakta hem de vergi adaletine ilişkin toplumsal algıyı olumsuz etkilemektedir.

Vergi idaresinin kurumsal kapasitesi, denetim mekanizmalarının kapsamı ve etkinliği, elektronik beyan ve izleme sistemlerinin yaygınlığı ve idarenin bağımsızlığı, vergi uyumunun temel belirleyicileri arasında yer almaktadır. Diğer taraftan, vergi mükelleflerinin devlete ve kurumlara duyduğu güven, vergi adaleti algısı, kamu harcamalarının şeffaflığı ve yolsuzluk düzeyi de “vergi ahlakı” (tax morale) üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir (Torgler, 2007, s.21). Kamu kaynaklarının etkin ve adil kullanılmadığına ilişkin yaygın algıların bulunduğu toplumlarda, gönüllü vergi uyumu zayıflamakta; bu da yeniden dağıtım işlevini güçlendirmeye yönelik vergi politikalarının uygulanabilirliğini sınırlandırmaktadır.

Sonuç olarak, vergi politikası ve vergi idaresinin kurumsal çerçevesi, gelir dağılımı açısından yalnızca vergi oranları ve türleri üzerinden değil; aynı zamanda fiilî vergi yükünün kimler tarafından taşındığı ve vergi uyumu dinamikleri üzerinden de değerlendirilmelidir.

2.4.2. Kamu Harcamaları ve Sosyal Transferler

Kamu harcamaları, gelir dağılımını etkileyen en güçlü maliye politikası araçlarından biri olarak kabul edilmektedir. Eğitim, sağlık, sosyal koruma, altyapı ve bölgesel kalkınma gibi alanlara yönlendirilen kamu harcamaları, kısa vadede doğrudan gelir aktarımı veya hizmet sunumu yoluyla, uzun vadede ise beşeri sermaye birikimini ve fırsat eşitliğini artırarak gelir eşitsizliğini azaltıcı etkiler yaratabilmektedir (Lindert, 2004; Lustig, 2015, s.5). Bu nedenle kamu harcamalarının düzeyi kadar bileşimi, hedefleme başarısı, mekânsal dağılımı ve kurumsal tasarımı da gelir dağılımı analizlerinde merkezi bir öneme sahiptir.

2.4.2.1. Eğitim ve Sağlık Harcamaları: Beşeri Sermaye ve Fırsat Eşitliği

Eğitim ve sağlık harcamaları, beşeri sermaye birikimini güçlendirerek bireylerin işgücü piyasasındaki konumlarını iyileştirmekte ve uzun vadede daha yüksek gelir elde etme olanaklarını artırmaktadır. Özellikle düşük gelirli ve kırılgan gruplar açısından bu tür harcamalar, piyasa öncesi eşitsizlikleri azaltan ve fırsat eşitliğini destekleyen kamusal

mekanizmalar işlevi görmektedir (Van de Walle, 1996, s.8-16). Böylece, bireylerin ekonomik yaşama hangi başlangıç koşullarıyla dâhil olduğu, önemli ölçüde kamu eğitim ve sağlık politikalarının niteliğine bağlı hâle gelmektedir.

Ampirik bulgular, erken çocukluk eğitimi, temel eğitim ve birinci basamak sağlık hizmetlerine yönelik harcamaların, daha yüksek eğitim düzeylerine veya ileri düzey sağlık hizmetlerine kıyasla, dağılım açısından daha eşitlikçi sonuçlar doğurduğunu göstermektedir (Lustig, 2015, s.37). Çünkü bu harcamalar, genellikle düşük ve orta gelirli grupların yoğun olarak kullandığı hizmetleri kapsamaktadır. Ancak bu etkinin ortaya çıkabilmesi, yalnızca harcama düzeyine değil; hizmetlerin coğrafi erişilebilirliğine, altyapı kalitesine, insan kaynağının niteliğine ve hizmetlerden fiilen kimlerin yararlandığına bağlıdır.

Kamusal eğitim ve sağlık harcamalarının dağılımsal etkisi, “fayda analizi” (benefit incidence analysis) çalışmalarıyla detaylı biçimde incelenmektedir. Bu çalışmalar, aynı düzeyde kamu harcamasının, farklı tasarım ve uygulama biçimlerinde gelir dağılımı üzerinde farklı sonuçlar üretebildiğini ortaya koymaktadır. Örneğin, kent merkezlerinde yoğunlaşan ve nitelikli personel gerektiren hastanelere yapılan harcamalar, üst gelir grupları tarafından daha yoğun kullanılabilirken; kırsal alanlarda birinci basamak sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması, daha yoksul kesimlere yönelik daha güçlü bir yeniden dağıtım etkisi yaratabilmektedir.

2.4.2.2. Sosyal Transferler: Doğrudan Gelir Desteği

Sosyal transferler, piyasa sonrası gelir dağılımının doğrudan düzeltilmesine yönelik temel maliye politikası araçlarıdır. İşsizlik sigortası, emekli aylıkları, engelli ve yaşlı aylıkları, sosyal yardımlar, aile ve çocuk destekleri gibi nakdi ve ayni transferler, düşük gelirli ve kırılgan grupların gelir düzeyini artırarak yoksulluğun derinleşmesini engellemekte ve gelir eşitsizliğini azaltmaktadır (Barrientos, 2013, s.137).

OECD ülkeleri üzerine yapılan çalışmalar, sosyal transferlerin (özellikle emekli aylıkları ve diğer nakdi yardımların) Gini katsayısını ortalama %25–30 oranında düşürdüğünü göstermektedir (OECD, 2011; Wang et al., 2013, s.7). Ancak bu etkinin büyüklüğü, transferlerin kapsamına (kapsayıcılık), cömertlik düzeyine, hedefleme

başarısına ve idari kapasiteye bağlı olarak ülkeden ülkeye önemli ölçüde farklılık göstermektedir.

Sosyal transferlerin tasarımında, evrensel (gelirden bağımsız) ve gelir/varlık testine dayalı hedefli programlar arasında kurulan denge, hem mali sürdürülebilirlik hem de toplumsal meşruiyet açısından kritik bir gerilim alanıdır. Evrensel programlar, damgalanma (stigmatization) sorununu azaltarak geniş toplumsal destek sağlayabilmekte; ancak maliyetleri yüksek olabilmektedir. Hedefli programlar ise kaynakların yoksul gruplara yönelmesini kolaylaştırırken, kapsam hataları (hak ettiği hâlde yararlanmayanlar veya hak etmediği hâlde yararlananlar), idari karmaşıklık ve siyasi manipülasyon riskleri içermektedir (Lustig, 2015, s.5).

Bu nedenle sosyal transfer sistemlerinin gelir dağılımı üzerindeki etkisini analiz ederken, yalnızca harcamaların büyüklüğüne değil; program tasarımına, erişim koşullarına, hak sahipliği kriterlerine ve uygulama kalitesine de odaklanmak gerekmektedir.

2.4.2.3. Altyapı Yatırımları ve Bölgesel Denge

Altyapı yatırımları, geri kalmış bölgelerde ulaşım, enerji, iletişim ve temel hizmetlere erişimi iyileştirerek ekonomik faaliyetleri canlandırmakta ve uzun vadede bölgesel gelir farklarının azaltılmasına katkı sağlayabilmektedir (Calderón & Servén, 2004, s.3-8). Nitelikli ulaştırma altyapısı, firmaların maliyetlerini düşürmekte, yeni yatırımları teşvik etmekte ve emek piyasalarının daha entegre hâle gelmesine imkân tanımaktadır. Bu süreç, özellikle kırsal alanlar ve az gelişmiş bölgeler açısından istihdam ve gelir artışı kanalları oluşturabilmektedir.

Ancak altyapı yatırımlarının mekânsal dağılımı, gelir dağılımı üzerinde farklı etkiler yaratabilmektedir. Yatırımların hâlihazırda gelişmiş kent merkezlerinde ve yüksek gelirli bölgelerde yoğunlaşması, bu bölgelerin görece avantajını daha da pekiştirerek bölgesel eşitsizlikleri derinleştirme riski taşımaktadır. Ayrıca, büyük ölçekli altyapı projelerinin rant oluşumuna ve yolsuzluğa açık olması, kamu kaynaklarının etkin ve adil kullanımını sınırlayabilmektedir.

Bu nedenle altyapı harcamalarının dağılımsal etkilerini değerlendirirken, yatırım kararlarının bölgesel kalkınma stratejileriyle uyumu, seçilen projelerin toplumsal fayda-maliyet dengesi ve yerel halkın bu yatırımlardan fiilen ne ölçüde yararlandığı dikkate alınmalıdır.

2.4.3. Bütçe Politikası ve Yeniden Dağıtım Mekanizmaları

Bütçe politikası, vergi ve harcama kararlarını bütüncül bir çerçevede bir araya getirerek maliye politikasının gelir dağılımı üzerindeki toplam etkisini ortaya koymaktadır. Bütçenin gelir ve gider yapısı, devletin yeniden dağıtım kapasitesinin yönünü, kapsamını ve sınırlarını belirlemektedir (Tanzi & Davoodi, 1997, s.7; IMF, 2014). Bu açıdan bütçe, yalnızca teknik bir mali plan değil; aynı zamanda toplumsal önceliklerin, değerlerin ve güç dengelerinin somutlaştığı bir belge niteliği taşımaktadır.

2.4.3.1. Yeniden Dağıtım Araçları

Bütçe sürecinde yeniden dağıtım; nakit transferleri, ayni yardımlar (örneğin ücretsiz veya sübvansiyonlu sağlık ve eğitim hizmetleri), sübvansiyonlar (enerji, gıda, tarım destekleri vb.) ve vergi harcamaları (istisna, muafiyet ve indirimler) yoluyla gerçekleştirilmektedir. Bu araçların her birinin gelir dağılımı üzerindeki etkisi farklı niteliktedir.

Örneğin, doğrudan nakit transferleri hedef kitleye daha şeffaf ve ölçülebilir bir gelir desteği sağlarken, genel fiyat sübvansiyonları çoğu zaman üst gelir gruplarına da önemli faydalar sağlayarak, beklenen yeniden dağıtım etkisini zayıflatabilmektedir. Benzer şekilde, vergi harcamaları bütçede açıkça görünmezken, çoğu zaman yüksek gelir ve servet gruplarına yönelik örtük sübvansiyonlar niteliği kazanabilmektedir. Bu nedenle yeniden dağıtım araçlarının bileşimi, hedefleme başarısı ve maliyet-etkililiği, bütçe politikasının eşitsizlikler üzerindeki net etkisini belirleyen temel unsurlardır.

2.4.3.2. Bütçe Açıkları ve Finansman

Bütçe açıklarının düzeyi ve finansman biçimi de gelir dağılımı üzerinde dolaylı fakat güçlü etkiler yaratmaktadır. Bütçe açığının para basımı yoluyla (moneterizasyon) finanse edilmesi, enflasyonist baskıları artırarak, sabit ve nominal gelirlere sahip kesimlerin satın alma gücünü aşındırmakta; böylece enflasyonun dağılımsal etkileri üzerinden düşük ve orta gelir gruplarını orantısız biçimde olumsuz etkileyebilmektedir (Easterly & Fischer, 2001, s.160). Dolayısıyla genişleyen mali açıkların enflasyonist finansmana başvurularak sürdürüldüğü ortamlarda, maliye politikasının gelir dağılımını iyileştirme potansiyeli önemli ölçüde zayıflayabilmektedir.

Diğer taraftan, bütçe açıklarının borçlanma yoluyla finanse edilmesi, kamu borç stokunun artmasına ve gelecekteki vergi yüklerinin yükselmesine yol açabilmektedir. Yüksek borç düzeyleri, özellikle mali uyum programları çerçevesinde, sosyal harcamalarda kısıtlamalara gidilmesine, yatırım harcamalarının ertelenmesine ve vergi artışlarına neden olabilmekte; bu da gelir eşitsizliğini derinleştiren sonuçlar doğurabilmektedir (Baldacci et al., 2002, s.6-7). Ayrıca, iç borçlanmanın yoğun olduğu ekonomilerde, kamu borçlanma kâğıtlarının ağırlıklı olarak yüksek gelirli tasarruf sahipleri tarafından tutulması, faiz ödemeleri yoluyla gelir transferi mekanizması oluşturarak servet yoğunlaşmasını artırabilmektedir.

Bu bağlamda, mali sürdürülebilirlik hedefleri ile sosyal adalet ve eşitlik hedefleri arasındaki dengenin nasıl kurulduğu, bütçe politikasının gelir dağılımı üzerindeki uzun dönemli etkilerini belirleyen temel bir soru hâline gelmektedir.

2.4.3.3. Bütçe Şeffaflığı ve Katılımcılık

Bütçe sürecinin şeffaf, hesap verebilir ve katılımcı olması, kamu kaynaklarının daha adil ve etkili kullanılmasını mümkün kılmaktadır. Bütçe belgelerinin kamuoyuna açık olması, harcama programlarının performans göstergeleriyle birlikte izlenebilmesi, bağımsız sayıştay ve denetim kurumlarının etkinliği ve parlamentonun bütçe üzerindeki

denetim kapasitesi, yeniden dağıtım politikalarının hem tasarımı hem de uygulanması açısından kritik öneme sahiptir (International Budget Partnership, 2019, s.11).

Katılımcı bütçeleme uygulamaları, yerel düzeyde yurttaşların ve sivil toplum örgütlerinin bütçe önceliklerinin belirlenmesine dâhil edilmesini sağlayarak, kamu kaynaklarının özellikle dezavantajlı grupların ihtiyaçlarına duyarlı biçimde tahsis edilmesine katkıda bulunabilmektedir. Bu tür mekanizmalar, aynı zamanda bütçe kararlarının meşruiyetini artırarak, vergi uyumunu ve kamu kurumlarına duyulan güveni güçlendirmektedir. Böylece, bütçe şeffaflığı ve katılımcılık, sadece yönetim kalitesinin göstergeleri değil; aynı zamanda daha adil bir gelir dağılımının kurumsal altyapısını oluşturan unsurlar olarak da değerlendirilebilir.

2.5. MALİYE POLİTİKASININ GELİR DAĞILIMINDAKİ BELİRLEYİCİ KONUMU

Genel olarak bakıldığında maliye politikası, gelir dağılımının şekillenmesinde pasif bir “arka plan” unsuru değil, aktif ve yön verici bir belirleyici konumundadır. Vergi yapısı, kamu harcamalarının bileşimi, sosyal transferlerin kapsam ve tasarımı, altyapı yatırımlarının mekânsal dağılımı ve bütçe açıklarının finansman tercihleri, gelir eşitsizliğinin azaltılması ya da derinleşmesinde merkezi bir rol oynamaktadır. Bu araçların her biri, kurumsal yapı, yönetim kalitesi ve toplumsal güç dengeleriyle etkileşim içinde çalışmakta; dolayısıyla maliye politikasının gelir dağılımı üzerindeki sonuçları, teknik parametrelerin ötesinde, daha geniş bir kurumsal ve sosyo-ekonomik bağlama oturmaktadır.

Bu nedenle, maliye politikasının gelir dağılımı üzerindeki etkilerinin ampirik olarak analiz edilmesi, hem mevcut kamu politikalarının etkinliğini değerlendirmek hem de daha kapsayıcı ve dengeli bir ekonomik yapı inşa etmek açısından kritik önem taşımaktadır.

Bu çalışma, söz konusu perspektiften hareketle, özellikle kamu harcamalarının gelir dağılımı üzerindeki etkisini Türkiye örneğinde ampirik olarak incelemeyi

amaçlamaktadır. Böylece, maliye politikasının yeniden dağıtım işlevinin hangi dönemlerde, hangi harcama bileşenleri ve kurumsal koşullar altında güçlendiği veya zayıfladığı ortaya konulacak; gelir eşitsizliğinin azaltılmasına yönelik politika tasarımlarına ilişkin bulgular ve öneriler geliştirilecektir.

3.BÖLÜM

AMPİRİK LİTERATÜR VE EKONOMETRİK ANALİZ

3.1.AMPİRİK LİTERATÜR DEĞERLENDİRMESİ

Bu bölümde yer alan çalışmalar, ağırlıklı olarak gelir dağılımı/eşitsizlik göstergelerinin (çoğunlukla Gini katsayısı, bazı çalışmalarda Top %1 payı veya fonksiyonel gelir dağılımı kapsamında ücret payı) makroekonomik politikalar, vergi bileşimi ve kurumsal faktörlerle ilişkisini incelemektedir. Literatür genel olarak iki ana hatta toplanmaktadır: (i) Türkiye odaklı çalışmaların vergi yapısı, makro istikrar (enflasyon) ve işgücü piyasası (işsizlik) üzerinden eşitsizliği tartışması; (ii) Türkiye dışı/çok ülkeli çalışmaların ise karşılaştırmalı biçimde vergi-transfer tasarımı, kurumsal yapı (demokrasi, yönetim, yolsuzluk), küreselleşme/teknoloji ve hatta iklim şokları gibi kanallar üzerinden eşitsizliği açıklaması. Yöntem bakımından, ampirik literatürde panel veri (FE/RE), dinamik panel (GMM/Arellano–Bond) ve bazı çalışmalarda SVAR/panel-SVAR gibi yaklaşımlar öne çıkarken; Türkiye literatürünün bir kısmı nitel analiz, betimsel değerlendirme ve dönem karşılaştırmalarına da dayanmaktadır.

Aşağıda literatür, önce Türkiye için yapılan çalışmalar ve ardından Türkiye'nin içinde olmadığı/çok ülkeli çalışmalar şeklinde sistematik olarak değerlendirilmiştir. Değerlendirme yapılırken özellikle kullanıcı talebine uygun biçimde vergi gelirleri/vergi yapısı, enflasyon, yolsuzluk ve işsizlik değişkenleri ile panel veri analizleri ve bulguların etki yönü (eşitsizliği artırır/azaltır/anlamsız) vurgulanmıştır.

3.1.1. Türkiye Odaklı Çalışmalar: Vergi Yapısı, Makro İstikrar ve İşgücü Piyasası

Türkiye literatüründe eşitsizlik tartışmaları, 1980 sonrası yapısal dönüşüm ve dışa açılma süreciyle birlikte ivme kazanmıştır. Celasun (1989), 1980 sonrası uyum programının istihdam ve gelir dağılımı boyutlarını birlikte değerlendirerek, yapısal dönüşümün yarattığı dağılımsal gerilimlere dikkat çekmiştir. Bu tarihsel zemin üzerinde öne çıkan ilk temel tema, vergi kompozisyonunun (dolaysız–dolaylı vergi ağırlığı, gelir vergisinin yapısı ve payı, ÖTV gibi tüketim vergileri) gelir dağılımı üzerindeki rolüdür. Bilgiç (2015), 1990–2013 dönemi için dolaysız vergilerin eşitsizliği azaltıcı etkisini vurgularken; Erkoç Kıraç (2019) dolaylı vergilere ağırlık verilmesinin eşitsizliği artırdığını bulgulamaktadır. Benzer biçimde Alparslan (2020) ilerici gelir vergisinin azaltıcı etkisini; Karakaş (2017) ise düşük vergi payı ve ücretlilerden stopaj gibi uygulamaların artırıcı etkisini öne çıkarır. Uzunyılmaz (2019) ve Akbulut (2015) vergi yapısı ile dağılım arasındaki bu ilişkiyi Türkiye örneğinde ampirik olarak teyit ederken; Tabar (2023) dolaysız vergilerin etkisini OECD ülkeleriyle karşılaştırmalı olarak ele alarak Türkiye’deki vergi tasarımının önemini vurgular. Akbulut (2015) ise hem kamu harcamalarını hem de vergileri aynı modelde inceleyerek, maliye politikasının bütüncül etkisinin dağılım üzerindeki belirleyiciliğini ortaya koymaktadır.

İkinci belirgin tema, enflasyon ve makro istikrarın gelir dağılımına etkisidir. Türkiye’de enflasyonun dağılımsal etkisi, düşük gelir gruplarının satın alma gücünün aşınması ve yeniden dağıtım kanalları üzerinden ele alınmaktadır. Berument ve Dincer (2004), Türkiye’den sundukları ampirik kanıtlarla enflasyonun gelir eşitsizliğini artırdığını ortaya koymaktadır. Aksoy (2013) enflasyon ve işsizliği içeren ARDL çerçevesinde vergi-harcama politikalarının etkisini tartışırken; Şenses (2003) 2001 krizi örneğinde makroekonomik krizlerin dağılımsal çatışmaları nasıl tetiklediğini analiz eder. Çelik (2021) ise enflasyonun gelişmekte olan ülkelerde eşitsizliği artırdığı bulgusuyla Türkiye’nin makroekonomik risklerine işaret etmektedir.

Üçüncü tema, işgücü piyasası ve işsizlik üzerinden şekillenen dağılım dinamikleridir. Bulutay (1995), Türkiye’de istihdam, işsizlik ve ücret oluşumunu kapsamlı bir çerçevede ele alarak eşitsizliğin temelinde yatan emek piyasası dinamiklerini analiz

etmiştir. TÜSİAD (2004) işgücü piyasasının kurumsal yapısının işsizlik üzerindeki etkisini vurgularken; Güloğlu ve İspir (2011) işsizlik histerisi analiziyle işsizliğin kalıcı hale gelmesinin dağılım üzerindeki risklerini tartışır. Şerbetçi (2013) ve Durak, S., & Akalin, G. (2022). işsizliğin eşitsizliği artırdığını belirtirken; Albayrak (2019) büyümenin etkisini anlamsız bulsa da işsizliğin uzun vadede dağılımı bozduğunu raporlamaktadır.

Dördüncü tema, neoliberal dönüşüm ve finansallaşma süreçleridir. Pelin Yılmaz (2011) ve Mustafa Sertan Yılmaz (2015), 1980'lerden itibaren finansal serbestleşmenin eşitsizliği artırdığı sonucuna ulaşmaktadır. Cesur (2016) sermaye birikiminin yoksullar aleyhine işlediğini, Demir (2024) ise neoliberal politikaların eşitsizliği yükselttiğini bulgulamaktadır.

Beşinci tema, sosyal harcamalar ve transferlerin etkisidir. Keskin (2024), kamu sosyal harcamalarının gelir dağılımını iyileştirici potansiyelini vurgular. Buğra & Candas (2011) ise Türkiye'deki sosyal güvenlik rejiminin kurumsal değişimini ele alarak yeniden dağıtımın yapısal sınırlarını tartışır. Eğitim harcamaları açısından Şenel (2021) ilköğretimin azaltıcı, yükseköğretimin ise artırıcı etkisine (skill premium) dikkat çekerken; Boz (2023) sosyal transferlerin etkisinin kalıcılık sorunu taşıdığını belirtir. Son olarak DPT (2007) raporu, Türkiye'de gelir dağılımı ve yoksullukla mücadelenin kurumsal ve stratejik çerçevesini çizmesi bakımından literatürde önemli bir referans teşkil etmektedir.

3.1.2. Türkiye'nin Dahil Olmadığı / Çok Ükeli Çalışmalar: Kurumlar, Vergi-Transfer Tasarımı ve Küresel Çerçeve

Türkiye dışı literatür, eşitsizliği daha geniş bir kurumsal ve mali mimari içinde ele almaktadır. OECD (2011, 2015) raporları, küresel ölçekte eşitsizliğin neden yükseldiğini ve düşük eşitsizliğin büyüme için neden gerekli olduğunu kapsamlı biçimde ortaya koymaktadır. Wang ve Caminada & Goudswaard (2013), OECD ülkelerinde vergi-transfer sistemlerinin yeniden dağıtım kapasitesini zaman içinde analiz ederek, politika tasarımının belirleyiciliğini vurgularlar. IMF (2014) ve Bastagli,

Coady & Gupta (2012) ise maliye politikasının eşitsizliği azaltmadaki kritik rolüne dair küresel kanıtlar sunmaktadır.

Vergi ve transferler açısından Heisz, A., & Murphy, B. (2012) Kanada, Volscho, T. W., Jr. (2005) ise ABD eyaletleri üzerinden politika karmalarının (asgari ücret, Medicaid vb.) etkisini inceler. Delibaş (2017) 27 OECD ülkesinde kişisel gelir vergisinin azaltıcı, harcama vergilerinin ise artırıcı etkisini raporlayarak Türkiye literatürüyle uyumlu sonuçlar sunar. Kurumlar ve yolsuzluk boyutunda Gibson (2019) demokrasinin tek başına yeterli olmadığını, kurumsal kalitenin kritik olduğunu belirtir. Süleymanlı ve Sungur (2023) Kırılgan Beşli örneğinde yolsuzluk etkisini Türkiye için anlamsız bulsa da, bu durumun dolaylı kanallarla işleyebileceği düşünülmektedir. Eğitim alanında David, A., Zizzamia, R., & Leibbrandt, M. (2021) eğitimin azaltıcı etkisini vurgularken; Akbulut (2015) ve Güller (2021) sosyal harcamaların iyileştirici rolüne dikkat çeker. Son dönemde Mose, N., Boateng, S. A., Fumey, M. P., & Tanchev, S. (2025) ve Smith, A. J. (2024). gibi çalışmalar ise iklim şokları ve büyüme oynaklığının eşitsizliği artırıcı yeni riskler olduğunu literatüre eklemiştir.

3.1.3. Panel Veri Yaklaşımları ve Bulguların Yorumu

İncelenen çalışmalarda panel veri analizi (FE/RE ve GMM) baskın yöntemdir. Taylan (2018), Akbulut (2015), Charpe (2017) ve Güder (2019) gibi çalışmalar dinamik panel yöntemleriyle içsellik sorunlarını aşmayı hedeflerken; Türkiye literatüründe ARDL, Toda–Yamamoto ve SVAR gibi zaman serisi yöntemleri de (Berument & Dincer, 2004; Tiryaki, 2013) yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu yöntem çeşitliliği, hem kısa dönemli şokların hem de uzun dönemli yapısal ilişkilerin yakalanmasına olanak tanımaktadır.

3.1.4. Ortak Bulgular ve Literatürde Yeralan Boşluklar

Bu bölümde Tablo-1 listelenen 58 çalışma değerlendirilmiştir. Genel tablo, gelir dağılımının büyüme düzeyinin çok ötesinde, vergi yapısı, işgücü piyasası kurumları, makroekonomik istikrar, kurumsal kalite ve sosyal politika bileşiminin ortak ürünü olduğunu göstermektedir. Türkiye özelinde değerlendirildiğinde işsizlik, enflasyon ve dolaylı vergi ağırlığı başlıca risk faktörleri olarak öne çıkarken, sosyal transferler ve ilerici vergi uygulamaları eşitsizliği dengeleyici temel araçlar olarak konumlanmaktadır.

Literatürün en güçlü ortak bulgusu, gelir eşitsizliğinin tek bir faktörle açıklanamayacak kadar çok boyutlu bir yapıya sahip olduğudur. Dolaylı vergilerin ağırlığının eşitsizliği derinleştirdiği (Erkoç Kıraç, 2019; Şener, 2020) ve işsizliğin bu süreci pekiştirdiği (Bulutay, 1995; Durak, S., & Akalin, G. 2022) ampirik olarak ortaya konmaktadır. Buna karşılık ilerici gelir vergisi uygulamaları, sosyal transferler ve kamu sosyal harcamaları azaltıcı bir işlev üstlenmektedir (Akbulut, 2015). Enflasyonun dağılım üzerindeki bozucu etkisi ise özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ekonomilerde belirginleşmektedir (Berument & Dincer, 2004). Ancak maliye politikası araçlarının bu etkileri, yalnızca kendi büyüklükleriyle değil, içinde işledikleri kurumsal ortamın kalitesiyle de doğrudan bağlantılıdır. Bu nedenle kurumsal değişkenlerin gelir eşitsizliği analizlerine dahil edilmesi, mali değişkenlerin etkisini doğru biçimde yorumlayabilmenin ön koşuludur.

İncelenen literatürde bazı alanların henüz yeterince işlenmediği görülmektedir. Vergi ve harcama tarafının aynı model çerçevesinde birlikte ele alınması Akbulut'un (2015) çalışmasıyla sınırlı kalmaktadır ve bu yaklaşımın daha geniş örneklerle geliştirilmesi gerekmektedir. Kriz dönemleri ve rejim kırılmalarının ampirik modellere sistematik biçimde dahil edilmesi de literatürde açık bir alan olarak durmaktadır (Şenses, 2003). Bunlara ek olarak yolsuzluk ve hukukun üstünlüğü gibi kurumsal değişkenlerin eşitsizlik üzerindeki dolaylı kanalları, dinamik yöntemler aracılığıyla daha derinlemesine incelenmesi gereken bir başlık olmayı sürdürmektedir.

Tablo 1- Literatür Tablosu

Çalışma veya Yayın	Örneklem / Ülkeler / Yıllar	Değişkenler	Yöntem	Temel bulgu
Karataş (2004)	Türkiye / 1963-2002	Gini katsayısı; IMF politikaları	Nitel Yöntem	IMF destekli istikrar politikaları eşitsizliği artırmıştır.
Yılmaz (2011)	Türkiye / 1987-2001 ve 2004-2011	Fonksiyonel gelir dağılımı; finansal serbestleşme	Ampirik inceleme	1980'lerden sonra finansal serbestleşme eşitsizliği artırmıştır.
Heisz,A.& Murphy,B. (2012)	Kanada / 1980-2000	Vergi politikaları; çocuk yardımları; işgücü politikaları	Politika analizi/sentez	İlerici vergi ve sosyal yardımlar eşitsizliği azaltır.
Tiryaki (2013)	Türkiye / 1965-2005	Gini katsayısı; işsizlik; faiz; tasarruf	Toda-Yamamoto yöntemi	İşsizlik ve eşitsizlik ilişkisi makro politikalar gerektirir.
Şerbetçi (2013)	Türkiye / 2000-2017	İşsizlik; para arzı; Gini katsayısı	Nitel yöntem	İşsizlik eşitsizliği artırır; para arzı ve gelir artışı azaltır.
Aksoy (2013)	Türkiye / 1920-Günümüz	Gini katsayısı; reel milli gelir; enflasyon; işsizlik	Nitel yöntem	Türk sosyal güvenlik sisteminin düşük gelir grupları lehine dağıtmada başarılı ancak yeniden dağılımın gelir dağılımındaki eşitsizlik ve yoksulluk sorununu çözmede yetersiz
Gündem (2014)	Türkiye / 1990-2017	Enflasyon; bölgesel eşitsizlik göstergeleri (Gini vb.)	Ampirik inceleme	Eşitsizlik esasen bölgeler arası farklılıklardan kaynaklanır.
Owamah, E. K., Egbon, P. C., & Ishioro, B. O.	SahraAltı Afrika Ülkeleri / 2000-2023	İşçi Dövizleri; hanehalkı gelir eşitsizliği (Gini)	Gini ayrıştırma; olası IV	İşçi Dövizleri alt dilimlere ulaştığında eşitsizlik düşer.
Walks (2013)	Kanada (metropol alanları) / 1970-2005	Mekânsal ölçek; eşitsizlik ölçümü (Gini vb.)	MAUP analizi	Artan Gelir Eşitsizliği mekânsal olarak a hanehalklarını birbirinden ayırır.

Çalışma veya Yayın	Örneklem / Ülkeler / Yıllar	Değişkenler	Yöntem	Temel bulgu
Yılmaz (2015)	Türkiye / 1980 sonrası	Finansal serbestleşme; gelir eşitsizliği (Gini)	Nitel çalışma	1980 sonrası finansal serbestleşme eşitsizliği artırmıştır.
Akbulut (2015)	Türkiye ve OECD ülkeleri / 1994-2013	Top %1 payı; kamu sağlık harcaması; yükseköğretim harcaması	Regresyon Analizi	Kamu sağlık harcaması eşitsizliği azalır; yükseköğretim harcaması artırabilir.
Bilgiç (2015)	Türkiye / 1990–2013	Dolaysız vergiler; gelir eşitsizliği (Gini)	Nitel analiz	1990–2013’te dolaysız vergiler eşitsizliği azaltmıştır.
Volscho, T. W., Jr. (2005)	ABD (eyaletler) / 1960-2000	Asgari ücret; EITC; Medicaid; eşitsizlik (Gini)	Eyalet paneli; FE	Demokrat valiler altında eşitsizlikte görece azalma eğilimi.
Cesur (2016)	Türkiye / 1980 sonrası	Sermaye hareketleri/birikimi; eşitsizlik (Gini)	Nitel Yöntem	Sermaye birikimi eşitsizliği yoksullar aleyhine artırır.
Keshavarzi (2017)	İran / 1979–2009	Dolaysız vergiler; dolaylı vergiler; eşitsizlik (Gini)	Regresyon analizi	Dolaysız vergiler eşitsizliği artırır; dolaylı vergiler azalır.
Delibaş (2017)	27 OECD ülkesi (Türkiye dahil) / 2004-2011	Kişisel gelir vergisi payı; harcama vergileri; eşitsizlik (Gini)	Panel OLS	Kişisel gelir vergisi payı artınca eşitsizlik azalır; harcama vergileri artınca artar.
Karakaş (2017)	Türkiye / 2015	Bölgesel teşvikler/harcamalar; eşitsizlik (Gini)	Tümevarım ve Literatür Taraması	Gelir vergisinin düşük payı ve ücretliden stopaj eşitsizliği artırır.
Öz (2017)	Türkiye / 1980 sonrası	Kamu gelirleri; harcama kompozisyonu; Gini	Betimsel/ampirik	2001 öncesi kamu gelirleri; 2002 sonrası harcama kompozisyonu Gini’yi açıklar.
Taylan (2018)	Türkiye, Yunanistan, İtalya, Portekiz ve İrlanda / 2008 ve sonrası	GSYH artışı; işsizlik, istikrar politikaları	Panel veri analizi	GSYH artışı işsizliği düşürür.

Çalışma veya Yayın	Örneklem / Ülkeler / Yıllar	Değişkenler	Yöntem	Temel bulgu
Charpe, (2017)	Çok ülke paneli / 1950-2010	Top %1 payı; alt kesim gelir artışı; büyüme	GMM/FE	Üstte yoğunlaşma büyüme baskılayabilir; alt kesim gelir artışı büyüme destekler.
Erkoç Kırış (2019)	Türkiye / 2000-2017	Vergi yükü; dolaylı vergi ağırlığı; eşitsizlik (Gini)	Nitel Yöntem	Dolaylı vergilere ağırlık eşitsizliği artırır.
Uzunyılmaz (2019)	Türkiye / 1994-2013	Vergiler; eşitsizlik (Gini)	Regresyon (EKK)	Etki sistem tasarımına ve döneme bağlıdır.
Albayrak (2019)	Türkiye / 1987-2016	Büyüme; işsizlik; eşitsizlik (Gini)	Ekonometrik analiz	Büyümenin eşitsizliğe etkisi yok; işsizlik kısa vadede düşer, uzun vadede artar.
Akkoyun (2019)	Türkiye / 2006-2017	Küreselleşme; teknoloji; eşitsizlik (Gini)	Nitel analiz	Küreselleşme ve teknoloji eşitsizliği artırmıştır.
Güder (2019)	27 Ülke/ 2008-2015	Kamu gelirleri; işsizlik; eşitsizlik (Gini)	Panel Veri Analizi	Yüksek gelirli ülkelerde kamu gelirleri ve işsizlik eşitsizliği artırır.
Nurdemir (2019)	Türkiye + 27 OECD / 2004-2011	Uygulanan politikalar; eşitsizlik (Gini)	Panel veri analizi	Politikalar iyileşme sağlamamış; bazı yıllar-da kötüleştirmiştir.
Arslan (2019)	10 AB geçiş ekonomisi / 2007-2017	Kamu borcu; büyüme; eşitsizlik (Gini)	Panel Veri Analizi	Kamu borcu eşitsizliği artırır; büyüme azaltır.
Aktaş (2019)	Iğdır / 2000-2018	Kredi hacmi/GSYH; büyüme; istihdam; Gini	Granger nedensellik + ARDL	Iğdır'da Gini \approx 0,38; ilçeler arası farklılıklar belirgin.
Caklı (2019)	Türkiye / 2004-2019	Eğitim seviyesi; gelir payı	Karşılaştırmalı vaka/betimsel	Eğitim seviyesi gelir payını artırır.
Tuncer (2019)	35 ülke / 1970-	DYY; eşitsizlik	Panel Veri	DYY'den gelir dağılımına doğru nedensellik

Çalışma veya Yayın	Örneklem / Ülkeler / Yıllar	Değişkenler	Yöntem	Temel bulgu
	2015	(Gini)	Analizi	birçok ülkede geçerli.
İnam (2019)	Türkiye / 2000–2018	Sosyal koruma; kişi başı gelir; en yoksul %20	Betimsel analiz	Bu göstergeler eşitsizliği belirler.
Çiçek (2019)	59 ülke / 1995–2015	Kredi; büyüme; istihdam	Panel: RE + Arellano–Bond	Kredi–büyüme çift yönlü; kredi–istihdam ilişkisi zayıf.
Gibson (2019)	ABD ve Güney Afrika / 1995–2015	Demokrasi; kurumlar; üst gelir payları	Karşılaştırmalı vaka	Demokrasi tek başına eşitsizliği düşürmez.
Alparslan (2020)	Türkiye, Almanya, İngiltere, Arjantin /2000-2018	Gelir vergisi ilericaliği; eşitsizlik (Gini)	Teorik + nitel + istatistiksel	İlerici gelir vergisi eşitsizliği azaltır.
Şener (2020)	59 ülke / 1995–2015	Dolaylı vergilerin payı; eşitsizlik (Gini)	Politika analizi/sentez	Dolaylı vergilerin payı arttıkça eşitsizlik artar.
Güller (2021)	OECD + Türkiye (20 ülke) / 1980 sonrası	Eğitim harcamaları; sağlık harcamaları; eşitsizlik (Gini)	Nitel çalışma	Eğitim ve sağlık harcamaları gelir dağılımını iyileştirir.
Şen (2021)	Türkiye / 2006-2019	Kalkınma ajansı harcamaları; bölgesel teşvikler; eşitsizlik	Nitel analiz	Ajanslar bölgesel farkları azaltır.
Dal (2021)	Türkiye / 2000-2010	Eşitsizlik (Gini); yoksulluk	Literatür taraması	Eşitsizlik yoksulluğu artırır.
Aksoy (2021)	27 ülke / 2008–2015	ÖTV; eşitsizlik (Gini)	Panel veri analizi	Vergi-harcama politikaları eşitsizliği iyileştirir.
Çelik (2021)	43 Ülke / 1990–2017	Enflasyon; eşitsizlik (Gini)	Nitel analiz	Enflasyon gelişmişlerde azaltır; gelişmekte olanlarda artırır.
Somuncu (2021)	Gelişmekte olan ülkeler / 1995-	Ticari küreselleşme;	Lorenz; Gini;	Ticari küreselleşme gelişmişlerde artırır; ge-

Çalışma veya Yayın	Örneklem / Ülkeler / Yıllar	Değişkenler	Yöntem	Temel bulgu
	2016	eşitsizlik (Gini)	regresyon	alışmekte olanlarda azal-tır.
Şenel (2021)	Türkiye / 2000–2019	Eğitim harcamaları ve eşitsizlik (Gini)	Nitel analiz	İlköğretim azaltır; yükseköğretim artırabilir.
Düzgün (2021)	Türkiye /1990-2000	Yoksulluk; eşitsizlik (Gini); enflasyon	ARDL Sınır Testi	Eşitsizlik ve enflasyon yoksulluğu artırır.
Köseoğulları (2021)	Türkiye/ 2017	Eğitim getirisi; gelir dilimleri; cinsiyet	Heckman ve Kantil regresyon yöntemi	Eğitim getirisi dilime ve cinsiyete göre değişir.
Kolev, G., & Niehues, J. (2016)	Çok ülke paneli / 1990-2010	Eşitsizlik (Gini); büyüme; yatırım	Panel regresyon (FE/GMM)	Yüksek eşitsizlik büyümeyi zayıflatır.
David, A., Zizzamia, R., & Leibbrandt, M. (2021)	Sahra-altı Afrika / 1900-2006	Eğitim; eşitsizlik (Gini)	Ülke paneli; FE/IV	Yaygın temel eğitim eşitsizliği azaltır.
Güç (2022)	Türkiye /1980-2019	Neoliberal politikalar; eşitsizlik (Gini)	Nitel Yöntem	Neoliberal politikalar eşitsizliği artırmıştır.
Süleymanlı ve Sungur (2023)	Kırılgan Beşli / 1995–2019	Yolsuzluk; eşitsizlik (Gini); büyüme	Panel veri analizi	Türkiye’de etkiler anlamlı bulunmamıştır.
Durak, S., & Akalin, G. (2022).	Türkiye / 1988-2016 sonrası	Demokrasi; sosyal transferler; büyüme; işsizlik; eşitsizlik (Gini)	ARDL	Demokrasi ve transferler azaltır; büyüme ve işsizlik artırır.
Göçeri (2023)	Çeşitli ülke grupları / 1991-2019	Teknoloji; iş kutuplaşması; eşitsizlik (Gini)	Panel Veri Analizi	Teknoloji/iş kutuplaşması eşitsizliği artırır.
Boz (2023)	Türkiye / 2010-2017	Gelir vergisi; sosyal transferler; eşitsizlik (Gini)	Mikro Veri Analizi	Vergi ve transferler eşitsizliği azaltır.
Davison (2023)	Çeşitli ülkeler/eyaletler /	Miras hukuku; servet yoğunlaşması	Hukuki karşılaştırma	Eşit miras rejimleri yoğunlaşmayı

Çalışma veya Yayın	Örneklem / Ülkeler / Yıllar	Değişkenler	Yöntem	Temel bulgu
	1995-2020			sınırlayabilir.
Mose, N., Boateng, S. A., Fumey, M. P., & Tanchev, S. (2025)	Sahra-altı Afrika / 2009-2023	Sıcak/soğuk aşırılıkları; eşitsizlik	Bölgesel panel; FE	Aşırılıklar eşitsizliği artırır.
Smith, A. J. (2024).	Güney Afrika / 1975-2018	Büyüme oynaklığı; gelir/servet eşitsizliği	VAR/FE	Oynaklık eşitsizliği artırır.

3.2 EKONOMETRİK YÖNTEM

3.2.1 Panel Veri Analizi

Ülke kümeleri üzerine yürütülen ekonomik incelemelerde, panel veri yaklaşımları önemli bir analitik araçtır. Bu yöntem, zaman boyutunu yatay kesit gözlemleriyle birleştirerek, firmalar, hanehalkları ya da diğer ekonomik birimler gibi örneklem gruplarının belirli dönemler boyunca izlenmesine olanak tanır. Genel bir ifadeyle panel veri tekniği, zaman serisi ve kesitsel bilgiyi aynı anda içeren veri yapılarının değerlendirilmesine yönelik analiz metotları bütünü kapsamaktadır (Baltagi, 2021, s. 1-5).

Kesitsel veri yapısı, belirli bir andaki farklı örneklem birimleri hakkında bilgi içerirken, zaman serisi yaklaşımı tek bir birimin farklı dönemlerdeki hareketlerini inceler. Bununla birlikte, çoklu birimlerin belirli bir süreç boyunca izlenmesi hedeflendiğinde, panel veri metodolojisine başvurulması gerekmektedir. Panel veri çerçevesinde, yatay kesit unsuru "birim" kavramıyla ifade edilmekte ve bu birimler hanehalkları,

ekonomiler veya şirketler gibi gözlem nesnelerini kapsamaktadır. Söz konusu birimlere ait ve belirli bir dönem aralığında kaydedilen veriler ise zaman boyutunu (T) meydana getirmektedir. Bu nedenle, panel veri uygulaması N sayıda birim ve bu birimlere karşılık gelen T zaman noktasının varlığını zorunlu kılmaktadır. Zaman serisi yöntemlerinin uzun gözlem periyotlarına ihtiyaç duymasına karşın, panel veri yaklaşımı $N \times T$ boyutunda bir gözlem kümesi oluşturarak belirgin bir üstünlük sağlamaktadır (Hsiao, 2014, s. 1-2).

Aşağıdaki denklem panel veri analizine ilişkin eşitlikte i yatay kesit birimini t ise zaman kesit birimini göstermekte iken; Y_{it} bağımlı değişkeni, X_{it} bağımsız değişkeni, β_{it} eğim katsayısını ise μ_{it} hata terimini temsil etmektedir.

$$Y_{it} = \beta_{it} X_{it} + \mu_{it} \quad i=(1 \dots N; t \dots T)$$

Panel veri metodolojisi, geleneksel zaman serisi ve kesitsel yaklaşımlara göre birçok analitik üstünlük barındırmaktadır. Öncelikle, gözlem hacminin genişlemesi tahmin sonuçlarının istatistiksel gücünü ve etkinliğini önemli ölçüde artırmaktadır. Artan gözlem sayısı serbestlik derecelerini yükselterek, açıklayıcı değişkenler arasındaki çoklu bağlantı problemlerinin hafifletilmesine katkı sağlamaktadır (Baltagi, 2021, s.6-8).

Yatay kesit ve zaman boyutunun bir arada kullanılması sayesinde, ekonomik mekanizmaların belirlenmesi ve ölçülmesi daha yüksek bir hassasiyetle gerçekleştirilebilmektedir. Bu yaklaşım, gözlemlenemeyen veya ölçüm dışı bırakılan faktörlerin etkisinin kontrol altına alınmasını mümkün kılmaktadır. Ayrıca, her iki boyutun nispeten sınırlı olduğu durumlarda bile analiz yürütülebilmekte ve zamansal boyutun modele katılması dinamik ilişkilerin incelenmesine imkan tanımaktadır (Hsiao, 2014, s.3-5).

Geniş gözlem seti, zaman serisi çalışmalarında sıkça rastlanan çoklu doğrusallık riskini düşürerek, parametre tahminlerinin tutarlılığını güçlendirmektedir. Dinamik model yapısı, ihmal edilmiş değişken kaynaklı sapmaları ve açıklanamayan varyansı minimize etme yeteneği sunmaktadır. Birimler arası farklılık gösteren değişkenlerin analize dahil

edilmesi, kesitsel heterojenliğin denetlenmesini ve dolayısıyla daha dirençli bulgular elde edilmesini sağlamaktadır (Wooldridge, 2010, s.10-12).

Panel veri tekniğinin kritik bir diğer katkısı, durağanlık sınamalarında görülmektedir. Panel birim kök testleri, klasik zaman serisi birim kök testlerinde ortaya çıkan standart-dışı dağılım problemlerine çözüm getirmektedir. Diğer bir ifadeyle, panel birim kök yaklaşımları standart asimptotik dağılım özellikleri sergileyerek, durağanlık analizinin istatistiksel geçerliliğini iyileştirmektedir (Levin et all, 2002, s.2-4).

3.2.2. Durağanlık Analizi ve Panel Birim Kök Testleri

Ekonometrik analizlerde serilerin durağanlık özelliklerinin belirlenmesi, güvenilir tahmin sonuçlarının elde edilmesi için ön koşul niteliğindedir. Durağan olmayan değişkenlerle gerçekleştirilen regresyon analizleri sahte regresyon problemine sebep olabilmekte ve ekonometrik çıkarımları geçersiz kılabilir. Panel veri yapısında durağanlık sınaması için geliştirilen birim kök testleri, zaman serisi testlerine göre daha yüksek istatistiksel güç sunmakta ve küçük örneklem boyutlarında bile etkin sonuçlar üretebilmektedir (Im et all, 2003, s.53-55)

Bir zaman serisi, ortalaması, varyansı ve otokovaryansı zaman içinde sabit kaldığında durağan olarak tanımlanmaktadır. Matematiksel olarak, Y_t serisinin durağan olabilmesi için aşağıdaki koşulların sağlanması gerekmektedir:

$$E(Y_t)=\mu \text{ (Sabit Ortalama)}$$

$$Var(Y_t)=\sigma^2 \text{ (Sabit Varyans)}$$

$$Cov(Y_t, Y_{t-k})=\gamma k \text{ (Zamana Bağlı Olmayan Otokovaryans)}$$

Durağan olmayan bir seri, birim kök içermekte ve bu durumda şokların etkisi kalıcı olmaktadır. Panel veri analizinde durağanlık sınaması, hem kesitsel hem de zamansal boyutun birlikte değerlendirilmesini gerektirmektedir (Baltagi, 2021, s.308-312).

Panel veri kapsamında uygulanan birim kök testleri genel olarak birinci ve ikinci nesil testler şeklinde iki gruba ayrılmaktadır. Birinci nesil testler, yatay kesitler arasında bağımlılık bulunmadığı varsayımına dayanırken, ikinci nesil testler bu bağımlılığı

analize dahil ederek daha esnek bir çerçeve sunmaktadır. Birinci nesil testler arasında en yaygın kullanılan yöntemlerden biri, Levin ve diğerleri (2002) tarafından geliştirilen LLC testidir. Bu testte, paneli oluşturan tüm birimler için ortak bir otoregresif katsayının geçerli olduğu kabul edilmekte ve model bu varsayım doğrultusunda tahmin edilmektedir:

$$\Delta Y_{it} = \alpha_i + \rho Y_{i,t-1} + \sum_{j=1}^p \beta_j \Delta Y_{i,t-j} + \varepsilon_{it}$$

Söz konusu denklemde Δ işareti fark operatörünü, α_i birimlere özgü sabit etkileri, ρ otoregresif parametreyi ve ε_{it} hata terimini göstermektedir. LLC testinde sıfır hipotezi $H_0: \rho=0$ biçiminde tanımlanmakta olup, bu durum serilerde birim kökün varlığını ifade etmektedir. Ayrıca test, tüm yatay kesit birimlerinin aynı otoregresif katsayısı paylaştığı varsayımına dayanmaktadır.

Im ve diğerleri (2003) tarafından geliştirilen IPS testi, LLC testindeki homojenlik varsayımını gevşeterek her bir yatay kesit birimi için farklı otoregresif katsayıların varlığına izin vermektedir. Bu çerçevede tahmin edilen genişletilmiş Dickey-Fuller tipi model aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir:

$$\Delta Y_{it} = \alpha_i + \rho_i Y_{i,t-1} + \sum_{j=1}^{p_i} \beta_{ij} \Delta Y_{i,t-j} + \varepsilon_{it}$$

Bu modelde ρ_i parametresi, birimler arasında farklı değerler alabilmekte ve böylece panel yapısındaki heterojenlik dikkate alınmaktadır. IPS yaklaşımı, her bir kesitsel birim için ayrı ayrı hesaplanan Augmented Dickey-Fuller (ADF) test istatistiklerinin ortalamasına dayanmaktadır. Buna göre test istatistiği şu şekilde hesaplanmaktadır:

$$\bar{t} = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N t_i(\rho_i)$$

Bu yaklaşım, panel içerisindeki heterojenliği dikkate alarak daha esnek bir test yapısı sunmaktadır. IPS testinin sıfır hipotezi, tüm birimlerin birim kök içerdiğini ($H_0: \rho=0, \forall_i$) ifade ederken, alternatif hipotez en azından bazı birimlerin durağan olduğunu belirtmektedir.

İkinci nesil panel birim kök testleri, yatay kesitler arasındaki bağımlılığı açık biçimde modele dahil ederek daha güncel ve gerçekçi bir analitik çerçeve sunmaktadır. Bu yaklaşım, özellikle küresel şoklar ve ortak makroekonomik dinamikler nedeniyle birimler arasında ortaya çıkan eşzamanlı hareketleri dikkate alması bakımından önem taşımaktadır.

Pesaran (2007) tarafından geliştirilen yatay kesit genişletilmiş Im, Pesaran ve Shin testi (CIPS), ortak faktörlerin etkisini kontrol edebilmek amacıyla modele yatay kesit ortalamalarını eklemektedir. Bu yöntem, paneli oluşturan birimlerin ortak şoklardan etkilenebileceği varsayımına dayanmakta ve böylece geleneksel birinci nesil testlerin göz ardı ettiği bağımlılık sorununu gidermektedir.

CIPS testi, küreselleşme süreci ve finansal entegrasyonun hız kazanmasıyla birlikte ülkeler veya ekonomik birimler arasındaki karşılıklı etkileşimin arttığı günümüz ekonomilerinde özellikle önem arz etmektedir. Bu yönüyle test, uluslararası makroekonomik analizlerde ve finansal veri setlerinde daha güvenilir sonuçlar elde edilmesine katkı sağlamaktadır.

3.2.3. Panel Eşbütünleşme Analizi

Panel eşbütünleşme tekniği, panel yapısındaki değişkenler arasında uzun vadeli bir ilişkinin mevcut olup olmadığının sınanmasında kullanılan ekonometrik bir araçtır. Her ne kadar zaman serileri tekil olarak durağan olmasa da, bu serilerin doğrusal kombinasyonlarının durağanlık sergilemesi eşbütünleşmenin varlığına işaret etmektedir. Bu sayede, sahte ilişkilerin önlenmesine ve değişkenler arasındaki gerçek uzun dönem bağlantılarının ortaya çıkarılmasına katkı sağlamaktadır. Panel eşbütünleşme modeli aşağıdaki denklemde gösterilmektedir.

$$\Delta Y_{it} = \alpha_i + \beta_1 \Delta X_{it} + \beta_2 \Delta X_{it} + \beta_3 \Delta X_{it} + \varepsilon_{it}$$

Bu eşitlikte, Y_{it} bağımlı değişkeni, X_{it} bağımsız değişkeni ve Δ fark operatörünü göstermektedir. $Y_{i,t-1}$ ve $X_{i,t-1}$ sırasıyla bağımlı ve bağımsız değişkenin bir gecikmeli değerlerini göstermekte iken, α_i spesifik birim etkisini, ε_{it} ise hata terimini temsil etmektedir.

Bu yöntem, değişkenler arası eşbütünleşme bağının varlığını test etmekte olup, istatistiksel olarak geçerli bulgular panelde kalıcı bir denge yapısının bulunduğuna işaret etmektedir. Eşbütünleşmenin tespit edilmesi halinde, uzun dönem parametreleri kestirilebilmekte ve değişkenler arasında sürekli ve dengeli bir etkileşimin kanıtı sunulmaktadır (Pedroni, 2004, s.597-600).

Her ne kadar tek tek seriler durağan dışı özellik gösterse de, bu serilerin doğrusal bileşimleri durağan bir yapı sergileyebilmekte ve bu durum değişkenlerin eşbütünleşik olduğunu göstermektedir. Serilerin düzey değerlerinde durağan olmaması ancak belirli bir bütünleşme derecesine sahip olması, aralarında uzun vadeli bir bağın bulunduğuna delalet etmektedir. Bu tür durumlarda sahte regresyon riski belirlemek ve değişkenler arasındaki gerçek uzun dönem bağlantılarının belirlenmesi için eşbütünleşme sınavının yapılması kritik önem taşımaktadır (Kao, 1999, s.2-5).

İlk dönem panel eşbütünleşme sınamaları ağırlıklı olarak kalıntı temelli yaklaşımlara dayanmaktayken, ilerleyen süreçte değişkenler ve kesitsel birimler boyunca homojenlik ile heterojenlik koşullarını dikkate alan çok sayıda test geliştirilmiştir. Bu bağlamda, eşbütünleşme testleri hem panelin geneline hem de panel içindeki belirli alt kümelere uygulanabilme esnekliği sunmaktadır. Birimler arası korelasyon yapılarını modelleyen sistem bazlı yaklaşımlar, özellikle gözlemlenemeyen ortak şokların bulunduğu ortamlarda yaygın kullanım alanı bulmuştur (Westerlund, 2007, s.710-713).

Son dönem çalışmalar, panel içindeki parametrelerin bir kısmını veya tamamını etkileyen gözlemlenemeyen yahut durağan dışı ortak faktörlerin önemine dikkat çekmektedir. Söz konusu ortak faktörler, birimler genelinde eşbütünleşme oluşturabilmekte ve yatay kesitsel eşbütünleşme olgusunu doğurmaktadır. Eşbütünleşme kavramı, değişkenler ve katsayılar arasındaki uzun vadeli dengelerin varlığını ifade ederken, tahmin sürecinden elde edilen kalıntılar denge dışılık hatalarını yansıtmaktadır. Bu hatalar, uzun dönem denge koşullarının yanı sıra kısa dönem uyarılma dinamiklerini elde etmek amacıyla hata düzeltme modellerine entegre edilebilmektedir (Banerjee & Carrion-i-Silvestre 2017, s. 2-4).

3.2.4 Panel ARDL Yaklaşımı

Panel eşbütünleşme analizini gerçekleştirmek için kullanılan Panel ARDL yaklaşımı, otoregresif dağıtılmış gecikme modellerinin panel veri yapısına uyarlanmış halidir. Bu yaklaşım, tahmin sürecinde kullanılan değişkenler arasında uzun vadeli bir eşbütünleşme bağının bulunup bulunmadığının sınanmasında kullanılan bir panel ekonometri tekniğidir. Panel ARDL metodolojisi, sahip olduğu belirgin üstünlükler nedeniyle araştırmacılar tarafından yaygın şekilde tercih edilen bir analitik araçtır (Pesaran et all, 1999, s.621-623).

Panel veri yapılarında kesitsel birimler çoğunlukla heterojen karakteristikler sergilemekte, diğer bir deyişle birbirinden farklılaşan özelliklere sahip bulunmaktadır. Bu heterojen yapı, gerçekleştirilen ekonometrik tahminlerin sapmalı ve tutarsız olmasına zemin hazırlayabilmektedir. Panel ARDL yaklaşımı, hem birimler hem de zaman boyutu açısından mevcut heterojenlik yapısını kontrol altına alma konusunda üstün bir performans göstermekte ve tutarlı parametre tahminlerinin elde edilmesini sağlamaktadır. İkinci olarak, geleneksel panel veri yöntemleri ağırlıklı olarak değişkenler arası statik etkileşimlere odaklanmaktadır. Panel ARDL çerçevesinde ise hem cari hem de gecikmeli değişim süreçleri modele dahil edildiğinden, dinamik ilişkilerin tahmini mümkün hale gelmektedir. Üçüncü olarak, içsel ve dışsal değişkenlerin aynı anda analize katılması, daha kapsamlı bir veri havuzunun oluşturulmasına imkan tanımaktadır (Pesaran, 2015, s.685-710).

Panel ARDL tekniğinin sahip olduğu avantajların yanı sıra, dikkat edilmesi gereken bazı kısıtlılıkları da mevcuttur. Bu nedenle, söz konusu metot kullanılarak tahmin gerçekleştirilirken bu hususların göz önünde bulundurulması kritik öneme sahiptir. İlk olarak, gecikme uzunluklarının belirlenmesi sürecinde optimal gecikme sayısının seçilmesi için kapsamlı bir değerlendirme sürecine gereksinim duyulmaktadır. İkinci olarak, çok sayıda istatistiksel sınamanın uygulanması durumunda, çoklu test problemi ile karşılaşılabilen ve bu durum tahminlerde yanlılığa sebep olabilmektedir. Üçüncü olarak, Panel ARDL tahmininde kullanılacak değişkenlerin seçimi veri setinin yapısına karşı duyarlılık gösterebilmekte ve bu durum modelin istikrarını olumsuz etkileyebilmektedir. Son olarak, ARDL analizinin sağlıklı sonuçlar verebilmesi için yeterli büyüklükte bir gözlem kümesinin bulunması gerekmektedir. Aksi durumda, elde

edilen tahmin sonuçlarının doğruluğu ve güvenilirliği sorgulanabilir hale gelmektedir (Chudik & Pesaran, 2015, s.395-398).

Panel ARDL modeli aşağıdaki denklemde gösterilmektedir.

$$Y_{it} = \alpha_i + \sum_{i=1}^p \beta_i Y_{i,t-1} + \sum_{i=0}^q \gamma_i X_{i,t-1} + \sum_{i=0}^q \delta_i Y_{i(t-1)} + \sum_{i=0}^q \phi_i X_{i(t-1)} + \varepsilon_{it}$$

Bu eşitlikte, Y_{it} bağımlı değişkeni ve X_{it} bağımsız değişkeni göstermektedir. $Y_{i,t-1}$ ve $X_{i,t-1}$ sırasıyla bağımlı ve bağımsız değişkenin bir gecikmeli değerlerini göstermekte iken, α_i spesifik birim etkisini, ε_{it} ise hata terimini temsil etmektedir. Modelde yer alan β_i ve γ_i parametreleri sırasıyla bağımlı ve bağımsız değişkenlere ilişkin katsayıları gösterirken, δ_i ve ϕ_i katsayıları gecikmeli terimlere ait parametre değerlerini belirtmektedir. Son olarak, p ve q sembolleri optimal gecikme uzunluklarını simgelerken, her bir birime özgü sabit etkiyi, ε_{it} ise rassal hata bileşenini temsil etmektedir (Pesaran & Smith, 1995, s.80-85).

Panel ARDL modeli, katsayı tahmin süreci kapsamında, panel veri yapısındaki bağımlı ve bağımsız değişkenlerin hem güncel hem de gecikmeli etkilerinin eşzamanlı olarak analiz edilmesine olanak sağlamaktadır. Tahmin aşamasında, gecikmesi dağıtılmış yapıyı oluşturan bileşenler $\delta_i Y_{i(t-1)}$ açıklayıcı değişkenlerin ve bunların gecikmeli değerlerinin etkisini yansıtırken, otoregresif yapıyı oluşturan terimler $\phi_i X_{i(t-1)}$ ise bağımlı değişkenin kendi geçmiş değerlerinin mevcut değer üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır (Pesaran & Smith 1995, s.85-88).

Panel ARDL modelinin tahmin sürecinde iki temel tahminci yaklaşımından yararlanılmaktadır. İlk yaklaşım olan MG (Mean Group - Ortalama Grup) tahmincisi, parametreler üzerinde herhangi bir homojenlik kısıtı veya sınırlama getirmemektedir. Bu yöntemde, her bir kesitsel birim için ayrı ayrı elde edilen uzun dönem parametrelerinin aritmetik ortalamasının hesaplanması mümkün olmaktadır. Bununla birlikte, MG tahmincisinin uygulanması sırasında paneli oluşturan birimlerin ve parametrelerin özdeş olması varsayımı, önemli bir metodolojik zafiyet oluşturmaktadır (Pesaran & Smith 1995, s.89-92).

İkinci tahminci olan PMG (Pooled Mean Group - Havuzlanmış Ortalama Grup) yaklaşımında ise, uzun dönem katsayılarının kesitsel birimler genelinde homojen olduğu varsayımı altında tahmin gerçekleştirilmekte ve yatay kesit boyutundaki parametrelerin farklılaşması problemi aşılmaktadır. Ancak bu yaklaşım, sabit etki katsayılarının ve kısa dönem dinamiklerinin birimler arasında heterojen olarak belirlenmesine izin vermektedir (Pesaran et all, 1999, s.625-628).

3.2.4.1 MG (Ortalama Grup) Tahmincisi

MG (Ortalama Grup) tahmincisi, panel veri yapısını oluşturan kesitsel birimler arasındaki heterojen yapıyı göz önünde bulundurmaktadır. Bu bağlamda, MG tahmincisinin temel mantığı, her bir kesitsel birim için münferit tahminler gerçekleştirmek ve ardından bu birime özgü tahmin sonuçlarının aritmetik ortalamasını elde etmektir. Ortalama grup yaklaşımı olarak adlandırılan bu metot, tüm birimlerin uzun dönem parametrelerinin özdeş olduğunu varsayarken, sabit terim ve hata bileşenlerinin birimler genelinde farklılaşmasına izin vermektedir (Pesaran & Smith, 1995, s.89-92).

MG tahmincisinin uygulanmasında aşağıdaki eşitlik kullanılmaktadır.

$$Y_{it} = \beta X_{it} + \alpha_i + u_{it}$$

Bu eşitlikte, Y_{it} bağımlı değişkeni ve X_{it} bağımsız değişkeni göstermektedir. β parametresi bağımsız değişkene ait eğim katsayısını, α_i ise her bir birime özgü sabit etki katsayısını belirtmektedir. u_{it} terimi ise rassal hata bileşenini ifade etmektedir (Pesaran & Smith, 1995, s.91-92).

MG tahmincisi, panel yapısındaki her bir kesitsel birim için ayrı regresyon katsayıları tahmin etmekte ve modelin genel bir değerlendirmesini yapmak üzere bu katsayıların grup ortalamasını kullanmaktadır. Modelde her bir birime özgü sabit etkiler (α_i) ve hata terimleri (u_{it}) mevcut olsa da, bağımsız değişkene ait katsayının (β) ortalama değeri panel genelinde homojen olarak kalmaktadır. Ortalama grup yaklaşımında, ortak bir parametre tahmininin yanı sıra birimlere ait alternatif tahminlerin de elde edilmesi, analitik açıdan önemli bir avantaj sağlamaktadır (Pesaran & Smith, 1995, s.90-93).

3.2.4.2 PMG (Havuzlanmış Ortalama Grup) Tahmincisi

PMG (Havuzlanmış Ortalama Grup) tahmincisi, panel ARDL metodolojisinde kullanılan alternatif bir tahmin yaklaşımıdır. PMG tahmincisi, homojen özelliklere sahip ve durağan olmayan serilerin bulunduğu veri yapılarında etkin sonuçlar üretmektedir. Pesaran ve diğerleri (1999), PMG tahmincisinin kesitsel birimler genelinde uzun dönem katsayılarının özdeş, kısa dönem katsayılarının ise heterojen olduğu varsayımına dayandığını belirtmektedir.

PMG tahmincisinde aşağıdaki model spesifikasyonu kullanılmaktadır.

$$Y_{it} = \alpha_{it} + \beta X_{it} + \gamma Y_{i,t-1} + u_{it}$$

Bu denklemde yer alan sembollere bakıldığında Y_{it} bağımlı değişkeni, X_{it} açıklayıcı değişkeni, α_i her bir birime özgü sabit etkiyi, β bağımsız değişkene ait katsayıyı, γ bağımlı değişkenin gecikmeli değerine ilişkin otoregresif parametreyi ve u_{it} rassal hata bileşenini temsil etmektedir (Pesaran et al., 1999, s.627-628).

PMG tahmini, genel bir perspektifle değerlendirildiğinde, MG tahmincisinden elde edilen katsayı tahminlerinin havuzlanmış ortalaması olarak tanımlanabilmektedir. PMG yaklaşımı, sabit etkileri ve rassal etkileri birlikte modele dahil ederek tahmin sürecine esneklik kazandırdığı için analitik açıdan avantajlıdır. Ayrıca, bu yöntem kesitsel birimler arasındaki farklılaşmaların ve zamansal değişimlerin daha ayrıntılı bir şekilde gözlemlenmesine olanak tanımaktadır. Öte yandan, PMG tahmincisinin kullanımının beraberinde getirdiği bir dezavantaj, veri seti özellikleriyle zaman zaman uyumsuzluk yaşanabilmesi ve tahmin edilen modelin karmaşık bir yapıya bürünebilmesidir (Pesaran, 2015, s. 696-702).

Panel ARDL'nin temel tahmincileri olan MG ve PMG yöntemleri arasındaki seçimi için ise Hausman testi kullanılmaktadır.

3.3.4.3 Hausman Testi ve Model Seçimi

Hausman testi, ekonometrik modellerde kullanılan tahmin edicilerin tutarlılık özelliklerini karşılaştırmak amacıyla uygulanan bir spesifikasyon sınavıdır. Bu test, panel veri veya kesitsel veri analizlerinde yaygın olarak kullanılmakta ve iki alternatif

tahmincinin tutarlılık özelliklerini değerlendirerek araştırmacıların uygun tahminci seçiminde karar vermesine yardımcı olmaktadır (Hausman, 1978, s.1251-1254).

PMG ve MG, panel ARDL metodolojisinde kullanılan iki farklı tahmin yaklaşımıdır. Bu iki tahminci arasından hangisinin tercih edileceğine ilişkin kararın verilmesinde Hausman testi kritik bir rol oynamaktadır. MG tahmincisi sabit etkiler (FE) modeli mantığıyla uyumlu bir yapı sergilerken, PMG tahmincisi rassal etkiler (RE) modeli çerçevesiyle ilişkilendirilmektedir. Bu bağlamda Hausman testi, sabit etkiler veya rassal etkiler modellerinden hangisinin veri yapısına daha uygun olduğunu belirleme amacıyla kullanılmaktadır (Baltagi, 2021, s.65-69).

Hausman testinde test istatistiğinin hesaplanmasında kullanılan formül aşağıdaki gibidir:

$$H=(\hat{\theta}_{RE}-\hat{\theta}_{FE})'[var(\hat{\theta}_{RE}-\hat{\theta}_{FE})]^{-1}(\hat{\theta}_{RE}-\hat{\theta}_{FE})$$

Bu denklemde, $\hat{\theta}_{RE}$ rassal etkiler modeli tarafından üretilen parametre tahminlerini, $\hat{\theta}_{FE}$ sabit etkiler modeli tarafından üretilen parametre tahminlerini, $var(\hat{\theta}_{RE}-\hat{\theta}_{FE})$ iki tahmin arasındaki farkın varyans-kovaryans matrisini ve $[var(\hat{\theta}_{RE}-\hat{\theta}_{FE})]^{-1}$ ise bu matrisin tersini temsil etmektedir.

Hausman testinin uygulanmasındaki temel amaç, iki model arasında gözlemlenen farkın sistematik mi yoksa tesadüfi mi olduğunu değerlendirmektir. Test hipotezleri kapsamında, sıfır hipotezi uzun dönem homojenlik kısıtının geçerli olduğunu ve dolayısıyla PMG tahmincisinin uygun olduğunu ifade ederken, alternatif hipotez bu kısıtın geçersiz olduğunu ve MG tahmincisinin kullanılması gerektiğini belirtmektedir. Sıfır hipotezinin kabul edilmesi durumunda, panel ARDL modeli PMG tahmincisi ile tahmin edilmektedir. Sıfır hipotezinin reddedilip alternatif hipotezin kabul edilmesi halinde ise, MG tahmincisinin kullanılmasına karar verilmektedir (Pesaran et al, 1999, s.629-630).

3.3. VERİ SETİ VE EKONOMETRİK MODEL

3.3.1. Veri Seti

Çalışmada kullanılan veri seti, 2003–2022 dönemini kapsayan ve 21 ülkeye ait yıllık gözlemlerden oluşan dengeli bir panel yapıdadır. Analize dahil edilen ülkeler Avusturya, Belçika, Kosta Rika, Danimarka, Dominik Cumhuriyeti, Estonya, Finlandiya, Yunanistan, İrlanda, İsrail, İtalya, Letonya, Litvanya, Moldova, Norveç, Polonya, Portekiz, Romanya, Slovenya, İsveç ve Amerika Birleşik Devletleri'dir. Örneklem ağırlıklı olarak Avrupa ülkelerinden oluşmakla birlikte, farklı gelişmişlik düzeylerini temsil eden ekonomileri de içerecek biçimde tasarlanmıştır. Zaman boyutunun 20 yıl ($T=20$) ve yatay kesit boyutunun 21 ülke ($N=21$) olduğu panel veri seti toplam 420 gözlemden meydana gelmektedir. Ancak Gini katsayısına ilişkin bir eksik gözlem nedeniyle analizler 419 gözlem üzerinden yürütülmüştür.

Çalışmada yer verilen değişkenler, gelir eşitsizliğini ve bu eşitsizliği etkileyebilecek temel makroekonomik göstergeleri temsil edecek şekilde belirlenmiştir. Bağımlı değişken olarak kullanılan Gini katsayısı (GINI), gelir dağılımındaki eşitsizliği ölçmekte ve 0 ile 100 arasında değer almaktadır. Endeks değerinin 0'a yaklaşması gelir dağılımında tam eşitliğe, 100'e yaklaşması ise mutlak eşitsizliğe işaret etmektedir. İncelenen dönemde Gini katsayısı 23,70 ile 52,10 arasında değişmekte, ortalama değeri 33,68 ve standart sapması 6,37 olarak hesaplanmaktadır. Bağımsız değişkenlerden vergi gelirleri (TAX), merkezi yönetimin vergi gelirlerinin gayrisafi yurt içi hasılaya oranını (%) göstermekte olup ortalama düzeyi %20,75'tir. Bu değişken, maliye politikasının yeniden dağıtım kapasitesini ve devletin gelir eşitsizliğini azaltma potansiyelini temsil etmektedir. İşsizlik oranı (UNEMP), toplam işgücü içindeki işsizlerin payını ifade etmekte ve %0,79 ile %27,69 arasında değişmektedir. İşsizlik, bireylerin gelir elde etme imkânlarını sınırlayarak gelir dağılımını doğrudan etkileyen temel makroekonomik göstergelerden biridir. Kamu nihai tüketim harcamalarının GSYİH'ye oranını temsil eden kamu tüketim harcamaları (CONS) değişkeninin ortalama değeri %19,15'tir. Bu değişken, kamunun ekonomideki ağırlığını ve sosyal harcamalar yoluyla gerçekleştirdiği müdahale düzeyini yansıtmaktadır. Yolsuzluk kontrolü endeksi (COR), Dünya Bankası tarafından yayımlanan Dünya Yönetişim Göstergeleri kapsamında yer almakta olup -2,5 ile +2,5 aralığında değer almaktadır. Bu endeksin örnekleme ortalaması 0,91'dir. Bu göstergede daha yüksek skorlar, daha güçlü kurumsal yapı ve daha etkin yönetim düzeyini ifade etmektedir. Enflasyon oranı (INF) ise tüketici fiyat endeksine dayalı yıllık değişim oranını göstermekte ve ortalama %3,24 seviyesindedir.

Enflasyon, farklı gelir gruplarını farklı düzeylerde etkileyerek satın alma gücünde aşınmaya neden olmakta ve bu yolla gelir dağılımını bozabilmektedir. Tüm değişkenlere ilişkin veriler, World Development Indicators veri tabanından temin edilmiştir. Veri setine ait tanımlayıcı istatistikler aşağıdaki Tablo 2’de sunulmaktadır

Tablo 2: Veri Setine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Değişken	Tanım	Birim	Gözlem	Ort.	Std. Sap.	Min.	Maks.
GINI	Gini Katsayısı	(0-100)	419	33,68	6,37	23,70	52,10
TAX	Vergi Geliri/GSYİH	%	420	20,75	5,51	7,90	36,59
UNEMP	İşsizlik Oranı	%	420	7,67	3,93	0,79	27,69
CONS	Kamu Tüketimi/GSYİH	%	420	19,15	3,91	7,59	27,82
COR	Yolsuzluk Kontrolü	(-2,5 - +2,5)	420	0,91	0,91	-1,04	2,46
INF	Enflasyon Oranı	%	420	3,24	4,44	-4,45	51,46

3.3.2. Analiz Sonuçları

Bu bölümde, model kapsamında yer alan değişkenler arasındaki ilişkiler aşamalı bir ekonometrik analiz süreci çerçevesinde incelenmektedir. Öncelikle panel veri setinde yatay kesit bağımlılığının varlığı test edilmiş ve birimler arasında güçlü bir bağımlılık yapısı tespit edilmiştir. Bu bulgu doğrultusunda, durağanlık analizinde ikinci nesil panel birim kök testleri uygulanmış ve değişkenlerin farklı bütünleşme derecelerine sahip olduğu belirlenmiştir. Ardından, değişkenler arasında uzun dönemli bir denge ilişkisinin bulunup bulunmadığını ortaya koymak amacıyla panel eşbütünleşme testleri gerçekleştirilmiş ve eşbütünleşme ilişkisinin varlığına dair güçlü kanıtlar elde edilmiştir. Uzun dönem katsayılarının homojenliği Hausman testi ile sınanmış ve uygun tahminci belirlendikten sonra Panel ARDL modeli tahmin edilmiştir. Analizin tüm detayları bölümün alt başlıklarında aktarılmaktadır.

3.3.2.1 Yatay Kesit Bağımlılık Analizi

Panel veri analizlerinde kesitsel birimler arasındaki bağımlılık yapısının belirlenmesi, uygun ekonometrik yöntemlerin seçimi açısından kritik bir aşamadır. Yatay kesit bağımlılığı küreselleşme, ticari ve finansal entegrasyon ile ortak makroekonomik şoklar gibi unsurların etkisiyle paneli oluşturan ülkeler arasında korelasyon bulunması durumunu ifade etmektedir. Bu bağımlılığın dikkate alınmaması, tahmin sonuçlarının sapmalı ve tutarsız olmasına yol açarak ampirik bulguların güvenilirliğini zayıflatabilmektedir.

Çalışmada yer alan değişkenler için yatay kesit bağımlılığı Breusch–Pagan Lagrange Çarpanı (LM) Testi, Pesaran Ölçeklendirilmiş Lagrange Çarpanı Testi, Sapma Düzeltilmiş Ölçekli Lagrange Çarpanı Testi ve Pesaran tarafından geliştirilen Yatay Kesit Bağımlılığı (CD) Testi aracılığıyla incelenmiştir. Breusch–Pagan LM Testi, tüm kesit çiftleri arasındaki korelasyon katsayılarının kareleri toplamına dayanmaktadır. Pesaran Ölçekli LM Testi, özellikle kesit boyutunun büyük ve zaman boyutunun görece küçük olduğu paneller için uyarlanmış bir istatistik sunmaktadır. Sapma Düzeltilmiş Ölçekli LM Testi ise küçük örneklem yanlılığını azaltmaya yönelik düzeltme içermektedir. Pesaran CD Testi ise ortalama korelasyonlara dayalı standartlaştırılmış bir istatistik kullanmakta ve büyük boyutlu panellerde daha güçlü sonuçlar vermektedir. Tablo 3’de elde edilen bulgular özetlenmektedir.

Buna göre, Gini katsayısı değişkeni bakımından belirgin bir yatay kesit bağımlılığına işaret etmektedir. Breusch–Pagan LM istatistiği 816,88 olarak hesaplanmış ve %1 anlamlılık düzeyinde sıfır hipotezi reddedilmiştir. Pesaran Ölçekli LM (29,61) ve Sapma Düzeltilmiş Ölçekli LM (29,06) testleri de %1 düzeyinde anlamlıdır. Pesaran CD istatistiğinin 3,19 olması da paneli oluşturan ülkeler arasında güçlü bir eş hareketliliğin bulunduğunu göstermektedir.

Tablo 3: Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları

Değişken	Test	Test İstatistiği
GINI	Breusch-Pagan LM	816,88 ^a
	Pesaran Ölçekli LM	29,61 ^a
	Sapması Düzeltilmiş Ölçekli LM	29,06 ^a
COR	Pesaran CD	3,19 ^a
	Breusch-Pagan LM	950,25 ^a
	Pesaran Ölçekli LM	36,12 ^a
TAX	Sapması Düzeltilmiş Ölçekli LM	35,57 ^a
	Pesaran CD	-1,06
	Breusch-Pagan LM	689,45 ^a
UNEMP	Pesaran Ölçekli LM	23,39 ^a
	Sapması Düzeltilmiş Ölçekli LM	22,84 ^a
	Pesaran CD	8,93 ^a
INF	Breusch-Pagan LM	882,66 ^a
	Pesaran Ölçekli LM	32,82 ^a
	Sapması Düzeltilmiş Ölçekli LM	32,27 ^a
CONS	Pesaran CD	17,36 ^a
	Breusch-Pagan LM	2092,57 ^a
	Pesaran Ölçekli LM	91,86 ^a
CONS	Sapması Düzeltilmiş Ölçekli LM	91,31 ^a
	Pesaran CD	42,75 ^a
	Breusch-Pagan LM	889,91 ^a
CONS	Pesaran Ölçekli LM	33,18 ^a
	Sapması Düzeltilmiş Ölçekli LM	32,62 ^a
	Pesaran CD	14,87 ^a

Not: ^a, ^b ve ^c sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığı ifade etmektedir. H₀: Yatay kesit bağımlılığı yoktur.

Yolsuzluk kontrolü (COR) değişkeni için Breusch–Pagan LM (950,25), Pesaran Ölçekli LM (36,12) ve Sapma Düzeltilmiş Ölçekli LM (35,57) testleri %1 düzeyinde anlamlı sonuçlar vermiştir. Buna karşılık Pesaran CD istatistiği –1.06 olarak hesaplanmış ve istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır. Bu durum, bağımlılığın görece zayıf olması ya da CD testinin standartlaştırılmış yapısından kaynaklanan farklılıklara işaret edebilmektedir.

Vergi gelirleri (TAX) değişkeni için tüm test istatistikleri anlamlı bulunmuştur (Breusch–Pagan LM: 689,45 ve Pesaran Ölçekli LM: 23,39). Bu sonuç, ülkelerin vergi politikalarının ve makroekonomik koşullarının ortak şoklardan etkilendiğini göstermektedir. İşsizlik oranı (UNEMP) değişkeninde de tüm testler %1 düzeyinde anlamlıdır. Özellikle Pesaran CD istatistiğinin 17,36 gibi yüksek bir değer alması, işsizlik oranlarının panel genelinde güçlü biçimde birlikte hareket ettiğini ortaya koymaktadır.

Enflasyon (INF) değişkeni, yatay kesit bağımlılığının en güçlü gözlemlendiği değişken olarak öne çıkmaktadır. Breusch–Pagan LM istatistiği 2092,57 ve Pesaran CD istatistiği 42,75 gibi oldukça yüksek değerler almıştır. Bu bulgu, küresel enerji fiyatları, para politikası aktarım kanalları ve uluslararası ticaret bağlantıları gibi ortak faktörlerin enflasyon dinamikleri üzerinde belirleyici rol oynadığını göstermektedir.

Kamu tüketim harcamaları (CONS) değişkeni için de tüm testler %1 anlamlılık düzeyinde yatay kesit bağımlılığına işaret etmektedir (Breusch–Pagan LM: 889,91 ve Pesaran CD: 14,87). Bu sonuç, ülkelerin tüketim eğilimlerinin uluslararası ekonomik entegrasyon ve ortak makroekonomik koşullar çerçevesinde benzer yönlü hareket ettiğini ortaya koymaktadır.

Genel olarak, panelde yer alan değişkenlerin tamamı için, bir kaç istinasi bulgu hariç, yatay kesit bağımlılığı tespit edilmiştir. Yalnızca yolsuzluk değişkeninde Pesaran CD Testi anlamlı sonuç vermemiş, ancak diğer üç test bağımlılığın varlığını ortaya koymuştur. Bu bulgular, panel birim kök ve eşbütünleşme analizlerinde yatay kesit bağımlılığını dikkate alan ikinci nesil testlerin tercih edilmesi gerektiğini göstermektedir (Pesaran, 2007, s.267-270).

3.3.2.2 Panel Birim Kök Analizi

Panel veri analizlerinde serilerin durağanlık derecelerinin belirlenmesi, uygun ekonometrik yöntemlerin tercih edilmesi ve elde edilen bulguların güvenilirliğinin sağlanması açısından temel bir aşamadır. Durağanlık özelliği taşımayan serilerle kurulan regresyon modelleri, sahte regresyon sorununa yol açarak parametre tahminlerinin yanıltıcı ve çıkarımların geçersiz olmasına neden olabilmektedir.

Çalışmada gerçekleştirilen yatay kesit bağımlılığı testleri, değişkenler arasında güçlü bir bağımlılık yapısının bulunduğunu ortaya koymuştur. Bu nedenle analiz sürecinde, söz konusu bağımlılığı açık biçimde modele dahil eden ikinci nesil panel birim kök testlerinden yararlanılmıştır. Bu kapsamda, Pesaran (2007) tarafından geliştirilen ve yatay kesit ortalamalarını modele ekleyerek ortak faktör etkilerini kontrol eden CIPS testi uygulanmıştır. Bu yöntem, kesitler arası korelasyonu dikkate alarak daha tutarlı ve güvenilir birim kök sonuçları sunmaktadır. Birim kök testine ilişkin bulgular Tablo 4'te özetlenmektedir.

Düzye değerleri üzerinden gerçekleştirilen CIPS birim kök testi sonuçları, değişkenlerin durağanlık özellikleri bakımından farklılaştığını göstermektedir. Enflasyon (INF) değişkeni için hesaplanan CIPS test istatistiği $-4,188$ olup, %1 anlamlılık düzeyine karşılık gelen $-2,40$ kritik değerinin mutlak değerce üzerindedir. Bu nedenle sıfır hipotezi reddedilmekte ve enflasyon serisinin düzeyde durağan $I(0)$ olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Tablo 4: Birim Kök Test Sonuçları

Değişken	Düzye		Birinci Fark		Bütünleşme Derecesi
	CIPS	Kesikli CIPS	CIPS	Kesikli CIPS	
GINI	-2,268 ^b	-2,268 ^b	-4,579 ^a	-4,182 ^a	I(0) / I(1)
COR	-4,188 ^a	-3,576 ^a	-4,181 ^a	-4,006 ^a	I(0)
TAX	-1,994	-1,994	-3,667 ^a	-3,649 ^a	I(1)
UNEMP	-2,516 ^a	-2,516 ^a	-3,174 ^a	-3,174 ^a	I(0)
INF	-1,901	-1,901	-4,182 ^a	-4,137 ^a	I(1)
CONS	-1,613	-1,613	-3,412 ^a	-3,369 ^a	I(1)

Kritik Değerler (Sabitli Model): [%1: -2.40 / -2.41] , [%5: -2.21] , [%10: -2.10].

Not: ^a, ^b ve ^c sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığı ifade etmektedir. H_0 : Panel birim kök içermektedir (seri durağan değildir). I(0): Düzeyde durağan, I(1): Birinci farkta durağan.

İşsizlik (UNEMP) değişkenine ait CIPS test istatistiği $-2,516$ olarak bulunmuş ve %1 anlamlılık düzeyinde durağanlık tespit edilmiştir. Gini katsayısı (GINI) için hesaplanan $-2,268$ değerindeki test istatistiği ise %5 anlamlılık düzeyinde kritik değer in ötesinde

olmakla birlikte %1 düzeyinde yeterli değildir. Bu durum, GINI değişkeninin düzeyde sınırdaki durağanlık özelliği sergilediğine işaret etmektedir.

Buna karşılık, vergi geliri (TAX), yolsuzluk kontrolü (COR) ve kamu tüketim harcamaları (CONS) değişkenlerine ilişkin düzey CIPS test istatistikleri sırasıyla -1,994, -1,901 ve -1,613 olarak hesaplanmıştır. Bu değerler, %10 anlamlılık düzeyindeki -2,10 kritik değerinin mutlak değerce altında kaldığından, sıfır hipotezi reddedilememektedir. Dolayısıyla söz konusu değişkenlerin düzeyde birim kök içerdiği ve durağan olmadığı sonucuna varılmaktadır.

Birinci farkları alınmış seriler için uygulanan CIPS testi sonuçları, tüm değişkenlerin birinci fark düzeyinde %1 anlamlılık seviyesinde durağan olduğunu ortaya koymaktadır. Hesaplanan CIPS test istatistikleri sırasıyla GINI için -4,579, INF için -4,181, TAX için -3,667, UNEMP için -3,174, COR için -4,182 ve CONS için -3,412'dir. Söz konusu değerlerin tamamı, %1 anlamlılık düzeyine karşılık gelen kritik değerlerin mutlak değerce üzerinde yer almakta olup, sıfır hipotezi (birim kök vardır) güçlü biçimde reddedilmektedir.

Bu sonuçlar, düzey değerlerinde durağanlık göstermeyen TAX, COR ve CONS değişkenlerinin birinci dereceden bütünleşik, diğer bir ifadeyle I(1) sürecine sahip olduklarını göstermektedir. GINI değişkeni düzeyde %5 anlamlılık seviyesinde durağanlık sergilemekle birlikte, birinci farkı alındığında daha güçlü bir durağanlık özelliği göstermektedir. Buna karşılık INF ve UNEMP değişkenleri düzey değerlerinde durağan olup I(0) sürecine sahiptir. Bu bulgular, model spesifikasyonunda değişkenlerin bütünleşme derecelerinin dikkate alınması gerektiğine işaret etmektedir.

Panel birim kök sınamaları, modele dahil edilen değişkenlerin farklı bütünleşme derecelerine sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bulgulara göre enflasyon (INF) ve işsizlik (UNEMP) değişkenleri düzey değerlerinde durağan özellik gösterirken I(0), vergi geliri (TAX), yolsuzluk kontrolü (COR) ve kamu tüketim harcamaları (CONS) değişkenleri birinci dereceden bütünleşik I(1) yapı sergilemektedir. Gini katsayısı (GINI) ise düzeyde sınırdaki durağanlık özelliği göstermekte, ancak birinci farkta daha güçlü biçimde durağan hale gelmektedir.

Değişkenlerin farklı bütünleşme derecelerine sahip olması, analiz sürecinde Panel ARDL yaklaşımının kullanılmasını metodolojik olarak mümkün kılmaktadır. Panel ARDL yöntemi, $I(0)$ ve $I(1)$ düzeyinde bütünleşik değişkenlerin aynı model içerisinde birlikte yer almasına imkân tanımakta ve bu yönüyle karma bütünleşme derecelerine sahip veri setleri için uygun bir çerçeve sunmaktadır.

Bununla birlikte, Panel ARDL yaklaşımının uygulanabilmesi için modelde $I(2)$ derecesinde bütünleşik herhangi bir değişkenin bulunmaması gerekmektedir. Birinci farklara ilişkin birim kök test sonuçları, tüm değişkenlerin en fazla $I(1)$ düzeyinde bütünleşik olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, Panel ARDL yönteminin uygulanabilmesi için gerekli ön koşul sağlanmış bulunmaktadır.

3.3.2.3 Panel Eşbütünleşme Analizi

Panel eşbütünleşme analizi, panel veri setinde yer alan değişkenler arasında uzun dönemli bir denge ilişkisinin bulunup bulunmadığını incelemeye yönelik bir ekonometrik yaklaşımdır. Seriler tek tek durağan olmasa dahi, bu serilerin doğrusal bir kombinasyonunun durağan özellik göstermesi, değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığına işaret etmektedir. Bu yöntem, sahte regresyon sorununu bertaraf ederek değişkenler arasındaki gerçek ve kalıcı uzun dönem ilişkilerinin ortaya konulmasına imkân sağlamaktadır.

Gerçekleştirilen panel birim kök testleri, modelde yer alan değişkenlerin farklı bütünleşme derecelerine sahip olduğunu, bazı değişkenlerin düzeyde durağan $I(0)$, bazılarının ise birinci dereceden bütünleşik $I(1)$ olduğunu göstermiştir. Ayrıca yatay kesit bağımlılığı testleri, paneli oluşturan birimler arasında güçlü bir bağımlılık yapısının bulunduğunu ortaya koymuştur. Bu bulgular doğrultusunda, panel düzeyinde uzun dönemli ilişkinin varlığını sınamak amacıyla dört farklı panel eşbütünleşme testi uygulanmıştır. Bunlar sırasıyla, Pedroni (1999, 2004) tarafından geliştirilen Pedroni testi, Kao (1999) tarafından önerilen Kao testi, Maddala ve Wu (1999) tarafından panel veri yapısına uyarlanan Johansen-Fisher testi ve Westerlund (2007) tarafından geliştirilen hata düzeltme temelli Westerlund testidir.

Dört ayrı testin birlikte kullanılması, eşbütünleşme ilişkisinin farklı varsayımlar ve metodolojik çerçeveler altında tutarlılığını değerlendirmeye imkân tanımakta ve elde edilen bulguların sağlamlığını artırmaktadır. Pedroni ve Kao testleri kalıntı temelli yaklaşımlar kullanırken, Westerlund testi hata düzeltme mekanizmasına dayalı dinamik bir yapı sunmaktadır. Johansen-Fisher testi ise çoklu eşbütünleşme vektörlerinin varlığını test etme kapasitesine sahiptir. Bu metodolojik çeşitlilik, panel veri analizinde uzun dönem ilişkilerin güvenilir ve çok yönlü biçimde tespit edilmesine katkı sağlamaktadır.

Tablo-5'te gösterilmekte olan Pedroni panel eşbütünleşme testine ilişkin bulgular değerlendirildiğinde, test istatistiklerinden 4 tanesinin %1 anlamlılık düzeyinde eşbütünleşmenin varlığına işaret ettiği görülmektedir. Panel PP-istatistiği $-3,375$, Panel ADF-istatistiği $-3,752$, Grup PP-istatistiği $-5,640$ ve Grup ADF-istatistiği $-6,151$ olarak hesaplanmış olup, bu sonuçlar sıfır hipotezinin (eşbütünleşme yoktur) güçlü biçimde reddedildiğini göstermektedir. Dolayısıyla söz konusu bulgular, değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı ve güçlü bir uzun dönem denge ilişkisinin bulunduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 5: Pedroni Panel Eşbütünleşme Test Sonuçları

Panel Eşbütünleşme İstatistikleri (Within Dimension)	İstatistik Değeri
Panel v -İstatistiği	-2,9132
Panel rho-İstatistiği	2,2188
Panel PP-İstatistiği	-3,3752 ^a
Panel ADF-İstatistiği	-3,7524 ^a
Grup Ortalaması Panel Eşbütünleşme İstatistikleri (Between Dimension)	İstatistik Değeri
Grup rho-İstatistiği	3,4866
Grup PP-İstatistiği	-5,6401 ^a
Grup ADF-İstatistiği	-6,1515 ^a

Not: ^a, ^b ve ^c sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığı ifade etmektedir. Ho: Eşbütünleşme yoktur.

Buna karşılık Panel v -istatistiği $-2,913$, Panel rho-istatistiği $2,219$ ve Grup rho-istatistiği $3,487$ eşbütünleşme hipotezini desteklememektedir. Ancak literatürde, ADF

ve PP temelli istatistiklerin özellikle heterojen panel yapılarında daha yüksek güce ve güvenilirliğe sahip olduğu genel olarak kabul edilmektedir. Bu çerçevede bütüncül bir değerlendirme yapıldığında, Pedroni testi sonuçları panel düzeyinde eşbütünleşme ilişkisinin varlığını desteklemektedir.

Tablo 6’de gösterilmekte olan Kao panel eşbütünleşme testine ilişkin sonuçlara göre ise, ADF test istatistiği $-1,462$ olarak hesaplanmış ve %10 anlamlılık düzeyinde sınırda anlamlı bulunmuştur. Bu sonuç, değişkenler arasında istatistiksel olarak zayıf olmakla birlikte bir uzun dönem eşbütünleşme ilişkisinin mevcut olabileceğine işaret etmektedir.

Tablo 6: Kao Panel Eşbütünleşme Test Sonuçları

Test	İstatistik Değeri
ADF	$-1,462102^c$

Kalıntı Varyansı: 1,357268

HAC Varyansı: 1,131662

Not: ^a, ^b ve ^c sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığı ifade etmektedir. H_0 : Eşbütünleşme yoktur.

Kao testinin, Peter Pedroni yaklaşımına kıyasla daha sınırlı düzeyde anlamlı sonuç üretmesinin temel nedeni, testin homojenlik varsayımına dayanmasıdır. Kao testi, paneli oluşturan tüm kesitsel birimlerin aynı uzun dönem katsayılarına sahip olduğunu kabul etmekte ve tek bir bütüncül test istatistiği sunmaktadır. Buna karşılık Pedroni testi, heterojen panel yapısına izin vererek birimler arasında uzun dönem parametrelerinin farklılaşabileceğini varsaymakta ve birden fazla test istatistiği aracılığıyla daha esnek bir değerlendirme imkânı sağlamaktadır. Bu metodolojik farklılık, elde edilen sonuçların görece zayıf ya da güçlü çıkmasında belirleyici olabilmektedir (Kao & Chiang, 2001, s.185-190).

Tablo 7’de gösterilen Johansen–Fisher panel eşbütünleşme testi sonuçları, modelde en az beş eşbütünleşme vektörünün bulunduğunu göstermektedir. Hem iz hem de maksimum özdeğer istatistikleri, $r=0$ ’dan $r\leq 4$ ’e kadar tüm sıfır hipotezlerinin %1 düzeyinde reddedildiğini ortaya koymaktadır. Bu bulgu, Gini katsayısı ile vergi geliri,

işsizlik, tüketim, yolsuzluk ve enflasyon değişkenleri arasında güçlü ve çoklu uzun dönem denge ilişkilerinin varlığını teyit etmektedir.

Johansen–Fisher panel eşbütünleşme testi sonuçları, modelde en az beş eşbütünleşme vektörünün bulunduğunu göstermektedir. Hem iz hem de maksimum özdeğer istatistikleri, $r=0$ 'dan $r\leq 4$ 'e kadar tüm sıfır hipotezlerinin %1 düzeyinde reddedildiğini ortaya koymaktadır. Bu bulgu, Gini katsayısı ile vergi geliri, işsizlik, tüketim, yolsuzluk ve enflasyon değişkenleri arasında güçlü ve çoklu uzun dönem denge ilişkilerinin varlığını teyit etmektedir.

Tablo 7: Johansen-Fisher Panel Eşbütünleşme Test Sonuçları

Hipotez	İz İstatistiği	Maks-Özdeğer İstatistiği	Eşbütünleşme Vektörü
$r = 0$	568,8 ^a	242,1 ^a	En az 1
$r \leq 1$	621,3 ^a	249,2 ^a	En az 2
$r \leq 2$	499,1 ^a	254,0 ^a	En az 3
$r \leq 3$	247,5 ^a	135,6 ^a	En az 4
$r \leq 4$	104,9 ^a	79,08 ^a	En az 5

Not: ^a, ^b ve ^c sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığı ifade etmektedir. Ho: r eşbütünleşme vektörü vardır.

Westerlund (2007) hata düzeltme temelli panel eşbütünleşme testi ise, yukarıda sunulan kalıntı temelli testlere tamamlayıcı bir perspektif sunmaktadır. Bu test, hata düzeltme modelinden hareketle dört farklı test istatistiği üretmektedir: G_t ve G_a grup ortalama istatistikleri (heterojen alternatif hipotez), P_t ve P_a ise panel istatistikleridir (homojen alternatif hipotez). Westerlund testinin temel avantajı, eşbütünleşme ilişkisinin varlığını test ederken kısa dönem dinamikleri ve hata düzeltme mekanizmasını açık biçimde modele dahil etmesidir. Bu yaklaşım, değişkenler arasındaki uzun dönem ilişkinin varlığını sınamakla birlikte, kısa dönem sapmaların ne hızda dengeye yakınsadığına dair bilgi de sunmaktadır.

Tablo 8'de sunulan Westerlund testi sonuçlarına göre, G_t istatistiği -3.079 ve P_t istatistiği -14.112 olarak hesaplanmış olup, her iki istatistik de sırasıyla %1 ve %5 anlamlılık düzeylerinde sıfır hipotezini reddetmektedir. Bu bulgular, değişkenler arasında uzun dönem eşbütünleşme ilişkisinin varlığını güçlü biçimde desteklemektedir.

Grup ortalama istatistiği (G_t), hata d¼zeltme parametrelerinin ¼lkeler arasında heterojen olabileceği varsayımı altında eřb¼t¼nleřmeyi test etmekte ve anlamlı sonuç vermektedir. Panel istatistiği (P_t) ise, homojen alternatif hipotez altında değerlendirme yapmakta ve yine g¼c¼l¼ eřb¼t¼nleřme kanıtı sunmaktadır.

Tablo 8: Westerlund Panel Eřb¼t¼nleřme Test Sonuçları

İstatistik	Değer	Kritik Değer (%5)	Kritik Değer (%1)
Grup Ortalama G_t	-3,079 ^a	-2,23	-2,47
Panel Ortalama P_t	14,112 ^b	-12,48	-14,87

Not: ^a, ^b ve ^c sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık d¼zeyinde istatistiksel olarak anlamlılığı ifade etmektedir. H_0 : Panel genelinde eřb¼t¼nleřme ilişkisi yoktur. H_1 : En az bir kesit için eřb¼t¼nleřme ilişkisi vardır. G_t : Grup ortalama t-istatistiği (heterojen alternatif). P_t : Panel t-istatistiği (homojen alternatif). Kritik değerler için bkz. Westerlund (2007)

Westerlund testinin ¼lke bazında sağladığı bilgiler, panel eřb¼t¼nleřme ilişkisinin ¼lkeler genelinde ne ¼l¼de yaygın olduğuna dair ¼nemli ig¼r¼ler sunmaktadır. Yapılan analizler sonucunda, 21 ¼lkenin 18'inde hata d¼zeltme katsayısı negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Bu bulgu, eřb¼t¼nleřme ilişkisinin sadece panel genelinde değil, ¼lkelerin b¼y¼k çoğunluğunda bireysel olarak da geçerli olduğunu ortaya koymaktadır¹.

Pedroni, Kao, Johansen-Fisher ve Westerlund yaklaşımlarına dayalı d¼rt farklı panel eřb¼t¼nleřme testinin sonuçları birlikte değerlendirildiğinde, modelde yer alan değerleşkenler arasında g¼c¼l¼ ve istatistiksel olarak anlamlı bir uzun d¼nem denge

¹ Hata d¼zeltme katsayısı (δ_t), bir ¼lkede kısa d¼nem dengesizliklerin ne hızla uzun d¼nem dengesine yakınsadığını g¼steren bir parametredir. Negatif ve anlamlı bir hata d¼zeltme katsayısı, eřb¼t¼nleřme ilişkisinin varlığına g¼c¼l¼ bir kanıt teşkil etmektedir. ¼rneđin, Slovenia'da $\delta_t = -1.100$ ($t = -8.317$) olarak hesaplanmış olup, bu değer s¼z konusu ¼lkede gelir eşitsizliği ile açıklayıcı değerleşkenler arasında oldukça g¼c¼l¼ bir uzun d¼nem denge mekanizmasının işlediğini g¼stermektedir. Benzer şekilde, İsrail ($\delta_t = -1.411$, $t = -5.711$), Finlandiya ($\delta_t = -1.678$, $t = -5.310$) ve Kosta Rika ($\delta_t = -1.360$, $t = -5.315$) gibi ¼lkelerde de hata d¼zeltme katsayılarının y¼ksek olması, bu ekonomilerde kısa d¼nem sapmaların hızla d¼zeltildiđine işaret etmektedir. Buna karşılıklı, Danimark ($t = -0.943$), Moldova ($t = -1.358$) ve Polonya ($t = -1.152$) gibi ¼ ¼lkede hata d¼zeltme katsayısı istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Bu durum, s¼z konusu ¼lkelerde eřb¼t¼nleřme ilişkisinin daha zayıf olduğunu ya da uzun d¼nem dengesine yakınsama mekanizmasının g¼rece yavaş işlediğini g¼stermektedir. Ancak 18 ¼lkede g¼c¼l¼ ve anlamlı sonuçların elde edilmesi, panel genelinde eřb¼t¼nleřme ilişkisinin yaygın ve sağlam bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

ilişkinin bulunduğu tutarlı biçimde ortaya konmuştur. Pedroni testine ait yedi istatistikten dördünün %1 düzeyinde anlamlı sonuç vermesi, Kao testinin sınırda anlamlılık göstermesi, Johansen-Fisher testinin en az beş eşbütünleşme vektörünün varlığını tespit etmesi ve Westerlund testinin hem grup hem de panel düzeyinde eşbütünleşmeyi doğrulaması, eşbütünleşme ilişkisinin sağlamlığını ve güvenilirliğini çok yönlü biçimde desteklemektedir.

Dört farklı testin birlikte kullanılması, eşbütünleşme bulgusunun farklı metodolojik yaklaşımlar altında da geçerliliğini koruduğunu göstermektedir. Pedroni ve Kao testleri kalıntı temelli yaklaşımlar kullanarak statik bir çerçevede eşbütünleşmeyi sınarken, Westerlund testi dinamik hata düzeltme mekanizması aracılığıyla kısa dönem uyum süreçlerini de dikkate almaktadır. Johansen-Fisher testi ise çoklu eşbütünleşme vektörlerinin varlığını ortaya koyarak, değişkenler arasındaki uzun dönem ilişkilerin tek boyutlu olmadığını ve birden fazla denge ilişkisinin eşzamanlı olarak var olabileceğini göstermektedir. Westerlund testinin ülke bazında sağladığı hata düzeltme katsayıları, eşbütünleşme ilişkisinin 18 ülkede bireysel olarak da geçerli olduğunu ortaya koymakta ve bulguların sağlamlığını pekiştirmektedir. Bu çok katmanlı bulgular, panel veri setinde uzun dönem ilişkilerin güçlü, istikrarlı ve çok yönlü bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Elde edilen bulgular, gelir eşitsizliğini temsil eden Gini katsayısı ile vergi geliri, işsizlik oranı, kamu tüketim harcamaları, yolsuzluk kontrolü ve enflasyon değişkenleri arasında uzun dönemde birlikte hareket eden ve dengeye yönelen bir ilişkinin mevcut olduğunu göstermektedir. Panel düzeyinde eşbütünleşmenin saptanması, uzun dönem katsayılarının tahmin edilmesine ve değişkenler arasındaki kısa ve uzun dönem dinamiklerin analiz edilmesine olanak sağlamaktadır. Bu bulgular, gelir eşitsizliği dinamiklerinin geçici olmadığını, mali politika araçları, makroekonomik koşullar ve kurumsal kalite ile uzun dönemde yapısal bir ilişki içinde olduğunu ortaya koymaktadır.

Panel veri setinde belirlenen güçlü yatay kesit bağımlılığı ve değişkenlerin farklı bütünleşme derecelerine sahip olması dikkate alındığında, Panel ARDL yaklaşımı metodolojik açıdan en uygun çerçeve olarak değerlendirilmektedir. Panel ARDL yöntemi, değişkenlerin $I(0)$ ve $I(1)$ karışımı olması durumunda bile uygulanabilmekte, uzun dönem ve kısa dönem ilişkileri eşzamanlı olarak tahmin edebilmekte ve hata

düzeltilme mekanizması aracılığıyla kısa dönem sapmaların düzeltilme hızını ortaya koyabilmektedir. Bu kapsamda analizin bir sonraki aşamasında Panel ARDL modeli tahmin edilmekte, uzun dönem katsayıları ile kısa dönem uyum dinamikleri belirlenerek, Ortalama Grup (MG) ile Havuzlanmış Ortalama Grup (PMG) tahmincileri arasında tercih Hausman testi aracılığıyla yapılmaktadır.

3.3.2.4 Hausman Testi

Panel ARDL modelinde PMG ve MG tahmincileri arasında seçim yapmak amacıyla Hausman spesifikasyon testi uygulanmıştır. Hausman testinin temel mantığı, her iki tahmincinin de tutarlı ancak, yalnızca birinin etkin (daha düşük varyanslı) olduğu varsayımına dayanmaktadır. Sıfır hipotezi, uzun dönem katsayılarının homojen olduğu ve PMG tahmincisinin hem tutarlı hem de etkin olduğu yönündedir. Alternatif hipotez ise katsayıların heterojen olduğu ve bu durumda MG tahmincisinin tercih edilmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Tablo 9’te görüldüğü üzere Hausman test istatistiği 4,30 olarak hesaplanmıştır. Test istatistiği, 5 serbestlik derecesine sahip ki-kare dağılımının %10 anlamlılık düzeyindeki kritik değeri olan 9,236’nın oldukça altındadır. Dolayısıyla sıfır hipotezi reddedilememektedir.

Bu sonuç, uzun dönem katsayılarının panel genelinde homojen olduğu varsayımının geçerli olduğunu ve PMG tahmincisinin etkinliğini desteklemektedir. Bu nedenle analizde PMG tahmincisi tercih edilmiş ve uzun dönem katsayıları bu tahminci üzerinden yorumlanmıştır.

Tablo 9: Hausman Testi Sonuçları

Hipotez	İstatistik Değeri	Serbestlik Derecesi
H ₀ : PMG H ₁ : MG	4,30 ^c	5

Not: PMG: Havuzlanmış Ortalama Grup (Pooled Mean Group) tahmincisi. MG: Ortalama Grup (Mean Group) tahmincisi. H₀: Uzun dönem katsayılar ülkeler arasında homojendir (PMG tutarlı ve etkin). H₁: Uzun dönem katsayılar ülkeler arasında heterojendir (sadece MG tutarlı).

3.3.2.5 Panel ARDL Analizi

Panel ARDL modeli, uzun dönem katsayılarının panel genelinde homojen, kısa dönem dinamiklerin ise heterojen olduğu varsayımına dayanan PMG (Pooled Mean Group) tahmincisi kullanılarak tahmin edilmiştir. Hausman testi sonuçları doğrultusunda tercih edilen PMG yaklaşımı, hem tutarlılık hem de etkinlik açısından model için uygun bir çerçeve sunmaktadır.

PMG tahmincisinden elde edilen uzun dönem katsayıları, kısa dönem dinamikler ve hata düzeltme terimine ilişkin sonuçlar Tablo 10'de raporlanmıştır. Bu tabloda yer alan bulgular, değişkenler arasındaki uzun ve kısa dönem ilişkilerin yönü, büyüklüğü ve istatistiksel anlamlılığı hakkında ayrıntılı bilgi sağlamaktadır.

Tablo 10: Panel ARDL Sonuçları

Bağımlı Değişken (GINI)			
Uzun Dönem Denklemi	Katsayı	Std. Hata	t- istatistiği
TAX	-0,188 ^a	0,050	-3,789
UNEMP	0,171 ^a	0,026	6,492
CONS	-0,148 ^a	0,051	-2,927
COR	-0,911 ^a	0,346	-2,635
INF	0,051 ^c	0,029	1,778
Hata Düzeltme Katsayısı			
ECT _{t-1}	-0,394 ^a	(0,076)	-5,189
Kısa Dönem Denklemi			
Δ TAX _t	-0,075	(0,097)	-0,771
Δ UNEMP _t	0,144	(0,142)	1,012
Δ CONS _t	-0,013	(0,109)	-0,115
Δ COR _t	0,401	(1,116)	0,359
Δ INF _t	-0,013	(0,039)	-0,339
Sabit	15,540 ^a	(3,098)	5,016

Not: ^a, ^b ve ^c sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığı ifade etmektedir. Δ birinci fark operatörüdür.

Modelde, maksimum bağımlı değişken gecikmesi 1 olarak belirlenmiş ve sonuçta ARDL (1,1,1,1,1,1) spesifikasyonu tercih edilmiştir. Bu yapı, hem bağımlı değişkenin gecikmeli değerini hem de tüm açıklayıcı değişkenlerin birer gecikmesini içermektedir.

Panel ARDL–PMG tahmin sonuçları, uzun dönem denkleminde yer alan değişkenlerin büyük ölçüde istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. Vergi geliri (TAX) değişkeninin uzun dönem katsayısı -0,188 olup %1 düzeyinde anlamlıdır. Bu bulgu, vergi gelirlerindeki artışın gelir eşitsizliğini azalttığını göstermektedir. Vergi yapısının özellikle artan oranlı bir niteliğe sahip olması durumunda, yeniden dağıtım mekanizması yoluyla eşitsizliği azaltıcı bir etki yaratması beklenmektedir.

İşsizlik oranı (UNEMP) için elde edilen 0,171 katsayısı %1 düzeyinde pozitif ve anlamlıdır. Bu sonuç, işsizliğin gelir dağılımını bozucu bir faktör olduğunu ortaya koymaktadır. İşsizliğin artması, özellikle düşük gelir gruplarının toplam gelirden aldığı payı azaltmakta ve eşitsizliği derinleştirmektedir.

Tüketim harcamalarının (CONS) uzun dönem katsayısı -0,148 olup %1 düzeyinde anlamlıdır. Tüketimdeki artış, ekonomik aktivitenin genişlemesi ve refah artışı ile ilişkilendirilebileceğinden, gelir dağılımını iyileştirici bir rol oynamaktadır. Özellikle alt ve orta gelir gruplarının tüketim kapasitesindeki artış, eşitsizliğin azalmasına katkı sağlayabilmektedir.

Yolsuzluk değişkeninin (COR) katsayısı -0,911 olup %1 düzeyinde anlamlıdır. Kullanılan endekste yüksek değerler daha düşük yolsuzluk düzeyini ifade ettiğinden, bu sonuç kurumsal kalitenin artmasının gelir eşitsizliğini azalttığını göstermektedir. Yolsuzluğun azalması, kamu kaynaklarının daha etkin ve adil dağıtılmasını mümkün kılarak eşitsizliği düşürücü etki yaratmaktadır.

Enflasyon (INF) değişkeninin katsayısı 0,051 olup %10 düzeyinde sınırdan anlamlıdır. Bu bulgu, fiyat artışlarının uzun dönemde gelir eşitsizliğini hafif ölçüde artırdığını göstermektedir. Enflasyonun özellikle sabit ve düşük gelirli kesimler üzerinde reel gelir kaybına yol açması, dağılımı bozucu etki yaratmaktadır.

Kısa dönem dinamikleri incelendiğinde, hata düzeltme katsayısı (ECT veya COINTEQ01) -0,394 olarak tahmin edilmiş ve %1 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Bu katsayının negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olması, uzun dönem eşbütünleşme ilişkisinin varlığını doğrulamakta ve sistemin dengeye yakınsadığını göstermektedir. Katsayının büyüklüğü, dengeden sapmanın yaklaşık %39,4'ünün bir sonraki dönemde düzeltildiğini, dolayısıyla sistemin yaklaşık 2,5 dönemde yeniden uzun dönem dengesine ulaştığını ($1/0,394 \approx 2,54$) ifade etmektedir. Bu değer teorik olarak beklenen aralıkta olup modelin istikrarlı olduğunu göstermektedir.

Kısa dönem katsayıları incelendiğinde ise değişkenlerin birinci farklarının istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmektedir. $\Delta(\text{TAX})$, $\Delta(\text{UNEMP})$, $\Delta(\text{CONS})$, $\Delta(\text{COR})$ ve $\Delta(\text{INF})$ değişkenlerinin hiçbiri %10 anlamlılık düzeyinde dahi anlamlı değildir. Bu durum, gelir eşitsizliğinin kısa dönemli makroekonomik dalgalanmalardan ziyade uzun dönemli yapısal faktörlerden etkilendiğini göstermektedir.

Sabit terim (C) katsayısının 15,54 ve %1 düzeyinde anlamlı olması ise, modelin ortalama düzeyini ve kısa dönem dinamiklerinin etrafında şekillendiği sabit bileşeni temsil etmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, bulgular gelir dağılımı üzerinde makroekonomik ve kurumsal faktörlerin belirleyici rol oynadığını göstermektedir. Vergi politikalarının yapısı ve etkinliği, istihdamın artırılması, kurumsal kalitenin güçlendirilmesi ve fiyat istikrarının sağlanması, gelir eşitsizliğinin azaltılmasında kritik politika araçları olarak öne çıkmaktadır. Özellikle uzun dönem etkilerin anlamlı olması, eşitsizlikle mücadelede yapısal ve sürdürülebilir politikaların gerekliliğine işaret etmektedir.

SONUÇ

Bu çalışmada kamu maliyesi politikaları ile seçilmiş makroekonomik ve kurumsal göstergelerin gelir eşitsizliği üzerindeki etkileri 2003–2022 dönemine ait 21 ülkenin yıllık verileri kullanılarak Panel ARDL yaklaşımı çerçevesinde analiz edilmiştir. Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeleri kapsayan panel veri seti, farklı ekonomik yapıların karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesine imkân tanımıştır. Analiz sürecinde öncelikle yatay kesit bağımlılığı test edilmiş, ardından ikinci nesil panel birim kök testleri uygulanarak değişkenlerin farklı bütünleşme derecelerine sahip olduğu belirlenmiştir. Panel eşbütünleşme testleri uzun dönemli denge ilişkisinin varlığını ortaya koymuş; Hausman testi sonucunda uzun dönem katsayılarının homojen olduğu kabul edilerek PMG tahmincisi tercih edilmiştir. Akaike bilgi kriterine göre belirlenen ARDL(1,1,1,1,1,1) modeli kapsamında hem kısa hem de uzun dönem dinamikleri birlikte analiz edilmiştir.

Ampirik bulgular, gelir eşitsizliğinin uzun dönemde maliye politikası araçları, makroekonomik göstergeler ve kurumsal kalite tarafından anlamlı biçimde belirlendiğini göstermektedir. Vergi gelirlerinin ve kamu nihai tüketim harcamalarının artışı, gelir eşitsizliğini azaltıcı yönde etki göstermiştir. Bu sonuç, maliye politikasının yeniden dağıtım fonksiyonunun etkinliğini teyit etmektedir. Vergilendirme ve kamu harcamalarının birlikte tasarlanması, birincil gelir dağılımının yarattığı eşitsizlikleri ikincil dağıtım mekanizmaları aracılığıyla dengeleyebilmektedir. Özellikle sağlık, eğitim ve sosyal koruma harcamalarının düşük gelirli kesimlere dolaylı gelir transferi sağlaması, gelir dağılımının iyileşmesine katkıda bulunmaktadır.

Kurumsal kaliteyi temsil eden yolsuzluk kontrolü değişkeni, modelde eşitsizliği azaltıcı en güçlü faktör olarak öne çıkmıştır. Bu bulgu, kamu kaynaklarının yalnızca büyüklüğünün değil, yönetim biçiminin de gelir adaleti açısından belirleyici olduğunu göstermektedir. Şeffaf ve hesap verebilir kurumların varlığı, kamu harcamalarının etkinliğini artırmakta ve kaynakların daha adil dağıtılmasını sağlamaktadır. Buna karşılık yolsuzluğun yaygın olduğu ortamlarda kamu kaynaklarının belirli çıkar gruplarına yönelmesi, gelir eşitsizliğini derinleştirmektedir. Dolayısıyla kurumsal reformlar, eşitsizlikle mücadelede temel politika alanlarından biri olarak değerlendirilmektedir.

Makroekonomik değişkenler açısından işsizlik oranının gelir eşitsizliğini artırıcı ve güçlü biçimde anlamlı olduğu tespit edilmiştir. İşsizlik, özellikle düşük gelirli ve düşük becerili grupların gelir kaybına uğramasına neden olarak dağılımı bozucu bir etki yaratmaktadır. Enflasyon da eşitsizliği artırıcı yönde etki göstermiş olmakla birlikte, bu etkinin görece daha sınırlı olduğu belirlenmiştir. Enflasyonun sabit ve düşük gelirli kesimler üzerinde yarattığı reel gelir kaybı, fiyat istikrarının sosyal adalet açısından da önem taşıdığını ortaya koymaktadır.

Kısa dönem sonuçları, gelir eşitsizliği üzerindeki etkilerin büyük ölçüde uzun dönemli ve yapısal nitelikte olduğunu göstermektedir. Hata düzeltme katsayısının negatif ve anlamlı olması, sistemin uzun dönem dengesine yakınsama eğiliminde olduğunu teyit etmektedir. Buna karşılık kısa dönem katsayılarının istatistiksel olarak anlamlı olmaması, eşitsizliğin konjonktürel dalgalanmalardan ziyade kalıcı politika ve kurumsal faktörlerden etkilendiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, gelir eşitsizliğinin yapısal bir sorun olduğunu ve çözümünün uzun vadeli, tutarlı politika uygulamaları gerektirdiğini göstermektedir.

Genel değerlendirme itibarıyla çalışma, gelir eşitsizliğinin azaltılmasının çok boyutlu bir politika yaklaşımı gerektirdiğini ortaya koymaktadır. Etkin ve adil bir vergi sistemi, sosyal içerikli kamu harcamaları, güçlü ve şeffaf kurumlar, istihdamı artırıcı politikalar ve makroekonomik istikrar birlikte ele alındığında gelir dağılımında anlamlı iyileşmeler sağlanabilmektedir. Dolayısıyla gelir eşitsizliği, piyasa mekanizmasının doğal bir sonucu olarak kabul edilmemeli; kamu politikaları ve kurumsal yapı aracılığıyla şekillendirilebilen bir olgu olarak değerlendirilmelidir.

Politika açısından bulgular şu temel çıkarımlara işaret etmektedir: vergi sisteminin yeniden dağıtımcı niteliğinin güçlendirilmesi, sosyal harcamaların hedefleme etkinliğinin artırılması, yolsuzlukla mücadelenin kurumsal reformlarla desteklenmesi, istihdam dostu büyüme stratejilerinin benimsenmesi ve fiyat istikrarının korunması gelir eşitsizliğinin azaltılmasında tamamlayıcı unsurlardır. Bu alanlarda eşgüdümlü bir politika tasarımı, kapsayıcı ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada kritik rol oynayacaktır.

Sonuç olarak bu çalışma, gelir eşitsizliğinin maliye politikası, makroekonomik istikrar ve kurumsal kalite ile yakından ilişkili olduğunu ampirik olarak ortaya koymaktadır. Eşitsizlikle mücadele, yalnızca sosyal adalet açısından değil, aynı zamanda sürdürülebilir büyüme ve toplumsal istikrar açısından da merkezi bir politika hedefi olmalıdır. Daha kapsayıcı bir ekonomik yapı için mali, kurumsal ve makroekonomik politikaların bütüncül ve uzun vadeli bir perspektifle tasarlanması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Acemoglu, D., & Robinson, J. A. (2012). *Ulusların düşüşü: Güç, refah ve yoksulluğun kökenleri*. (F. Duru, Çev.). Doğan Kitap.
- Aghion, P., Caroli, E., & García-Peñalosa, C. (1999). *Inequality and economic growth: The perspective of the new growth theories*. *Journal of Economic Literature*, 37(4), 1615–1660.
- Akbulut, E. (2015). *Eğitim ve sağlık harcamalarının gelir dağılımı üzerine etkisi*, *Karadeniz Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi*, Ulusal Tez Merkezi
- Akkoyun, H. Ç. (2019). *Küreselleşmenin gelir eşitsizliği üzerine etkileri ve Türkiye örneği*, *Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans*, Ulusal Tez Merkezi
- Aksoy, A. (2013), *Sosyal güvenlik sisteminin yeniden gelir dağılımına etkisi*, *Süleyman Demirel Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi*, Ulusal Tez Merkezi
- Aksoy, S. (2021), *Özel tüketim vergisinin gelir dağılımına etkileri*, *Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi*, Ulusal Tez Merkezi
- Aktaş, F. (2019). *Gelir dağılımı ve yoksulluk arasındaki ilişki: Iğdır ili üzerine uygulama* [Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi]. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Albayrak, V. (2019). *Ekonomik büyümenin gelir dağılımı ve işsizlik üzerine eşanlı etkisi: 1987-2016 yılları arasında Türkiye örneği*, *Beykent Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi*, Ulusal Tez Merkezi
- Alesina, A., & Rodrik, D. (1994). *Distributive politics and economic growth*. *Quarterly Journal of Economics*, 109(2), 465–490.
- Alparslan, A. (2020). *Türkiye'de dolaysız vergilerle gelir dağılımı arasındaki ilişki: Gelir vergisi örneği*, *Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi*, Ulusal Tez Merkezi
- Arslan, M.A. (2019), *Kamu borçlarının gelir dağılımı üzerindeki etkisi: Avrupa Birliği geçiş ekonomileri örneği*, *Uşak Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi*, Ulusal Tez Merkezi
- Atkinson, A. B. (1970). *On the measurement of inequality*. *Journal of Economic Theory*, 2(3), 244–263.

- Atkinson, A. B. (2018). *Eşitsizlik: Ne yapılabilir? (Ö Limanlı, E. Kaya Çev.)*. Efil Yayınevi
- Atkinson, A. B., & Bourguignon, F. (Ed.). (2015). *Handbook of income distribution (Vol. 2)*. North-Holland.
- Atkinson, A. B., & Stiglitz, J. E. (2015). *Lectures on public economics*. Princeton University Press
- Autor, D. (2019). *Work of the past, work of the future* (NBER Çalışma Raporu No. 25588). National Bureau of Economic Research. <http://www.nber.org/papers/w25588>.
- Auty, R. M. (2001). *Resource abundance and economic development*. Oxford University Press.
- Baldacci, E., de Mello, L., & Inchauste, G. (2002). *Financial crises, poverty, and income distribution* (IMF Working Paper No. 02/4). International Monetary Fund.
- Baltagi, B. H. (2021). *Econometric analysis of panel data (6. bs.)*. Springer.
- Banerjee, A., & Carrion-i-Silvestre, J. L. (2017). *Testing for panel cointegration using common correlated effects estimators*. Journal of Time Series Analysis, 38(4), 610–636.
- Banerjee, A., & Duflo, E. (2003). *Inequality and growth: What can the data say?* Journal of Economic Growth, 8(3), 267–299.
- Barr, N. A. (2012). *Economics of the welfare state* (5th ed.). OUP Oxford.
- Barrientos, A. (2013). *Social assistance in developing countries*. Cambridge University Press.
- Bastagli, F., Coady, D., & Gupta, S. (2012). *Income inequality and fiscal policy*. IMF Staff Discussion Note, 12/08.
- Bentolila, S., & Saint-Paul, G. (2003). *Explaining movements in the labor share*. B.E. Journal of Macroeconomics, vol 1, p. 9, 2003
- Berg, A. G., & Ostry, J. D. (2011). *Inequality and unsustainable growth: Two sides of the same coin?* IMF Staff Discussion Note, 11/08.
- Berument, H., & Dincer, N. (2004). *Inflation and inflation uncertainty in the G-7 countries*, Physica A 348 (2005) 371–379
- Bilgiç, A. (2015). *Türkiye'de uygulanan vergilendirme politikalarının gelir dağılımı üzerindeki etkileri: 1990-2013 dönemi*, Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ulusal Tez Merkezi

- Blanchard, O. (2017). *Macroeconomics* (7th ed.). Pearson
- Boz, A. (2023). *Türkiye'de gelir vergisi ve sosyal transfer harcamalarının gelir dağılımına etkisi: Mikro veri analizi*, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ulusal Tez Merkezi
- Buğra, A., & Candas, A. (2011). *Change and continuity under an eclectic social security regime: The case of Turkey*. Middle Eastern Studies, 47(3), 515–528.
- Bulutay, T. (1995). *Employment, unemployment and wages in Turkey*. International Labour Office.
- Bulır, A. (2001). *Income inequality: Does inflation matter?* IMF Staff Papers, 48(1), 139–159.
- Calderón, C., & Servén, L. (2004). *The effects of infrastructure development on growth and income distribution*. World Bank Policy Research Working Paper, No. 3400.
- Çaklı, S. (2019). *Eğitim ve gelir dağılımı arasındaki ilişki: Türkiye üzerine bir değerlendirme*, Bolu İzzet Baysal Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ulusal Tez Merkezi
- Celasun, M. (1989). *Income distribution and employment aspects of Turkey's post-1980 adjustment*. METU Studies in Development, 16(3–4), 1–31.
- Cesur, E. (2016). *Sermaye hareketlerinin Türkiye'de gelir dağılımına etkisi*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Doktora Tezi, Ulusal Tez Merkezi
- Charpe, M. (2017). *Top income share and economic growth: Linear and non-linear effects* (Research Department Working Paper No. 17). International Labour Office
- Chong, A., & Gradstein, M. (2004). *Inequality and institutions*. Inter-American Development Bank (IDB), Working Paper, no. 506
- Chancel, L., Piketty, T., Saez, E., & Zucman, G. (2022). *Dünya eşitsizlik raporu 2022*. World Inequality Lab. <https://wir2022.wid.world>
- Chudik, A., & Pesaran, M. H. (2015). *Common correlated effects estimation of heterogeneous dynamic panel data models with weakly exogenous regressors*. Journal of Econometrics, 188(2), 393–420.
- Corak, M. (2013). *Income inequality, equality of opportunity, and intergenerational mobility*. Journal of Economic Perspectives, 27(3), 79–102.
- Cowell, F. A. (2000). *Measuring inequality* (3. bs.). Oxford University Press.

- Çelik, D. (2021). *Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde enflasyonun gelir dağılımı üzerine etkisi: 1990-2017*, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Doktora Tezi, Ulusal Tez Merkezi
- Çiçek, S. (2019). *Bankacılık sektörünün gelir dağılımı ve istihdam üzerine etkisi*, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ulusal Tez Merkezi
- Dal, M. T. (2021). *Gelir dağılımındaki eşitsizliğin yoksulluk üzerindeki etkisi: Türkiye örneği*, İnönü Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ulusal Tez Merkezi
- David, A., Zizzamia, R., & Leibbrandt, M. (2021). Inequality in sub-Saharan Africa: A review paper (Research Papers No. 207). Agence Française de Développement.
- Davison, I. T. (2023). *Leveling the playing field: How inheritance laws structure wealth inequality within and across welfare capitalist regimes, 1995-2020* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. University of Calgary.
- Deaton, A. (2018). *The analysis of household surveys: A microeconomic approach to development policy*. Johns Hopkins University Press.
- Deininger, K., & Squire, L. (1998). *New ways of looking at old issues: Inequality and growth*. Journal of Development Economics, 57(2), 259–287.
- Delibaş, M. (2017). *Vergi politikalarının gelir dağılımı üzerine etkileri*, Cumhuriyet Üniversitesi, Yüksek Lisans, Ulusal Tez Merkezi
- Demir, R. (2024). *Neoliberal Politikalar ve Gelir Dağılımı*. Yönetim ve Eğitim Bilimleri Dergisi, 3(3), 283-301.
- DPT. (2007). *Gelir dağılımı ve yoksullukla mücadele: Stratejik çerçeve*. Devlet Planlama Teşkilatı. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Dokuzuncu-Kalkinma-Plani-Gelir-Dagilimi-ve-Yoksullukla-Mucadele-OIK.pdf>
- Durak, S., & Akalin, G. (2022). *Türkiye’de Gelir Dağılımının Belirleyicileri*. Anadolu İktisat Ve İşletme Dergisi, 6(2), 69-86.
- Dünya Bankası. (2022). *Yoksulluk ve paylaşılan refah 2022: Rotayı düzeltmek*. Dünya Bankası Grubu.
- Düzgün, S. (2021). *Yoksulluk, ekonomik büyüme ve gelir dağılımı ilişkisinin 2000’li yıllardaki seyri*, Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ulusal Tez Merkezi
- Easterly, W., & Fischer, S. (2001). Inflation and the poor. *Journal of Money, Credit and Banking*, 33(2, Part 1), 160–178.
- Erkoç Kırac, Ç. (2019). *Türkiye’deki vergi yükünün gelir dağılımı üzerine etkileri*, Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans, Ulusal Tez Merkezi

- Esping-Andersen, G. (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Princeton University Press, New Jersey.
- Gibson, J. A. (2019). Democracy and income inequality in comparative perspective: United States and South Africa, 1995-2015 [Master's thesis, Harvard University]. Harvard University DASH Repository.
- Goñi, E., López, H., & Servén, L. (2011). Fiscal redistribution and income inequality in Latin America. *World Development*, 39(9), 1558–1569.
- Gornick, J. C. (1999). Gender equality in the labour market: Women's employment and earnings (LIS Working Paper No. 206). Luxembourg Income Study
- Göçeri, K. (2023). *Teknolojik değişim, iş kutuplaşması ve eğitimin gelir dağılımı üzerindeki etkisi*, Kocaeli Üniversitesi, Doktora Tezi, Ulusal Tez Merkezi
- Gupta, S., Davoodi, H., & Alonso-Terme, R. (1998). *Does corruption affect income inequality?* IMF Working Paper
- Güç, B. (2022). *Neoliberal politikaların gelişmekte olan ülkelerin gelir dağılımı üzerine etkileri: Türkiye örneği*, İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ulusal Tez Merkezi
- Güder, F. (2019). *Makroekonomik faktörlerin gelir dağılımı üzerine etkisi: Panel veri analizi*, Çanakkale OnSekiz Mart Üniversitesi, Doktora Tezi, Ulusal Tez Merkezi
- Güller, A. (2021). *Refah devleti bağlamında eğitim ve sağlık harcamalarının gelir dağılımına etkisi: 1980 sonrası Türkiye ve seçilmiş OECD ülkeleri karşılaştırmalı analizi*, Bolu İzzet Baysal Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ulusal Tez Merkezi
- Güloğlu, B., & İspir, M. (2011). Is Natural Rate of Unemployment or Hysteresis? Sector-Specific Panel Unit Root Test Analysis for Turkey. *Ege Academic Review*, 11(2), 205-216
- Gündem, F. (2014). *Bölgesel Gelir Dağılımını Etkileyen Faktörlerin Analizi: Türkiye Örneği*, Dokuz Eylül Üniversitesi Doktora Tezi, Ulusal Tez Merkezi
- Haughton, J., & Khandker, S. R. (2009). *Handbook on poverty and inequality*. World Bank.
- Hausman, J. A. (1978). *Specification tests in econometrics*. *Econometrica*, 46(6), 1251–1271.
- Heisz, A., & Murphy, B. (2012). *The role of taxes and transfers in reducing income inequality*. In K. Banting & J. Myles (Eds.), *Inequality and the fading of redistributive politics*. Institute for Research on Public Policy.
- Hsiao, C. (2014). *Analysis of panel data (3. bs.)*. Cambridge University Press.

- Owamah, E. K., Egbon, P. C., & Ishioro, B. O. (2025). *Remittances and income inequality in selected countries in Sub-Saharan Africa (SSA)*. *Journal of Economics, Finance and Management Studies*, 8(10), 6832-6844
- Ianchovichina, E., & Lundström, S. (2009). *Inclusive Growth Analytics: Framework and Application* (pp. 1-16). The World Bank, Economic and Policy Department, Policy Research Working Paper, WPS 4851.
- ILO. (2015). *World employment and social outlook: The changing nature of jobs*. International Labour Office.
- Im, K. S., Pesaran, M. H., & Shin, Y. (2003). *Testing for unit roots in heterogeneous panels*. *Journal of Econometrics*, 115(1), 53-74.
- IMF. (2014). *Fiscal policy and income inequality*. IMF Policy Paper.
- İnam, B. (2019). *Sosyal harcamaların gelir dağılımı üzerindeki etkisi: Türkiye örneği*, Doktora tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Ulusal Tez Merkezi
- International Budget Partnership. (2019). *Power in numbers: 2019 annual report*. <https://www.internationalbudget.org/wp-content/uploads/ibp-2019-annual-report.pdf>
- Johansen, S. (1988). *Statistical analysis of cointegration vectors*. *Journal of Economic Dynamics and Control*, 12(2-3), 231-254.
- Kaldor, N. (1955). *Alternative theories of distribution*. *Review of Economic Studies*, 23(2), 83-100.
- Kalecki, M. (1943). *Political aspects of full employment*. *Political Quarterly*, 14(4), 322-331.
- Kao, C. (1999). *Spurious regression and residual-based tests for cointegration in panel data*. *Journal of Econometrics*, 90(1), 1-44.
- Kao, C., & Chiang, M. H. (2001). *On the estimation and inference of a cointegrated regression in panel data*. *Advances in Econometrics*, 15, 179-222.
- Karabarbounis, L., & Neiman, B. (2013). *The global decline of the labor share* (NBER Working Paper No. 19136). National Bureau of Economic Research. <https://doi.org/10.3386/w19136>
- Karakaş, H. (2017). *Türkiye'de kişisel gelir vergisinin gelir dağılımı üzerine etkileri*, Adnan Menderes Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ulusal Tez Merkezi
- Karataş, V. (2004). *IMF destekli istikrar programları ve gelir dağılımına etkisi (Türkiye örneği)*. Sakarya Üniversitesi, Doktora, Ulusal Tez Merkezi.

- Keshavarzi, A. (2017). *İran'da vergi politikalarının gelir dağılımı üzerindeki etkileri: 1979-2009 dönemi. Atatürk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ulusal Tez Merkezi*
- Keskin, A. (2024). *Türkiye'de Kamu Sosyal Harcamalarının Gelir Dağılımına Bölgesel Etkileri: 2006-2021 Dönemi GİR Modeli Analizi. Liberal Düşünce Dergisi, 116, 159-180.*
- Keynes, J. M. (2008). *İstihdam, faiz ve paranın genel teorisi (4. bs.). (A. Sevim, Çev.). Kalkedon Yayınları.*
- Kolev, G., & Niehues, J. (2016). The inequality-growth relationship - An empirical re-assessment (Beiträge zur Jahrestagung des Vereins für Socialpolitik 2016: Demographischer Wandel - Session: Growth and Inequality, No. G09-V3). ZBW - Leibniz Information Centre for Economic
- Korpi, W. (1983). *The democratic class struggle.* Routledge & Kegan Paul.
- Köseoğulları, B. (2021). *Türkiye'de eğitim ve gelir dağılımı ilişkisi, Pamukkale Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ulusal Tez Merkezi*
- Krugman, P. (1993). *Geography and trade.* MIT Press.
- Kuznets, S. (1955). *Economic growth and income inequality.* The American Economic Review, 45(1), 1–28.
- Lee, D., & Saez, E. (2012). Optimal minimum wage policy in competitive labor markets. *Journal of Public Economics, 96(9–10), 739–749.* <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2012.06.001>
- Levin, A., Lin, C. F., & Chu, C. S. J. (2002). *Unit root tests in panel data: Asymptotic and finite-sample properties.* Journal of Econometrics, 108(1), 1–24.
- Lindert, P. H. (2004). *Growing public: Social spending and economic growth since the eighteenth century.* Cambridge University Press.
- Lorenz, M. O. (1905). *Methods of measuring the concentration of wealth.* Publications of the American Statistical Association, 9(70), 209–219.
- Lustig, N. (2015). *Inequality and fiscal redistribution in middle income countries: Brazil, Chile, Colombia, Indonesia, Mexico, Peru and South Africa* (Tulane Ekonomi Çalışma Raporu No. 1505). Department of Economics, Tulane University.
- Maddala, G. S., & Wu, S. (1999). *A comparative study of unit root tests with panel data and a new simple test.* Oxford Bulletin of Economics and Statistics, 61(S1), 631–652.

- Martinez-Vazquez, J., Moreno-Dodson, B. ve Vulovic, V. (2012). *The impact of tax and expenditure policies on income distribution: Evidence from a large panel of countries* (International Center for Public Policy Working Paper No. 12-25). International Center for Public Policy
- Mauro, P. (1995). *Corruption and growth*. Quarterly Journal of Economics, 110(3), 681–712.
- McMillan, M., Rodrik, D., & Verduzco-Gallo, Í. (2014). *Globalization, structural change, and productivity growth, with an update on Africa*. World Development, 63, 11–32.
- Mincer, J. (1974). *Schooling, experience, and earnings*. Columbia University Press.
- Modigliani, F. (Ed.). (2005). *The collected papers of Franco Modigliani* (Vol. 6). MIT Press.
- Mose, N., Boateng, S. A., Fumey, M. P., & Tanchev, S. (2025). *Climate change and income inequality in Sub-Saharan African countries*. Energy Economics Letters, 12(1), 62–7
- Musgrave, R. A. (1959). *Kamu maliyesi teorisi*. McGraw-Hill.
- Nickell, S. (1997). Unemployment and labor market rigidities: Europe versus North America. *Journal of Economic Perspectives*, 11(3), 55–74.
- North, D. C. (1990). *Institutions, institutional change, and economic performance*. Cambridge University Press.
- Nurdemir, S. (2019), *Türkiye'de 2000 sonrası uygulanan iktisat politikalarının gelir dağılımı üzerindeki etkileri*, Giresun Üniversitesi, Yüksek Lisans, Ulusal Tez Merkezi
- OECD. (2011). *Divided we stand: Why inequality keeps rising*. OECD Publishing.
- OECD. (2015). *In It Together Why Less Inequality Benefits All?* OECD Yayınları.
- OECD. (2018). *A broken social elevator? How to promote social mobility*. OECD Publishing.
- Ostry, J. D., Berg, A., & Tsangarides, C. (2014). *Redistribution, inequality, and growth*. IMF Staff Discussion Note, 14/02.
- Öz, S. (2017). *Türkiye'de 1980 sonrası maliye politikaları ile gelir dağılımı ve sosyal adalet arasındaki ilişkileri*, İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, Ulusal Tez Merkezi

- Pedroni, P. (2004). *Panel cointegration: Asymptotic and finite sample properties of pooled time series tests with an application to the PPP hypothesis*. *Econometric Theory*, 20(3), 597–625.
- Perry, G. E., Maloney, W. F., Arias, O. S., Fajnzylber, P., Mason, A., & Saavedra-Chanduvi, J. (2007). *Informality: Exit and exclusion*. World Bank.
- Pesaran, M. H. (2007). *A simple panel unit root test in the presence of cross-section dependence*. *Journal of Applied Econometrics*, 22(2), 265–272.
- Pesaran, M. H. (2015). *Time series and panel data econometrics*. Oxford University Press.
- Pesaran, M. H., Shin, Y., & Smith, R. P. (1999). *Pooled mean group estimation of dynamic heterogeneous panels*. *Journal of the American Statistical Association*, 94(446), 621–634.
- Piketty, T. (2014). *Yirmi birinci yüzyılda sermaye*. (H. Koçak, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Psacharopoulos, G. ve Patrinos, H. A. (2018). *Returns to investment in education: A decennial review of the global literature* (Policy Research Working Paper No. 8402). World Bank
- Ravallion, M., & Chen, S. (2001). *Measuring pro-poor growth* (Policy Research Working Paper No. 2666). World Bank, Development Research Group, Poverty.
- Rodrik, D. (2009). *Tek Ekonomi, Çok Reçete Küreselleşme, Kurumlar ve Ekonomik Büyüme* (Ç.N.Domaniç), Eflatun Yayınevi
- Rodríguez-Pose, A. (2010). *Trade and regional inequality* (Policy Research Working Paper No. 5347). World Bank, Poverty Reduction and Economic Management Network, International Trade Department.
- Schneider, F., & Enste, D. H. (2000). Shadow economies: Size, causes, and consequences. *Journal of Economic Literature*, 38(1), 77–114. <https://doi.org/10.1257/jel.38.1.77>
- Shorrocks, A. F. (1980). *The class of additively decomposable inequality measures*. *Econometrica*, 48(3), 613–625.
- Solon, G. (1992). *Intergenerational income mobility in the United States*. *American Economic Review*, 82(3), 393–408.

- Somuncu, S. (2021). *Küreselleşmenin gelir eşitsizliği üzerine etkileri: Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için karşılaştırmalı bir analiz*, Adnan Menderes Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ulusal Tez Merkezi
- Smith, A. J. (2024). *The effect of economic growth volatility on income and wealth inequality in South Africa* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. University of Cape Town.
- Stiglitz, J. E. (2012). *Eşitsizliğin bedeli: Bugünün bölünmüş toplumu geleceğimizi nasıl tehlikeye atıyor? (O. İşler, Çev.)*. İletişim Yayınları.
- Süleymanlı, Ş & Sungur, O., 2023 Corruption, Income Inequality and Economic Growth: The Fragile Five Countries (1995-2019), Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi, 58(2), 1255-1275
- Şener, N. B. (2020). *Dolaylı vergilerin gelir dağılımı üzerine etkisi: Panel veri analizi ile ülkeler arası bir karşılaştırma*, Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, Ulusal Tez Merkezi
- Şenses, F. (2003). *Küreselleşmenin öteki yüzü: Yoksulluk*. İletişim Yayınları.
- Şerbetçi, G. (2013). *Türkiye'de uygulanan Liberal finansal politikaların gelir dağılımları üzerindeki etkisi*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ulusal Tez Merkezi
- Şen, H. (2021). *Türkiye'de uygulanan bölgesel kalkınma politikalarının bölgesel ve kişisel gelir dağılımına etkisi: Kalkınma ajansları örneği*, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ulusal Tez Merkezi
- Şenel, E. (2021), *Türkiye'de eğitim ve sağlık harcamalarının gelir dağılımına etkisi (2000 - 2019)*, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ulusal Tez Merkezi
- Tabar, Ç. (2023). "Vergilerin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi: OECD Ülkeleri Üzerine Panel Veri Analizi". *International Journal of Public Finance*. 8(1), 67-84
- Tanzi, V. (2011). *Government versus markets*. Cambridge University Press.
- Tanzi, V., & Davoodi, H. (1997). *Corruption, public investment, and growth* (IMF Working Paper No. WP/97/139). International Monetary Fund.
- Taylan, L. (2018). *İstikrar politikalarının gelir dağılımı üzerine etkileri: Seçilmiş ülke örnekleri üzerine bir analiz*, Çukurova Üniversitesi, Yüksek Lisans, Ulusal Tez Merkezi
- Tiryaki, H. (2013). *Teorik ve ampirik açıdan gelir dağılımı ve işsizlik ilişkisi: Türkiye üzerine bir çalışma*, İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, Ulusal Tez Merkezi

- Torgler, B. (2007). *Tax compliance and tax morale: A theoretical and empirical analysis*. Edward Elgar Publishing.
- Transparency International. (2022). *Corruption perceptions index 2022*. <https://www.transparency.org/en/cpi/2022>
- TÜİK. (2022). *Gelir ve yaşam koşulları araştırması sonuçları*. Türkiye İstatistik Kurumu.
- TÜSİAD (2004) *Türkiye'de İşgücü Piyasasının Kurumsal Yapısı ve İşsizlik*
- Tuncer, A. (2019). *Doğrudan yabancı yatırımların gelir dağılımı üzerine etkileri: Gelişmekte olan ülkeler üzerine bir uygulama, Pamukkale Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi*, Ulusal Tez Merkezi
- UNIDO. (2016). *Industrial development report 2016: The role of technology and innovation in inclusive and sustainable industrial development (IDR 2016)*. United Nations Industrial Development Organization. https://www.unido.org/sites/default/files/2015-12/EBOOK_IDR2016_FULLREPORT_0.pdf
- United Nations Development Programme. (2013). *UNDP annual report 2012–2013: Supporting global progress*.
- Uzunyılmaz, A. (2019). *Vergi ve gelir dağılımı arasındaki ilişki: Türkiye örneği, Bursa Uludağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi*, Ulusal Tez Merkezi
- Van de Walle, D. (1996). *Assessing the welfare impacts of public spending* (Policy Research Working Paper No. 1670). The World Bank.
- Volscho, T. W., Jr. (2005). Minimum wages and income inequality in the American states, 1960–2000. *Research in Social Stratification and Mobility*, 23, 343–373
- Walks, A. (2013). *Income inequality and polarization in Canada's cities: An examination and new form of measurement* (Research Paper No. 227). Cities Centre, University of Toronto.
- Wang, C., Caminada, K., & Goudswaard, K. (2013). Income redistribution in 20 countries over time. *International Journal of Social Welfare*.
- Westerlund, J. (2007). *Testing for error correction in panel data*. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 69(6), 709–748.
- Wilkinson, R. G., & Pickett, K. (2010). *Su terazisi: Daha eşit toplumlar neden daha iyidir? (E. Özsayar, Çev.)*. Optimist Kitap
- Wooldridge, J. M. (2010). *Econometric analysis of cross section and panel data (2. bs.)*. MIT Press.

World Inequality Lab (2022). *Dünya eşitsizlik raporu 2022*.

World Bank. (2023). *World development indicators*. World Bank.

Yılmaz, P. (2011). *Türkiye’de finansal serbestleşme ve fonksiyonel gelir dağılımı, Yüksek lisans tezi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yılmaz, M. S. (2015). *Finansal serbestleşmenin gelir dağılımına etkileri; 1980 sonrası Türkiye örneği*, Hitit Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ulusal Tez Merkezi

Zucman, G. (2015). *The hidden wealth of nations: The scourge of tax havens* (T. L. Fagan, Çev.). University of Chicago Press.

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-15
		Yayın Tarihi Date of Pub.	04.12.2023
	FRM-YL-15 Yüksek Lisans Tezi Orijinallik Raporu <i>Master's Thesis Dissertation Originality Report</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev.Date	25.01.2024

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Tarih:11/03/2026

Tez Başlığı (Türkçe): KAMU HARCAMALARI VE GELİR DAĞILIMI İLİŞKİSİ: AMPİRİK BİR ANALİZ

Tez Başlığı (Almanca/Fransızca)*:.....

Yukarıda başlığı verilen tezimin a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 124 sayfalık kısmına ilişkin, 11/03/2026 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 8 'dir.

Uygulanan filtrelemeler*:

- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- Kaynakça hariç
- Alıntılar hariç
- Alıntılar dâhil
- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tezimin herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Ad-Soyad/İmza

Öğrenci Bilgileri	Ad-Soyad	SEVGİ AKÇAER CENGİZ
	Öğrenci No	N22121396
	Enstitü Anabilim Dalı	MALİYE
	Programı	MALİYE

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.
DOÇ.DR. SERKAN ERKAM

* Tez **Almanca** veya **Fransızca** yazılıyor ise bu kısımda tez başlığı **Tez Yazım Dilinde** yazılmalıdır.**Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları İkinci bölüm madde (4)/3'te de belirtildiği üzere: Kaynakça hariç, Alıntılar hariç/dahil, 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 5 words) filtreleme yapılmalıdır.

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-15
		Yayın Tarihi Date of Pub.	04.12.2023
	FRM-YL-15 Yüksek Lisans Tezi Orijinallik Raporu <i>Master's Thesis Dissertation Originality Report</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev.Date	25.01.2024

TO HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF PUBLIC FINANCE

Date: 11/03/2026

Thesis Title (In English): Public Expenditures And Income Distribution: An Empirical Analysis

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 11/03/2026 for the total of 124 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled above, the similarity index of my thesis is 8 %.

Filtering options applied**:

1. Approval and Declaration sections excluded
2. References cited excluded
3. Quotes excluded
4. Quotes included
5. Match size up to 5 words excluded

I hereby declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

Kindly submitted for the necessary actions.

Name-Surname/Signature

Student Information	Name-Surname	SEVGİ AKÇAER CENGİZ
	Student Number	N22121396
	Department	PUBLIC FINANCE
	Programme	PUBLIC FINANCE

SUPERVISOR'S APPROVAL

APPROVED
DOC. DR. SERKAN ERKAM

**As mentioned in the second part [article (4)/3] of the Thesis Dissertation Originality Report's Codes of Practice of Hacettepe University Graduate School of Social Sciences, filtering should be done as following: excluding reference, quotation excluded/included, Match size up to 5 words excluded.

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-09
		Yayın Tarihi Date of Pub.	22.11.2023
	FRM-YL-09 Yüksek Lisans Tezi Etik Kurul Muafiyeti Formu <i>Ethics Board Form for Master's Thesis</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev. Date	25.01.2024

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Tarih: 14/02/2024

Tez Başlığı (Türkçe): Kamu Harcamaları ve Gelir Dağılımı İlişkisi: Ampirik Bir Analiz

Tez Başlığı (Almanca/Fransızca)*:

Yukarıda başlığı verilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır.
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne veya ruh sağlığına müdahale içermemektedir.
4. Anket, ölçek (test), mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme gibi teknikler kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen araştırma niteliğinde değildir.
5. Diğer kişi ve kurumlardan temin edilen veri kullanımını (kitap, belge vs.) gerektirmektedir. Ancak bu kullanım, diğer kişi ve kurumların izin verdiği ölçüde Kişisel Bilgilerin Korunması Kanuna riayet edilerek gerçekleştirilecektir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kuruldan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Ad-Soyad/İmza

Öğrenci Bilgileri	Ad-Soyad	SEVGİ AKÇAER CENGİZ
	Öğrenci No	N22121396
	Enstitü Anabilim Dalı	MALİYE
	Programı	MALİYE

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.
(Unvan, Ad Soyad, İmza)

* Tez **Almanca** veya **Fransızca** yazılıyor ise bu kısımda tez başlığı **Tez Yazım Dilinde** yazılmalıdır.

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu <i>Form No.</i>	FRM-YL-09
		Yayın Tarihi <i>Date of Pub.</i>	22.11.2023
	FRM-YL-09 Yüksek Lisans Tezi Etik Kurul Muafiyeti Formu <i>Ethics Board Form for Master's Thesis</i>	Revizyon No <i>Rev. No.</i>	02
		Revizyon Tarihi <i>Rev. Date</i>	25.01.2024

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF PUBLIC FINANCE

Date: 14/02/2024

ThesisTitle (In English): Public Expenditures and Income Distribution: An Empirical Analysis

My thesis work with the title given above:

1. Does not perform experimentation on people or animals.
2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
3. Does not involve any interference of the body's integrity.
4. Is not a research conducted with qualitative or quantitative approaches that require data collection from the participants by using techniques such as survey, scale (test), interview, focus group work, observation, experiment, interview.
5. Requires the use of data (books, documents, etc.) obtained from other people and institutions. However, this use will be carried out in accordance with the Personal Information Protection Law to the extent permitted by other persons and institutions.

I hereby declare that I reviewed the Directives of Ethics Boards of Hacettepe University and in regard to these directives it is not necessary to obtain permission from any Ethics Board in order to carry out my thesis study; I accept all legal responsibilities that may arise in any infringement of the directives and that the information I have given above is correct.

I respectfully submit this for approval.

Name-Surname/Signature

Student Information	Name-Surname	SEVGİ AKÇAER CENGİZ
	Student Number	N22121396
	Department	MALİYE
	Programme	MALİYE

SUPERVISOR'S APPROVAL

APPROVED
(Title, Name Surname, Signature)